TJUSTBYGDENS KULTURHISTORISKA FÖRENING

VÄSTERVIK

ÅRSBOK

1947

TJUSTBYGDENS KULTURHISTORISKA FÖRENING

MEDDELANDE Nr 5

1947

VÄSTERVIKS
BIBLIOTEK
1980 - 05 - 01
Ex.

VÄSTERVIK 1947
A.-B. C. O. EKBLAD & C:o BOKTRYCKERI

SEGERSGÄRDE Foto: S. Thörnblom

Ett stycke bygd med oändlighetsperspektiv.

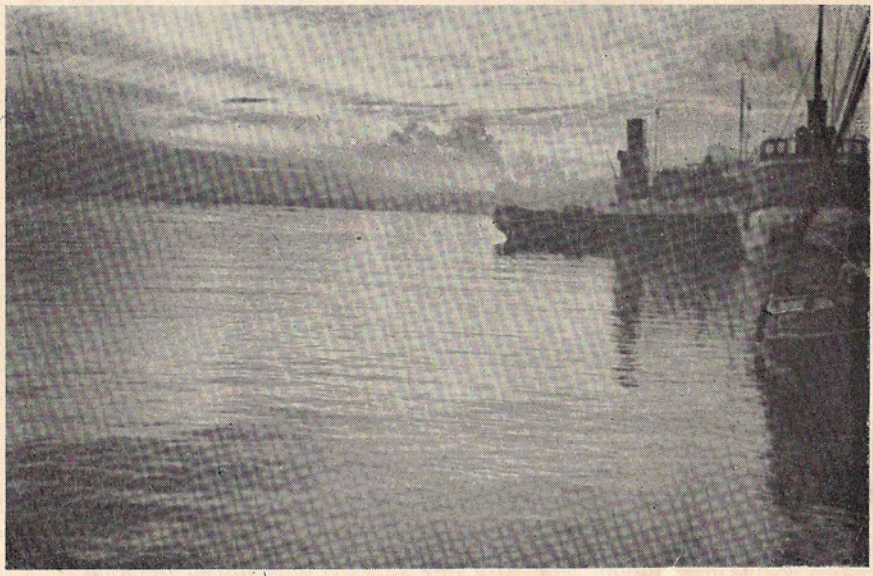

VÄSTERVIK Foto: S. Thörnblom

Hamnen sover.

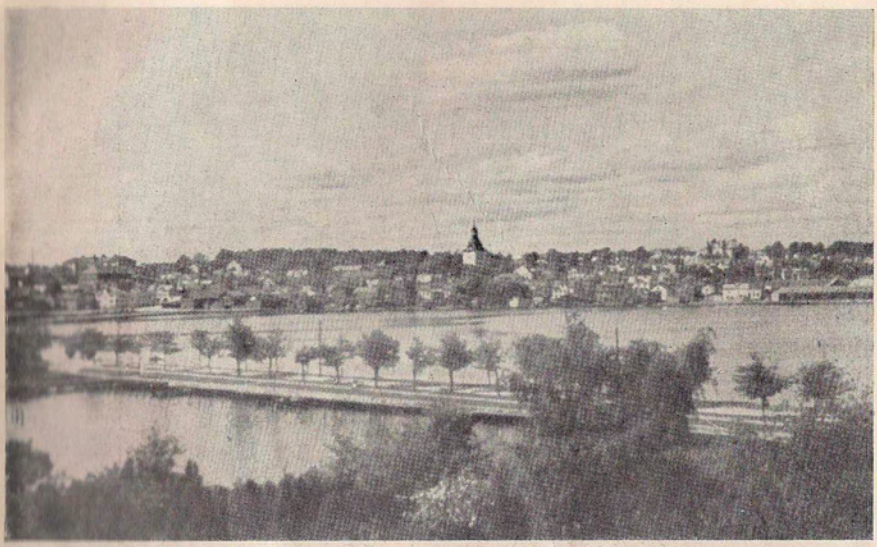

VÄSTERVIK Foto: Foto-Centralen

Är inte detta stadens bättre hälft?

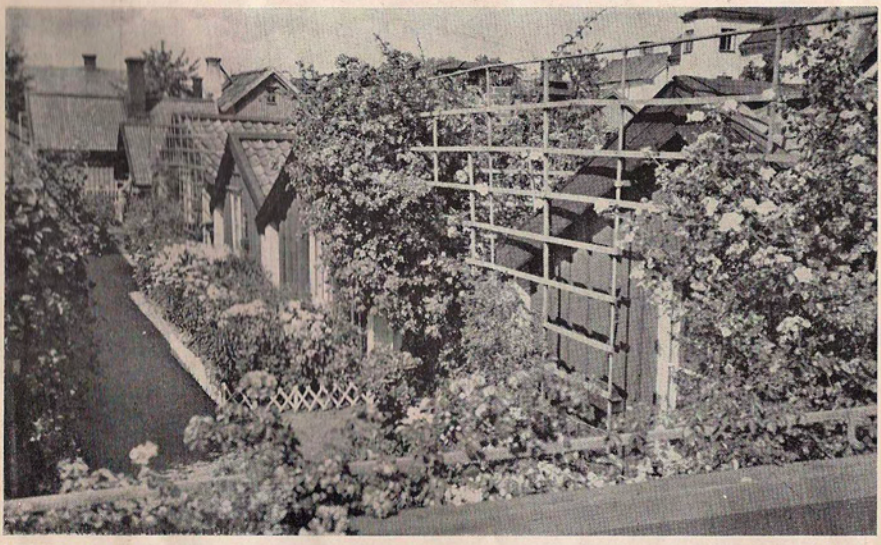

VÄSTERVIK Foto: Hultgrens Bokhandel

Finns det någon, som inte har sett trädgårdarna blomma i Båtsmansgränd, så gack dit härnäst, när det beger sig.

VÄSTERVIK Foto: S. Thörnblom

Än står den gamle hantverkaren på torget.

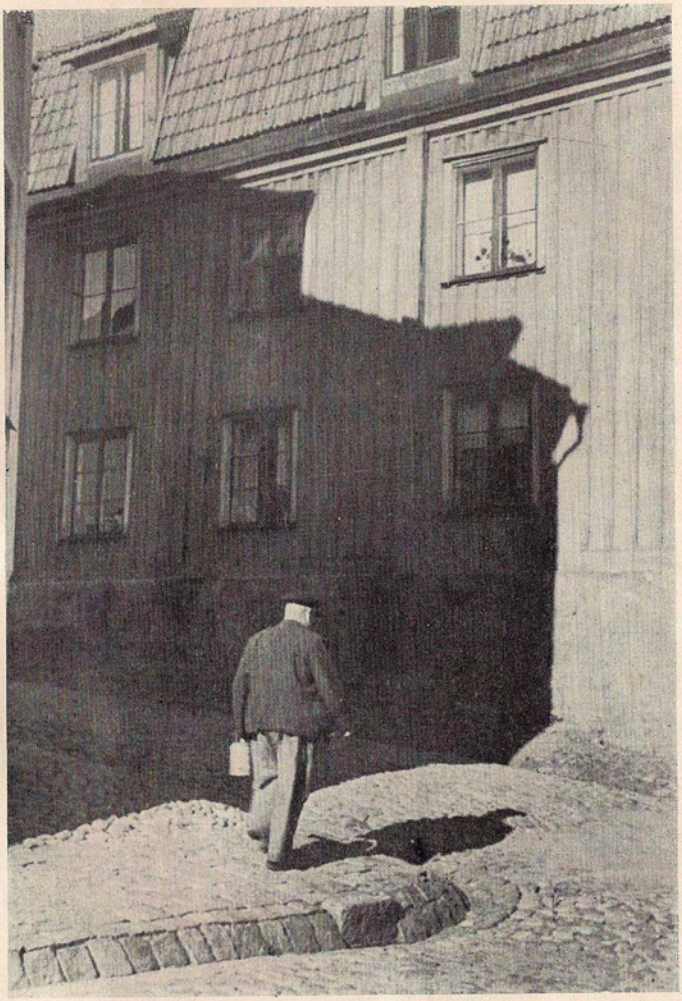

VÄSTERVIK Foto: S. Thörnblom

Någonstans i norr.

INNEHÅLL:

Ortnamnen i Tjust av docent Lennart Moberg ..... sid. 5

Ortnamnsregister ..... „ 66

Bondelivet i Tjust för 100 år sedan av Hjalmar Johansson .... „ 69

Berättelse över styrelsens verksamhet år 1946 ..... „ 84

Revisionsberättelse ..... „ 86

Matrikel ..... „ 89

Annonser ..... „ 97

ORTNAMNEN I TJUST

En översikt av *docent Lennart Moberg*

Våra ortnamn ha mycket att berätta. Ett sådant påstående låter kanske besynnerligt i förstone. Vi tänka i allmänhet inte på att ett namn har någon betydelse. Egennamnen ha den egenheten, att de isolera sig från språkets övriga ord. När vi t. ex. kalla en person för Sten, så ledes inte tanken på ordet 'sten'. På samma sätt med ortnamnen. Vi ha vant oss vid tanken, att ett ortnamn inte behöver ha någon begriplig innebörd. Och ändå kunna vi utgå från att alla våra gamla, folkliga ortnamn ha en betydelse, eller rättare: de ha alla haft en betydelse, som numera i de flesta fall har förbleknat men som var fullt levande, då orten fick sitt namn. I många fall är tydningen ännu i dag mycket enkel. Dalhem bör ha namn efter sitt läge i en dal, Berga bör ligga på eller vid ett berg, på Ekholmen växer (eller har växt) ek, på Granskär gran etc. För att förstå ett namn som Oskarshamn behövs bara den enkla upplysningen, att staden fick sina stadsrättigheter under konung Oskar I:s regering. Men många namn te sig alldeles obegripliga. Vad betyder t. ex. Ukna eller Locknevi eller Tjust?

I själva verket ha människorna i alla tider förstått, att ortnamnen betyda någonting, att de ge upplysningar om de orter, de beteckna, och denna riktiga insikt har lockat till tolkningsförsök. Särskilt ha de egendomligt klingande namnen blivit föremål för funderingar och satt fantasin i rörelse. Man har drivits av den naturliga önskan att söka anknyta ett till synes obegripligt namn till välkända ord, och därvid har vanligen en rent tillfällig ljudlikhet blivit vägledande.

En folklig förklaring till ett märkligt ortnamn kan ibland växa ut till en ortnamnsförklarande sägen. Dylika s. k. svarssägner

äro i stort antal kända från alla delar av vårt land. De saknas ej heller i våra trakter. Namnet *Ukna* förklarar sägnen på följande sätt. När kyrkan skulle byggas, enades man om att låta slumpen (eller kanske snarare högre makter) bestämma platsen, där den skulle stå. Man lade ett *ok* eller *uk* på ett par oxar, spände dessa för en timmerstock och lät dem gå, vart de ville. Sedan de gått ungefär ⅛ mil, stannade de på den höga kulle, där Ukna gamla kyrka sedan byggdes. Denna kulle var på den tiden omgiven av vatten som en ö, varför dess namn blev *Uknö*, sammansatt av *uk* och *ö*. Så berättas sägnen av Ada Rydström i Boken om Tjust, del 5, s. 4. En något avvikande version har upptecknats av fil. mag. Artur Wilander och inlämnats till Svenska ortnamnsarkivet i Uppsala. När oxarna stannat på den plats, där kyrkan sedermera byggdes, heter det här, tog man uket av oxarna, man måste "ukne å oxa", och därav fick socknen sitt namn.

Om sockennnamnet *Hannäs'* uppkomst berättar sägnen följande. Då kyrkan skulle byggas, släpptes en tupp lös och fick flyga, vart han ville. Han slog sig ned ute på det näs, där Hannäs kyrkas ruin nu ligger. På den platsen byggdes kyrkan, och socknen fick namnet Hananäs eller Hannäs.

Namnet *Hallingeberg* har ävenledes givit upphov till en sägen, som söker förklara sockennamnets uppkomst. Den finns nedtecknad i en av socknens kyrkböcker och återges av Gerhard Hafström i Boken om Tjust, del 7, s. 95: "Ifrån urminnes tid före detta, ja, före Herrans Jesu Christi födelse, säges en adlig jungfru Halla genom Inges arbete vid Hallar eller Halleberg, här allra först uppfört ett afgudahus, ganska litet af sten, hvaraf samma sedermera så trånga kyrka ja hela socknen är kallad Hallingeberg. I påfvedömets tid blef detta tempel en sacristuga, vid hvilken en liten träkyrka, långt större likväl än otillräckliga stenkyrkor, är uppbyggd. Oförnekligen upprestes denna träkyrka uti påfvedömets begynnelse."

Det behöver knappast sägas, att dylika sägner äro värdelösa som namnförklaringar. Men ett riktigt moment innehålla alla de här återgivna sägnerna, och det är, att sockennamnet äldst burits av kyrkbyn eller trakten i kyrkans omedelbara grannskap;

anledningen till ett sockennamn skall alltså i allmänhet sökas i kyrkans eller kyrkbyns belägenhet. Sockenindelningen är som bekant en följd av kristendomens införande. Ordet *socken* hör samman med verbet *söka* och betyder ursprungligen 'område, vars invånare söka sig till samma kyrka'. Av naturliga skäl förlades de äldsta kyrkorna till centrala platser i bygden, där mycket folk samlades. Allra helst reste man det kristna templet på platser, som redan i hednisk tid varit heliga kultställen och dit folket i århundraden vant sig att gå för att dyrka sina gudar. På så sätt blev religionsbytet smidigare, samtidigt som hedendomens död påskyndades. Sockennamnen Odensvi och Locknevi (varom mera nedan) minna ännu om sådana gamla hedniska kultplatser, som övertagits av den segrande nya tron. Det är sålunda inte orimligt, att Hallingebergs kyrka, som sägnen berättar, är direkt arvtagare till ett hedniskt "avgudahus". Men sägnens namntolkning är givetvis fantastisk. Den adliga jungfrun Halla och tempelbyggaren Inge ha namnet Hallingeberg att tacka för sin existens, inte tvärtom. De måste m. a. o. förvisas till sagans värld. Hallingebergs kyrka ligger högt på en höjd, som bjuder på en storslagen utsikt åt alla håll. Namnet är säkerligen bildat på ordet *hall* 'berghäll'. De som bodde på eller vid "hallen", kallades *hallingar* eller *hallungar*.

Tolkningen av namnet *Ukna* är besvärligare. På 1300-talet skrevs namnet Uknom, Ukna (sokn) o. dyl., vilket gör, att efterleden svårligen kan vara ordet *ö*. F. ö. ger den medeltida namnformen ingen ledning för tolkningen, i motsats till vad förhållandet är i de flesta andra fall, ett vittnesbörd om namnets höga ålder. Namnet bör sammanhållas med bynamnet *Uknö* (Lofta), som vid mitten av 1400-talet skrives Wknø, Oknø o. dyl. Här är tydligen efterleden ordet *ö*. Men vad betyder det dunkla *Ukn-*, som ingår i Ukna och Uknö? Det kan möjligen vara fråga om ordet *ok* (i dialekten *uk)* som beteckning för någon terrängformation. Snarare torde dock *Ukn-* vara en biform till ordet *öken* i betydelsen 'ödemark, obygd' — jämför det vanliga ortnamnet *Ökna* med samma betydelse.

Vad *Hannäs* beträffar ger sägnen en formellt riktig förklaring, d. v. s. namnet är byggt av orden *hane* 'tupp' och *näs* (namnet

skrives 1365 Hananes). Det finns säkerligen också de, som även sakligt sett vilja ge sägnen vitsord: det anses nämligen, att en hel del av våra ortnamn på *Han(e)-* ha mytisk innebörd, d. v. s. syfta på gammal tuppkult (jfr tuppen på kyrktornet). Enligt min mening bör man emellertid i större utsträckning än som skett vid namnen på *Han(e)-* räkna med betydelsen 'skogsfågelstupp'. Hannäs tolkas enligt min tanke enklast och naturligast som 'näset där orr- eller tjädertuppar hålla till'.

För att ha möjlighet att med någorlunda säkerhet tolka ett namn måste ortnamnsforskaren först och främst ha tillgång till så gamla skrivningar av namnet som möjligt, helst medeltida. Av den största betydelse är också att taga reda på det äkta folkliga uttalet på platsen. Vikten härav kan belysas med ett par exempel.

Namnet på den i våra trakter välbekanta järnvägsknuten *Hultsfred* ser ut att innehålla orden *hult* och *fred*. Men så är ingalunda det ursprungliga förhållandet. Namnet skrevs år 1320 Huluszfarahult och Holundzfarholth. Orten har tydligen namn av den invidliggande sjön, som heter *Hulingen* av ett äldre *Hulund(en)* 'den håliga eller djupt i terrängen liggande sjön'; Hulundsfare betyder 'person som far till eller från Hulund', d. v. s. 'person som bor vid sjön Hulund(en)'. "Genom sammandragning av Hulundsfara-hult 'Hulundsbornas hult', i förening med folketymologisk omtydning, har *Hultsfred* uppstått!" (professor Hjalmar Lindroth). Liknande fall komma vi ideligen att träffa på i fortsättningen.

I Ukna socken ligger en by och järnvägsstation med namnet *Nelhammar*. Man har antagit, att namnet innehåller gudanamnet Njord eller Njärd. Ett sådan antagande förbjudes emellertid av det genuina dialektuttalet: om Nelhammar innehölle gudinnan Njärds namn, skulle det uttalas med "tjockt" *l* (som t. ex. jol = jord), men det genuina uttalet av namnet har "tunt" *l*. Slutsatsen bekräftas av de medeltida namnformerna: (aff) Nidhilhambre 1379, Nidherlamar 1383 etc. Nelhammar betyder helt enkelt 'den nedre hammaren', så benämnt i förhållande till det längre upp i Uknadalen belägna Stjälkhammar (ang. betydelsen av ordet *hammare(e)* i ortnamn se nedan s. 20).

Termen ortnamn tages av ortnamnsforskningen i vid mening. Den inbegriper icke bara namn på städer, byar och gårdar — sådana namn kallas bebyggelsenamn — utan även sjöar, bäckar, skogar, berg etc., s. k. naturnamn. Någon skarp gräns kan icke dragas mellan de båda grupperna. Många bebyggelsenamn, säkerligen de flesta, ha från början betecknat en naturlig lokalitet och ha först sekundärt överflyttats på en bebyggelse. Sådana sekundära bebyggelsenamn äro t. ex. Västervik, Vassbäck, Solberga, Vinäs.

Bebyggelsenamnen äro mycket ofta sammansatta med vissa efterleder, såsom *-hem, -tuna, -inge, -stad, -by, -torp, -säter, -måla, -hult.* Det har visat sig, att olika namntyper äro karakteristiska för olika trakter. Namnen på *-löv* (ex. Eslöv) äro särskilt utmärkande för södra Sverige och Danmark, de på *-vin(i)* och *-hem* för västra Sverige och Norge, de på *-tuna, -inge, -stad, -by, -hammar, -rum* för Mälarlandskapen och Östergötland. Man behöver inte ha sysslat länge med ortnamnen i Tjust, förrän det står klart, att namnskicket i stort sett överensstämmer med det östgötska och mellansvenska. Vissa mera sydligt orienterade typer ha dock gått upp i Tjust, exempelvis *-måla* (fast relativt sparsamt). Det är med ortnamnen på samma sätt som med språket (dialekten). Tjustmålet är en form av östgötska och har icke mycket gemensamt med de egentliga Smålandsmålen. Ortnamnen och dialekten visa med full klarhet, att Tjust sedan gammalt ingår i det typiskt "svenska" kulturområdet med Mälarlandskapen och Östergötland (större delen) som centrum.

Ortnamnen äro av varierande ålder. Äldst i våra trakter äro de, som sluta på *-hem, -inge, -stad, -by* och *-vi.* De torde i allmänhet gå tillbaka till folkvandrings- och vikingatid, i några fall kanske till järnåldern. Yngre äro namnen på *-säter, -boda, -torp, -rum, -måla, -hult* och *-fall.* Dessa härröra väsentligen från medeltiden. De ursprungligen naturbetecknande namnen av typen *Berga, Näs* utgöra ingen kronologiskt enhetlig grupp; vissa höra till våra allra äldsta ortnamn, andra äro helt unga.

Ortnamnen i Tjust är ett överväldigande rikt ämne. Det kan naturligtvis icke bli tal om att inom ramen för en tidskriftsuppsats uttömmande behandla hela namnförrådet. Uppmärksamhe-

ten kommer i huvudsak att ägnas de viktiga bebyggelsenamnen. Även bland dessa blir det nödvändigt att göra ett urval. Principen har varit att välja gamla namn och bland dessa sådana, som låta sig säkert tolkas eller där den föreslagna tolkningen kan anses övervägande sannolik utan alltför tyngande utredningar.

Det finns en grupp ortnamn, som i alla tider varit föremål för ett speciellt intresse från såväl lärda som olärda, och det är de mytiska namnen, d. v. s. sådana som berätta om våra hedniska förfäders religiösa föreställningar. Genom den fornisländska litteraturen känna vi namnen på en hel mängd gudar och gudinnor, som dyrkades i hednatidens Norden. De mest kända av dessa s. k. asagudar äro Oden, Tor och Frö (på isl. Frey). Den medeltida tyske historieskrivaren Adam av Bremen, som levde på 1000-talet, berättar, att bilder av dessa tre gudar stodo uppställda i svearnas förnämsta tempel vid Gamla Uppsala. Ortnamnen komplettera på flera viktiga punkter våra kunskaper om den fornnordiska mytologien. Ortnamnen berätta icke bara, vilka gudar som dyrkats, utan också var de dyrkats. Vidare få vi genom ortnamnen veta, att de icke dyrkats samtidigt.

Av de tre huvudgudarna ha Oden och Frö avsatt spår i Tjustbygdens ortnamn.

Odens namn möta vi i sockennamnet *Odensvi*. *Vi* betyder 'helig plats', *Odensvi* alltså 'Odens heliga plats'. Odensvi har tydligen varit en kultplats, helgad åt Oden. Oden framställes i den fornisländska litteraturen som den förnämste av gudarna. Han var stridens men också vishetens och skaldekonstens gud. Ej långt från Odensvi kyrka ligger en gård med det gamla namnet *Harg*, numera kallad *Odensviholm*. Ordet *harg* betyder egentligen 'stenhop' men även (som kultnamn) 'stenaltare, offerställe'. Det är givet, att Harg skall ses i ljuset av det närbelägna Odensvi och att Harg sålunda här har kultisk innebörd: vid Odensvi fanns ett stenaltare, "harg", där det offrades åt guden (jämför Odensharg, nu Odensala, i Uppland). Ett *Harg* är också känt från

Lofta socken. Därjämte var *Långaharg* det gamla namnet på *Nygård* i samma socken. I en urkund av år 1431 talas om "nygarden som fordom kallades langa hargh". I dessa fall finns det intet, som talar direkt för kultisk innebörd hos namnet. Utan att känna naturförhållandena på platsen håller jag det för sannolikt, att *harg* här har sin ursprungliga terrängbetecknande betydelse 'stenhop' (jfr smål. *illharge* 'oländig mark med sten, snår o. d.').

Oden var aristokraten bland gudarna. Djupare folklig förankring hade Tor och Frö. Tor var åskans och styrkans gud och förefaller att ha varit den "populäraste" bland gudarna. Frö rådde över regn och solsken, markens gröda och boskapens fruktsamhet. Frö var således en fruktbarhetsgud. Ortnamnen visa, att han dyrkades särskilt i svearnas land. Ett minne av guden Frös dyrkan ha vi i bynamnet *Frösvi* i Blackstad (jfr Frösön i Jämtland). Frösvi betyder 'Frös heliga plats'. Frösvi är också namnet på ett torp under gården Frö i Odensvi. Men att vi här skulle ha att göra med en gammal kultplats, förefaller icke sannolikt. Frösvi i Odensvi kan vara uppkallat efter Frösvi i Blackstad. Eller också, och det är kanske troligare, innehåller Frösvi i Odensvi namnet på gården Frö, varunder torpet ligger. Efterleden kan vara en avledning av det fsv. ordet *vidher* 'skog' (= nysv. ved).

Vi nämnde namnet *Frö,* buret av en gård i Odensvi. Namnet, som 1544 och 1559 skrives Fröö, kan vara en gammal sammansättning *Frö-ö.* Ordet *ö* har i ortnamn ofta betydelsen 'upphöjning över sank mark'. Förleden *Frö* kan inte vara densamma som i Frösvi, d. v. s. guden Frös namn. Däremot är det tänkbart, att den innehåller namnet på kärleks- och fruktbarhetsgudinnan Fröja (isl. Freyja). Det är emellertid icke givet, att vi ha att göra med ett mytiskt namn. Frö kan höra samman med dialektordet *frö* 'grobar'. Ytterligare ett 'frö' möter i namnen *Frösjön* och *Frögöl* (Odensvi). I dessa utgöres förleden enligt min mening av dialektordet *fröda* 'groda' (fsv. frødh).

En av grannsocknarna till Odensvi heter *Locknevi.* Namnets fornsvenska form var Ludhkonuwi. Vi igenkänna här efterleden *vi* 'helig plats'. Förleden "Ludhkona" har av prof. Sahlgren tolkats

som ett gudinnenamn med betydelsen 'äringsgudinnan'. Ordet *luden* betyder nu endast 'hårbeväxt', 'hårig' men hade i äldre tid även betydelsen 'gräsbeväxt'; en *ludhkona* bör alltså ha varit en växtlighetsgudinna. Det nyss behandlade Frösvi i Blackstad ligger drygt en mil öster om Locknevi kyrka. Man kan även på andra håll iaktta, att en manlig och en kvinnlig fruktbarhetsgudom haft sina kultplatser intill varandra. Man brukar därför tala om "fruktbarhetspar". Det kan tänkas, att guden Frös syster (eller maka), fruktbarhetsgudinnan Fröja, döljer sig bakom den anonyma beteckningen "ludhkona".

Som ett apropå till namnet Locknevi kan nämnas, att en avsöndring under Locknevi nr 1 heter *Luddet* och är belägen vid *Luddgöl*. Namnet syftar säkerligen äldst på gölen och betyder 'den med säv, vass o. d. beväxta'.

Vi nämnde, att de olika gudarna och deras dyrkan är av olika ålder. Det är av flera skäl klart, att före Oden, Tor och Frö gudar med andra namn dyrkats i vårt land. Till det allra äldsta skiktet höra guden Ull och gudinnan Njärd. Om Ull har den fornnordiska litteraturen icke mycket att berätta; han spelar där en mycket undanskymd roll. Men ortnamnen visa, att guden Ull varit vida dyrkad. Det är tydligt, att Ull hade sin glansperiod långt bakom sig, när historiens ljus börjar falla över Norden. I samma riktning pekar det förhållandet, att gudanamnet Ull icke anträffas i något enda sockennamn, i motsats till Oden, Tor och Frö. Som nämndes i inledningen var man av flera skäl angelägen att resa de första kristna kyrkorna i närheten av de i bruk varande hedniska kultplatserna. På så sätt förstå vi, att rent hedniska namn som Odensvi och Locknevi (av Ludhkonuwi) kunde övertas av de kristna kyrkbyarna och därmed bli sockennamn. Då nu guden Ulls namn aldrig påträffas i ett sockennamn, så kan man därav dra den slutsatsen, att de orter, vilkas namn innehöllo gudanamnet Ull, icke längre spelade någon roll som hedniska kultplatser, m. a. o. att dyrkan av Ull hade upphört, när kristendomen genomförde sin organisation i vårt land. Det sagda gäller också om gudinnan Njärd eller Njord (benämnd Nerthus av den romerske historieskrivaren Tacitus, som levde under det

första århundradet e. Kr.). Ull och Njärd (Njord) är alltså det äldsta gudaparet, äldre än Frö och Fröja, Oden och Frigg.

Ett vittnesbörd om att guden Ull i förhistorisk tid varit föremål för dyrkan i våra trakter, ha vi i bynamnet *Ullevi* i Gamleby socken (byn ligger strax söder om Gamleby köping). Ullevi, år 1344 skrivet Vllaui, betyder 'Ulls heliga plats'. Här har alltså guden Ull dyrkats, innan Frö fick sin kultplats vid Frösvi och Oden sin i Odensvi och Harg. Vi kunna lägga märke till att Ulls kultställe är det centralast belägna i bygden, ytterligare ett indicium på namnets högre ålder.

Att gudinnan Njärd dyrkats i Tjust är mer än sannolikt, men vi sakna direkt bevis härför. Ett sådant är nämligen icke *Nelhammar,* som man på sina håll förmodat. Ovan har visats, att Nelhammar omöjligen kan innehålla gudinnan Njärds namn. På ganska nära håll ha vi emellertid otvetydiga tecken på gammal Njärd-kult. Jag syftar på ortnamnen *Mjärdevi* och *Närby* i Östergötland, vilka båda innehålla den urgamla fruktbarhetsgudinnans namn.

Det är en mycket omstridd fråga, om Balder varit en verkligt dyrkad gud eller enbart hört hemma i av kristna föreställningar inspirerade myter. Här skulle man vänta sig det avgörande ordet av ortnamnsforskningen. De ortnamn, i vilka man velat se guden Balders namn, äro emellertid icke entydiga. Bl. a. har man åberopat tre namn i Tjust, nämligen *Ballersberg, Baldersrum* och ett numera försvunnet *Baldershammar.* Man gör ännu så länge klokast i att lämna frågan öppen.

På tal om Odensvi, Locknevi, Ullevi och Frösvi har kanske en och annan frågat sig, om vi ha att göra med samma *vi* 'helig plats' i *Vinäs,* på 1300-talet säte för Bo Jonsson Grip, Sveriges störste jorddrott. Frågan är icke så alldeles lätt att besvara. Namnet skrives visserligen Vinæs år 1346 men Wiænes, Wyænæs o. d. åren 1365, 1369, 1370 etc. Snarare än *vi* 'helig plats' kunde förleden vara det till grund för detta ord liggande adjektivet (gotiskans *weihs,* fornhögtyskans *wîh* 'helig', kvar i *Weihnachten* 'jul', eg. 'de heliga nätterna'). I så fall skulle Vinäs betyda 'det heliga näset'. Man kan också tänka på en motsvarighet till fornisländskans *véar* (pl.) 'gudarna' (eg. 'de heliga'); jfr

Vé̊i, namn på Odens broder. Alldeles uteslutet är ej heller, att förleden kan vara ett ord med rent profan betydelse.

Från Vinäs ledes tanken till de namn, som ge vid handen, att vissa naturliga lokaler i gammal tid betraktats som heliga av en eller annan anledning, utan att man för den skull behöver förutsätta, att de varit officiella kultplatser. Prästgården i V. Ed heter nu *Hälleberg.* År 1382 skrevs emellertid namnet (i) Helghaborghom och ännu 1561 Helgeberg, vilket visar, att förleden ursprungligen varit adj. *helig,* möjligen dock mansnamnet *Helge.* I V. Ed finns också ett *Helgenäs,* lastageplats vid Syrsan. Namnet skrives år 1553 Helgenäs som nu, men från åren 1368 och 1378 har man skrivningen Helienæss, som svårligen kan förlikas med en förled *helig (Helge).* Snarare innehåller namnet det fornsvenska ordet *hæl* 'dödsriket; döden', som ingår i orden *helvete* och *ihjäl* (av äldre *i hæl* 'till döds'). Det kan ju tänkas olika anledningar till en benämning "Dödsnäset" eller "Helvetesnäset".

Om det bekanta *Helgerum* i Västrums socken betyder "det heliga 'rummet' " eller "Helges 'rum' ", d. v. s. 'Helges röjning' (innehållande pensonnamnet Helge) kan diskuteras. Professor Lindroth lutar åt den första meningen och citerar en källa från 1774, som uppger, att det fordom funnits ett kapell vid Björnhuvud, ej långt från Helgerum, och att denna plats ansågs så helig, att en fånge icke fick bära några bojor på en mils omkrets. Ada Rydström (Boken om Tjust, del 1, s. 110) berättar traditionen om att området kring Björnhuvud i gammal tid varit de fredlösas fristad. Mig synes det dock tvivelaktigt, om namnet Helgerum står i någon relation till dessa förhållanden, som närmast röra Björnhuvud. Man får nog fortfarande räkna med det alternativet, att förleden i Helgerum kan vara mansnamnet Helge.

Tjust har en snabbt växlande natur med långsträckta dalgångar, barrskogsklädda höjder, lövskogskantade insjöar och vikar och en rikt utbildad skärgård. Härom bära också ortnamnen vittne.

För att börja med huvudorten i Tjust, *Västervik,* så bör det erinras om att detta namn tidigare bars av nuvarande Gamleby. Det medeltida Västervik låg alltså vid innersta ändan av den vik, som nu kallas Gamlebyviken. Denna vik har tydligen en gång

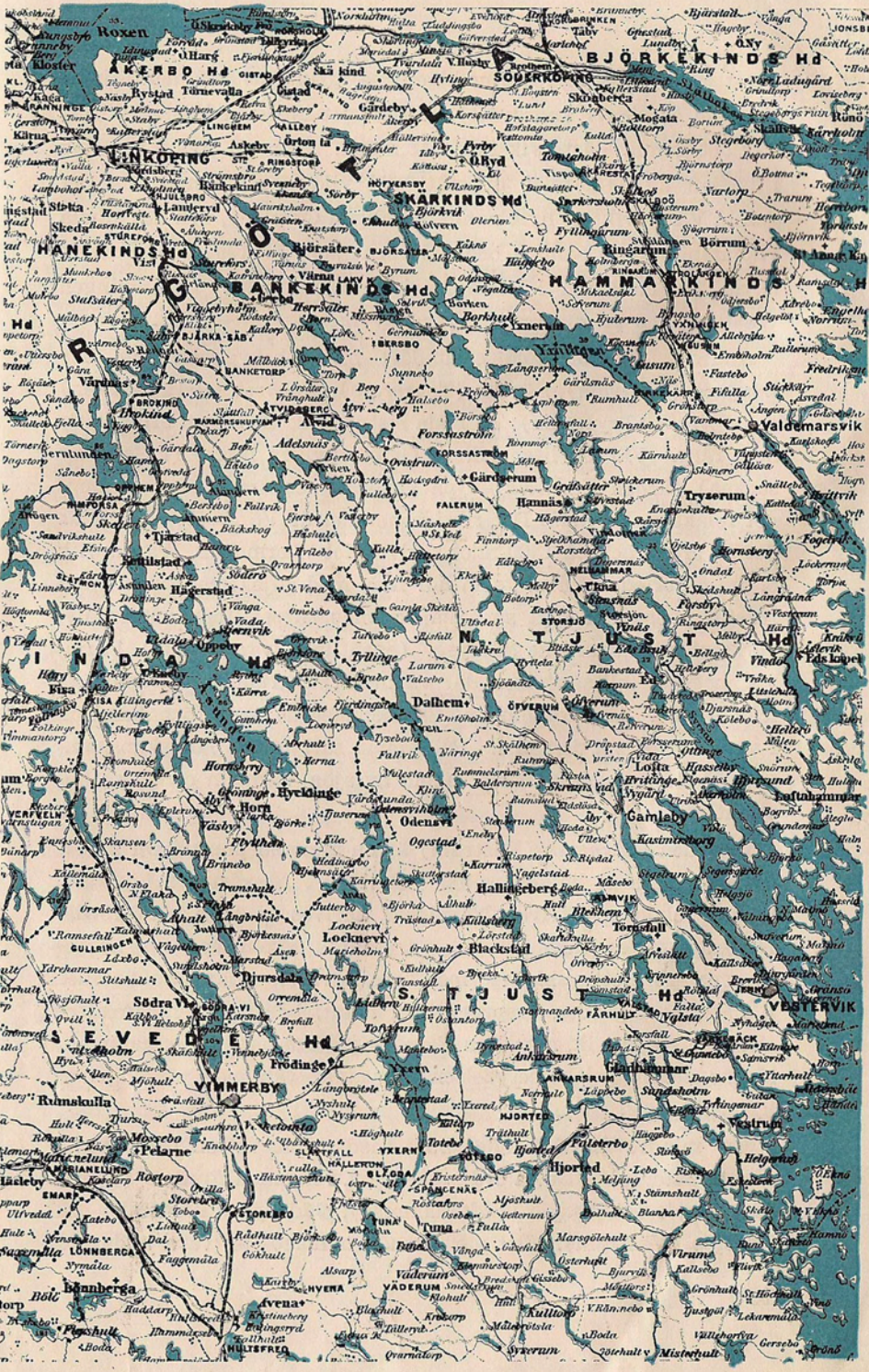
GÖTAL
RIKE
Roxen
Klosters
ÅKERBO Hd
Rystad
Tornevalla
Gistad
Skå kind
Gårdeby
Söderköping
BJÖRKEKINDS Hd
Skoaberga
Mogata
Runö
Skällvik
Stegeborg
Linköping
Ringstorp
Örtorp
Örryd
Tomtahorn
Karesta
Skärkinds Hd
Hanekinds Hd
Björsäter
Ringarum
Börrum
Hammarkinds
Bankekinds Hd
Herrsäter
Vinnerum
Yxnerum
Hyltemorum
Ingelstad
Fredriksm
Valdemarsvik
Tryserum
Hannäs
Falerum
Gårdserum
Forssastrom
Adelsnäs
Arvid
Tjärstad
Kullstad
Hagerstad
Hornsberg
Fogdrift
Hellestad
Vadstena
Uppby
Vretaholm
Trillinge
Dalhem
Örverum
Ed
Vindö
Eds Loge
Hasselby
Lofta
Lofthammar
Gamleby
Kastmetorp
Hornsberg
Grömitz
Hycklinge
Horn
Västra
Odensvi
Ogestad
Hyllinge
Hallingeberg
Torrstad
Locknevi
Blackstad
Djursdala
Södra Vi
Vimmerby
Rumskulla
Moxebo
Pelarne
Rostorp
Storebro
Lönneberga
Hanaberga
Flenshult
Hultsfred
Tuna
Väderum
Hvena
Avena
Kullsberg
Misterhult
Hjorted
Fölsterbo
Helgerum
Vestervik
Gladhammar
Sandsholm
Västrum
Ankarsrum
Yxern
Totebo
Globoda
Hallerum
Spångenäs
Mjoshult
Blanhult
Skeda
Stora
Hanekinds Hd
Bankekinds Hd
Hammarkinds
Tjust Hd
Sevede Hd
Vimmerby
Vestervik
Valdemarsvik
Tryserum
Vadstena
Linköping
Åkerbo Hd
Björkekinds Hd
Skärkinds Hd
Tjust Hd
Sevede Hd
Vimmerby
Vestervik

hetat *Västervik(en)*, förmodligen på grund av att den skjuter långt in åt väster (nordväst). Efter sitt läge vid Västervik(en) har det gamla Västervik fått sitt namn. När det nya Västervik i början av 1400-talet uppstått vid vikens mynning, fick det gamla Västervik ett nytt namn, nämligen Gamleby, och det gamla viknamnet rönte samma öde. Så sent som år 1707 möter emellertid på en karta i Lantmäteristyrelsens arkiv benämningen Wästerwyken på nuvarande Gamlebyviken.

Andra vik-namn, som sekundärt blivit bebyggelsenamn, äro *Långvik* (Västrum), *Slätvik* (Tryserum), *Mörkvik* (flera stycken) och *Vittvik* (Tryserum); de båda sistnämnda ha namn efter vattnets färg. Vid en liten vik av Gamlebyviken ligger (i Gamleby socken) gården *Värmvik* — på generalstabskartan skrives namnet felaktigt *Värnvik*. Det riktiga namnet är *Värmvik:* så uttalas det på orten, och på 1300-talet skrives det Wærmowik, Warmowiik o. dyl. Förleden *Värm-*, som hör ihop med adjektivet *varm*, skall förstås på samma sätt som dialekternas *värme* 'fors, vattenfall', *värmsel* 'källa som icke tillfryser' (egentligen 'varm källa'). Värmvik betyder alltså 'viken där vattnet (på grund av strömdrag) icke fryser'. Hur tolkningen stämmer med de reala förhållandena i våra dagar, vet jag inte. På samma sätt tolkas landskapsnamnet *Värmland*, som fått sitt namn av sjön Värmeln och dess huvudutlopp.

Förleden i *Yxnevik* (Västrum) är en gammal pluralform av ordet *oxe;* namnet betyder alltså "Oxviken". *Navelsvik* i Västrum, ibland felaktigt skrivet Nävelsvik, skrives år 1405 Nawarswik. Förleden synes vara ordet *navar* 'borr'; viken har för namngivarna företett likheter med en navare. *Blankaholm* eller *Blanka*, som gården ursprungligen hetat, har också namn efter sitt läge vid en vik, nämligen *Blankevik*. Om namnet är gammalt, så har *blank* här icke betydelsen 'glänsande, skinande' utan 'grumlig, blekt ljus'.

En mindre havsvik eller bukt med grunt vatten benämnes i våra trakter *glo*. Detta ord ingår t. ex. i namnen *Bredglo* (Hjorted), *Aleglo* och *Lerglo* (Loftahammar), *Gäddeglo* (Törnsfall) och *Muleglo* (Västrum). Det sistnämnda namnet kan vara bildat på

ordet *mule,* i ortnamn ofta använt som beteckning för breda, avrundade uddar och näs.

Maren är ett vanligt vik- och sjönamn i Tjust. Det till grund liggande appellativet, som ännu är levande i tjustmålen, betyder 'grund vik eller fjärd; sumpig insjö, ofta belägen nära havet' (ordet är släkt med ty. *Meer,* lat. *mare).* På Västerviks stads område, intill S:ta Gertruds sjukhus, finns en sjö med namnet *Maren.* Av sjön ha gårdarna *Marnäs* och *Marsbäcken* fått sitt namn; den sistnämnda ligger vid Marens utlopp i Gamlebyviken, Marsbäcken. Det gamla namnet på *Sundsholm* i Gladhammar är *Maråker;* namnet hänsyftar på gårdens läge vid sjön Maren. *Kilmare* (gård i Gladhammars socken) måste ursprungligen vara namnet på sjön *Kilen,* vid vilken gården ligger och vars namn torde vara motiverat av sjöns långsmala form. *Grundemar* i Loftahammar ligger vid en fjärd av salstjön. Här har *mar* sålunda haft betydelsen 'grund vik eller fjärd'. Förmodligen skall *Halmare* i samma socken tolkas på enahanda sätt.

I Törnsfall finns eller rättare fanns förr en sjö med namnet *Aven;* sjön är numera igenväxt. Ordet *ave* betyder i dialekterna 'grund och trång vik, större eller mindre vattensamling; sank äng som står under vatten'. I detta fall passa tydligen de sistnämnda betydelserna bäst. Vid eller i närheten av Aven ligga gårdarna *Aveslätt* och *Averum.* Ett *Averum* finna vi också i Ö. Ed. Byn ligger vid en vik av Frisksjön. I detta fall har alltså *ave* betydelsen 'trång och grund vik'.

Åtskilliga byar och gårdar i det sjörika Tjust ha namn efter sitt läge vid en insjö. Några exempel härpå ha redan anförts, och de kunde mångdubblas. Vid sjön *Ämten* i Dalhem ligger gården *Ämtöholm,* tidigare kallad *Emtö;* under medeltiden skrevs gårdnamnet Æmta. Æmpta o. dyl. Sjönamnet är det primära och är bildat på ett gammalt ord *älmt,* som betydeer 'svan' och som är mycket vanligt i sjönamn. Ämten beyder alltså 'Svansjön'. I V. Ed finns en sjö med namnet *Bällsjön;* därintill ligger gården *Bällsjö.* Gårdnamnet skrives 1382 och 1385 Bælgsio. Sjö- och (sekundärt) gårdnamnet är bildat på ordet *bälg* 'skinnsäck, buk, blåsbälg'. Vi ha tydligen att göra med ett jämförelsenamn av typen Magsjön, Våmbsjön och Skinnsjön. Ett jämförelsenamn är

från början också det för moderna öron egendomligt klingande *Hunsala,* namn på en gård i Hallingebergs socken. Namnet skrives år 1544 Hundsala och innehåller ordet *hundshale* 'hundsvans'. Gården ligger vid en långsmal sjö, Hunsalasjön, och det är säkerligen den, som från början kallats 'hundsvansen'. Det dalska gårdnamnet *Brusala,* känt från Karlfeldts dikt "Brusala", kommer av ett äldre Brushale och betyder 'baggsvansen'; gårdens läge på ett kort höjdutsprång har föranlett den skämtsamma benämningen.

På näset mellan sjön Vindomen och Fuldbosjön ligger i Ukna socken en by med namnet *Fuld,* uttalat *Full.* Namnet skrives år 1455 Fwl (= Full), år 1560 Full. Den moderna skrivningen med *ld* kan alltså inte beläggas från gammal tid. På grundval av de tillgängliga medeltidsformerna kan det emellertid icke säkert avgöras, om namnet ursprungligen lytt *Fuld* eller *Full.* Namnet har från början tillkommit nuvarande *Fuldbosjön.* Från Norge känner man fjord- och älvnamn på *Fold-,* vilket tolkas som 'den breda'. En sådan tolkning passar utmärkt på Fuldbosjön: den är i det närmaste kvadratisk till formen och har i förhållande till de kringliggande sjöarna en påfallande fri och öppen vattenyta. Om *Full* (utan d) är den ursprungliga formen, är sjönamnet en substantivering av adj. *full,* syftande på sjöns vattenrikedom. Sakligt passa de båda tolkningsmöjligheterna lika bra. Utan äldre medeltidsskrivningar än de, som nu stå till buds, är det omöjligt att träffa ett bestämt val mellan de båda alternativen.

Skrikgallen är det egendomliga namnet på en sjö och därintill liggande gård i Hjorted. Namnet kan fritt översättas med "Gallskrikaren" och syftar efter vanligheten i namn av denna typ på sjöns eller vattendragets sorl eller brus. Man kan jämföra sjönamnet Tjutingen i Gladhammar, eg. 'den tjutande', d. v. s. 'den brusande, dånande sjön'. Efter sjön har också gården kallats Skrikgallen.

På Loftaslätten ligga tätt efter varandra byarna *Vivelsjö, Norrsjö* och *Södersjö.* Namnen se för den oinvigde ut att innehålla ordet *sjö.* Så har också Ada Rydström föreställt sig saken, då hon i Boken om Tjust, del 6, s. 1 f. skriver: "När hafvet gick tillbaka från lågmarkerna, lämnade det här och där i sänkningarna

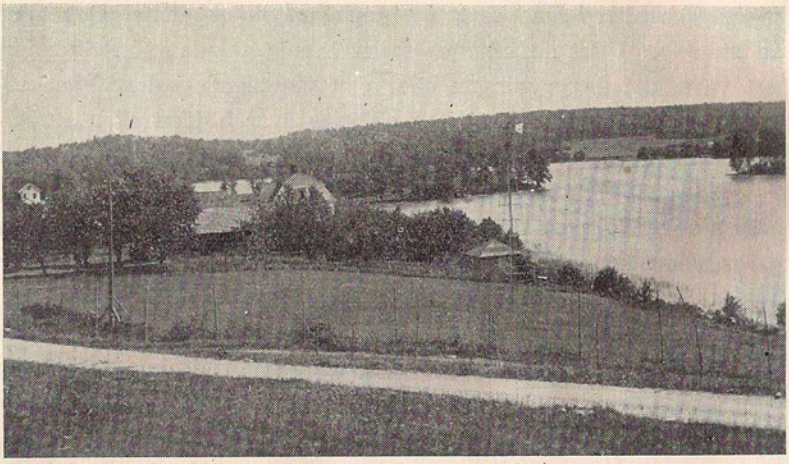

Fuld med en del av Fuldbosjön, Ukna.

kvar en liten sjö, så äfven i Loftadalen. Där uppkommo då Norrsjö, Södersjö och Hvifvelsjö, hvilka nu äro borta, men namnen lefva kvar." I allt väsentligt är Ada Rydströms tankegång riktig. Men åtminstone Norrsjö och Södersjö innehålla icke från början ordet sjö. Namnen äro belagda i ett medeltidsdiplom redan år 1269 och skrivas då (in) Norosum, (in) Sudrrusum. Senare sammansättningsleden är sannolikt ordet *os,* som betyder 'mynningen av en bäck eller å'; 'ställe där sjö går över i ett vattendrag'. Detta *os* 'åmynning' ingår i ett stort antal ortnamn, bl. a. i stadsnamnet Västerås av äldre Västra Aros, ordagrant översatt 'den västra åmynningen', så benämnt i förhållande till Östra Aros 'den östra åmynningen', det äldre namnet på nuvarande Uppsala. Efter sådana "os" ha Norrsjö och Södersjö, förmodligen även Vivelsjö, fått sitt namn. Om icke direkt så dock indirekt vittna sålunda dessa bynamn om tillvaron av sjöar på Loftaslätten i de avlägsna tider, då namnen kommo till.

Många orter ha fått namn av sitt läge på eller vid en höjd av något slag. Om *Hallingeberg* har redan talats. Namnen *Dagsberg* (Hannäs) och *Solberga* (Lofta) förefalla lättolkade. Det äro de också formellt sett. Men från saklig synpunkt äro de flerty-

diga. Förleden i Dagsberg är antingen mansnamnet *Dag* eller subst. *dag*. I det sistnämnda fallet kunde anledningen till namnet vara, att daggryningen eller den uppgående solen från omgivningens synpunkt först kan skönjas över höjden eller att solen vid en viss tidpunkt befinner sig över eller belyser platsen. *Solberga* betyder antingen det solbelysta berget eller en höjd, över vilken solen från en viss punkt synes gå upp eller ned. Somliga orter med namnet Solberga anses ha varit gamla kultplatser (för soldyrkan).

Flertydigt är också *Erneberg* i Gamleby socken. Förleden kan vara ett fsv. *arin, ærin* med betydelsen 'förhöjning, jordrygg; samling av grus, sand eller småsten' o. d. Tänkbart ehuru mindre sannolikt är, att vi ha att göra med en biform till ordet *örn*. Samma tolkningsmöjligheter erbjuda sig beträffande *Ärnäs* (tidigare *Errenäs)* i Törnsfalls socken.

Strax söder om Gamleby ligger på en höjd byn *Hammar*. Namnet är identiskt med det fornsvenska ordet *hamar* 'klippa, stenbacke', samma ord som *hammare,* vilket egentligen betyder 'stenverktyg' — innan järnet kom i bruk, voro hamrarna gjorda av sten. Som efterled ingår *-hammar* 'stenbacke' i åtskilliga ortnamn i våra trakter, bl. a. i sockennamnen *Loftahammar* och *Gladhammar*. Loftahammars socken är som bekant avsöndrad från Lofta. Namnet betyder 'hammaren (d. v. s. stenbacken) i Lofta' eller 'loftabornas hammare'. Det ursprungliga namnet var säkerligen helt enkelt *Hammar(en)*. År 1671 klagade man över "dedh myckne onda som esomofftest ty wärre här *på hammaren* skedt är vid Kyrkan" (Rydström del 6, s. 55). Andra namn på *-hammar* äro *Stjälkhammar, Nelhammar* och *Storhammar,* alla i Ukna. Ovan har framhållits, att Nelhammar icke kan innehålla gudinnan Njärds namn utan att namnet helt enkelt betyder 'den nedre hammaren', så benämnd i förhållande till det längre upp i Uknadalen belägna Stjälkhammar. Om vi sålunda måste överge den mera fantasieggande mytiska namntolkningen, så få vi i gengäld den värdefulla bebyggelsehistoriska upplysningen, att Stjälkhammar är äldre än Nelhammar. *Stjälkhammar,* tydligen ett mycket gammalt namn, skrevs år 1347 Skælkhamar och kan inte ha någonting med ordet *stjälk* att göra. Men vad förleden

Skælk- kan ha betytt, därom har jag icke hunnit bilda mig någon bestämd uppfattning.

På västra sidan av Dynestaviken strax norr om Gamleby låg förr en gård med det egendomliga namnet *Tjuk*. Gården är numera riven, men på en bergknalle vid viken ser man husgrunder efter den, och det gamla namnet lever ännu kvar i trakten. Samma namn bäres av en gård i V. Eneby socken, Kinda härad, Östergötland. Som jag har haft tillfälle att visa i annat sammanhang, är gårdnamnet bildat på ett i större delen av vårt land numera utdött ord *kjuk,* som betytt 'knöl, klump'. Ordet lever kvar i gotländskan, där det har betydelsen 'halm- eller höstack'. Det är en allmän företeelse, att ord med betydelsen 'knöl, klump' gärna användas som terrängbeteckningar och då vanligen avse kullar, bergknallar o. dyl. Tjuk betyder alltså '(gården på) bergknallen'. Ungefär samma innebörd har *Litslekutt,* namn på en gård i V. Ed. Förleden är en böjningsform av ordet *liten* och efterleden är ordet *kotte* (tall-, grankotte), som i Tjust heter *kutt* eller *kutte.* Gården måtte ligga på en liten höjd, som erbjudit jämförelsepunkter med en kotte. Bynamnet *Käggla* (Tryserum) hänför sig sannolikt också till byns belägenhet på en liten höjd. Namnet skrives år 1378 (i) Kekle, på 1470-talet (i) Keglo. Då ordet *kägla (kägel)* anses vara lånord, bör ortnamnet icke återföras direkt på detta ord, åtminstone icke i dess rikssprakliga betydelse. Från norrländska dialekter är känt ett ord *kägel* 'kotte', helt visst en inhemsk avledning på stammen i ord som dialekternas *kage* 'stubbe', *kagg(e)* 'handtag på lieskaft'. Grundordet i namnet Käggla kan alltså tänkas ha betytt 'klump, kloss' e. d., i ortnamn använt om höjder (av en viss form) alldeles som orden *kotte* och *kjuk.* Det förefaller sannolikt, att förleden i *Kaggeberg,* namn på en ödegård under Eds bruk (V. Ed), 1383 skrivet (i) Kaghaberghe, hör samman med den avhandlade ordgruppen och att Kaggeberg sålunda betyder ungefär detsamma som Käggla. Förleden i Kaggeberg kan dock även vara personnamn.

Ett gammalt ord för 'kulle, höjd' ingår sannolikt i bynamnet *Idåkra* (Överums socken). Det gamla äkta, folkliga uttalet är *Idåckle,* och på 1470-talet skrevs namnet Idwgle, Ydwgla. Efter-

leden har således ingenting med ordet *åker* att göra. Möjligt är, att den utgöres av ett numera försvunnet fornsvenskt ord **hughal* '(liten) kulle', en nordisk motsvarighet till tyskans *Hügel* och liksom detta besläktat med adj. *hög*. Förleden i Idåkra kan vara ett ord med betydelsen 'idegran'. Elementet **hughal* 'kulle' är ganska väl betygat från mellansvenska ortnamn. Vid en del av de med **hughal* betecknade lokalerna tycks det finnas gravhögar, och den tanken har framkastats, att ordet i ortnamn alltid har den specialiserade betydelsen 'gravhög'. Ännu ha icke förhållandena undersökts vid alla berörda platser, och frågan är därför ej avgjord. Enligt benägen upplysning av förste antikvarien dr Gustawsson har icke någon gammal gravhög anträffats vid Idåkra.

Det ser ut, som om namnen på *-kulla* i viss utsträckning innehölle personnamn som förleder. *Gällerskulla* i Västrum, 1385 skrivet Gielliskulla, kan vara sammansatt med ett personbinamn *Giælle, Gælle,* motsvarande isl. *Gellir* och besläktat med adj. *gäll;* namnet skulle alltså betyda 'den högröstade'. *Skaftekulla* (Hallingeberg), 1409 skrivet Skaptakulla, kan innehålla ett fornsvenskt person(bi)namn *Skapte* (bildat på *skapt* 'spjutskaft, lans'). Fråga är, om inte förleden i *Knappekulla* (Tryserum) snarast är ett mans(bi)namn Knappe.

Ordet *klev* 'brant berg el. backe; bergsklyfta; brant stig uppför ett berg' m. m. ingår givetvis i namnen *Klev* (Gamleby sn) och *Kleva* (Blackstad). I *Röhäll* (Hannäs), år 1489 skrivet Rødhælla, är förleden tydligen adj. *röd,* efterleden ordet *häll.* Samma ord (d. v. s. *hälla* 'häll') ingår sannolikt i bynamnet *Hyllela* (Överums sn). Det genuina uttalet är "Hylle", men i detta fall har skriften bevarat en ursprungligare form; namnet skrives nämligen år 1428 (i) Hyllello, 1481 (i) Hyllile. Liksom *Målilla* är sammansatt med ordet *häll* (namnet skrives 1329 Malhella), så kan efterleden i *Hyllela* (fsv. Hyllello) vara ett *hälla* 'häll'. Förleden, vilken också framträder i namnet på den lilla sjö, vid vilken Hyllela är beläget, *Hyllsjön,* hör väl ihop med ordet *hylla* i någon terrängbetecknande betydelse.

Flera ortnamn innehålla ordet *sten,* ex. *Sten* i Loftahammar, *Blidstena* i Överum, *Stensnäs* i Ukna (möjligen identiskt med ett

namn *Sten,* som möter i äldre källor), *Stenbo,* förr järngruva i Ukna, m. fl. Här skall endast till behandling upptas ett par särskilt intressanta "sten-namn".

Man har gjort den iakttagelsen, att ortnamn på *-sten* ofta återfinnas i närheten av s. k. fornborgar — fornborgarna äro som bekant ett slags befästningar från förhistorisk tid, ofta anlagda på svårtillgängliga höjder. Härav har man dragit den slutsatsen, att ordet sten i gammal tid även haft betydelsen 'fornborg'. Ungefär 600 m. nordnordväst om byn *Grånsten* i Lofta socken ligger en fornborg, enligt vad förste antikvarien dr Gustawsson benäget meddelat mig. Byn torde alltså ha namn efter sitt läge invid denna bygdeborg. Namnet skrives 1379 Grunasten (tidigare har man felaktigt läst Granasten), 1459 (i) Gronostenom. Förleden är dunkel, och beträffande dess tolkning kan jag endast komma med en gissning. Grånsten ligger alldeles invid Loftaån, och enligt min mening är det tänkbart, att det är detta förhållande, som kommer fram i förleden *Grån-* (av äldre *Grun-).* Denna kan nämligen höra samman med verbet *gråna* 'ge ifrån sig ett dovt ljud': vattendragsnamn äro ytterst ofta bildade av ljudhärmande ord. I en medeltida handling av år 1449 heter det "Datum apud Stekeholm in Gronasundh". Stekeholm är detsamma som Stegeholms slott, och Gronasundh måste således avse något av "sunden" mellan Västervikslandet och Loftalandet. Även här kan förleden avse ljudet av vatten i rörelse.

Ett intressant "sten-namn" är *Gursten* i Lofta. Namnet skrevs under medeltiden Godhasten, som sedan utvecklats till Gursten. Förleden Godhe var troligen ett mansnamn. Vid Gamleby folkhögskola står en runsten, ristad med s. k. svensk-norska runor och förmodligen härrörande från omkr. år 900. Stenen stod ursprungligen vid Gursten och kallas därför Gurstensstenen. Märkligt nog omtalas en person *Godhe* på denna sten. Prof. v. Friesen anser, att stenen är en bautasten, en minnesvård över denne Godhe, som på sin tid förmodligen var en betydande man, kanske häradshövding i Tjust — enligt v. Friesen torde Tjusts gamla tingsplats ha legat vid Dynestaviken, i närheten av Gursten. Stenen kallades Godhasten, menar v. Friesen, och när sedan en gård anlades intill stenen, fick den också namnet Godhasten,

varav Gursten. Detta resonemang förutsätter, att gårdnamnet är yngre än runstenen. Enligt vad förste antikvarien dr Gustawsson meddelat mig, har den stora arkeologiska undersökningen av Tjust icke uppdagat något gravfält vid Gursten, varför man har små möjligheter att bedöma bebyggelsens ålder. Om gården existerat före stenen, kan den ju ha haft ett annat namn, som undanträngts av Godhasten (Gursten).

Från berg och höjder förflytta vi oss ned i dalar och sänkor. Här möta bl. a. namn på *-dal,* ex. *Dalhem* (by-, sekundärt socknenamn), *Fagerdal* (Dalhem), *Bredal* 'den breda dalen' (Hannäs).

Ordet *håla* ingår i det rätt vanliga gårdnamnet *Hula* och *Hulö* (Ukna, Gärdserum, Loftahammar) och väl också i *Hulöhamn* (Loftahammar). Efterleden i *Mommehål* (Törnsfall), uttalat *Mommel,* är faktiskt ordet *hål;* namnet skrives 1385 (i) Mummohule.

Om sanka omgivningar vittna namnen på *-kärr,* ex. *Dämkärr* (Gamleby sn), *Äskekärr,* det gamla namnet på Stjärneberg (Hjorted), och *Hummelkärr* (V. Ed). Det sistnämnda namnet innehåller sannolikt ordet *humle* — humlen växer som bekant gärna vid fuktiga platser. I medeltidshandlingar alltifrån 1300-talets början uppträder gång på gång namnet Hundakær, syftande på något område (skog) i Eds socken. Härmed avses säkerligen *Hunnekärr,* som jag funnit på den ekonomiska kartan (nära Vinäs); vad för slags lokal, detta Hunnekärr betecknar, har jag icke haft tillfälle att närmare undersöka. I Gamleby socken finns en gård med namnet *Börslekärr.* Förleden är antagligen fsv. *byrgsl* "(arbete med) hö- eller sädesbärgning", som ljudlagsenligt skall utvecklas till *börsel.* Ordet hör samman med verbet *bärga.*

Dialektordet *rås* 'fuktig mark (med rinnande vatten)' ingår i namnet *Råshult* (Locknevi), förmodligen även i *Råsdal* (Loftahammar) och *Råserum* (Lofta); om tolkningen kan realt motiveras i de båda sistnämnda fallen, vet jag icke, då generalstabskartan icke ger någon ledning. Det på vissa håll i Kalmar län ännu levande dialektordet *ven* 'sank äng' ingår bl. a. i *Veneholm* och *Venefall* i Locknevi och *Venaholm* i Gladhammar — jfr *Venerna,* namn på de sanka ängarna nordväst om Locknevi kyrka.

Vi ha hittills endast behandlat de namn, där egenheter i terrängen legat till grund för namngivningen. I det följande skola vi ta i betraktande några av de många fall, då floran och faunan varit anledningen till namngivningen. Vi få därvid komma ihåg, att förhållandena avsevärt kunna ha förändrats sedan den tid, då lokalen fick sitt namn. Ortnamnen ge sålunda upplysningar om växtligheten och djurlivet i forna tider, varom vi utan ortnamnens vittnesbörd i många fall skulle sväva i okunnighet.

Ordet *ved,* fsv. *vidher,* betydde i fornspråket även 'skog', och det är den betydelsen ordet har i ortnamnen. Bynamnet *Stora Ved* i Gärdserum, 1453 skrivet Storawidh, betyder alltså egentligen 'den stora skogen', 'Storskogen'. Samma fsv. *vidher* 'skog' ingår med största sannolikhet i gårdnamnet *Vida* (Lofta), som 1379 och 1382 skrives (i) Widhom. Att döma av kartan är trakten kring Vida ännu i dag skogig. Det kan se egendomligt ut att i detta sammanhang ta upp *Havet,* namn på en gård i Odensvi socken. Det visar sig emellertid vid närmare undersökning, att namnet från början är en sammansättning med fsv. *vidher* 'skog' — det skrives 1383 Hatuidh, på 1450-talet Hadweth.

Om skogsvegetation vittna även ortnamnen på *-hult,* liksom de osammansatta *Hult* och *Hulta.* Ordet *hult* betydde i fornsvenskan 'liten skog, skogsdunge' och förekommer i denna betydelse i en mängd ortnamn. Ändelsen *-hult* har växt ut till ett synnerligen produktivt ortnamnselement, och vi återkomma till namntypen i samband med de andra stående ortnamnselementen.

Ortnamnen ge också upplysning om de olika trädslagens förekomst. Ek har tydligen funnits vid exempelvis *Ekeby, Ekenäs* och *Eknö.* Björkens namn ingår icke bara i namn som *Björka, Björke, Björkö* och *Björkhult* utan även i *Bjärka* och *Berke.* På sistnämnda sätt uttalades för någon generation sedan många namn, som numera efter en senare skriftform uttalas Björke o. dyl. I sådana fall är *Berke* alltid det historiskt sett "riktiga" uttalet, vilket representerar ett gammalt *birke* 'björkskog', avledning till *björk. Lilla Björka* i V. Ed skrevs 1383 Litlabirke och *Björke* i Locknevi 1384 Birkia. Om tillgång på hassel berättar inte bara ett namn som *Hasselby* utan även *Nåtekil* i Odensvi. *Nöt* heter i Tjustmålen *nåt,* och det är säkerligen detta ord som

ingår i Nåtekil. Efterleden *kil* betyder 'kilformigt terrängstycke' — jfr *Kila,* ävenledes i Odensvi.

I namnet *Gränsö* — den bekanta ön utanför Västervik — ingår enligt min mening ordet *gräne,* biform till *gran.* Mellan Gränsö kanal och herrgården ("slottet") utgöres vegetationen visserligen av lummig lövskog, men längre ut på ön är granskogen helt dominerande. Förleden i *Gränäs* (Tryserum) torde vara samma *gräⁿ(e)* 'gran(skog)'. Om förekomsten av idegran berätta namnen *Ideshult* (Hjorted), *Idö* (Västrum) och det ovannämnda *Idåkra* (Överum).

Växtnamnet *pors* ingår i *Porsnäs,* gård i Tryserum. Porsen användes förr i stället för humle vid ölbrygd och nyttjades dessutom för botande av hudsjukdomar. Medicinsk användning hade i gammal tid även skvattram. Denna växt benämnes i stora delar av östra Sverige, bl. a. i Kalmar län, *skvackra* el. *skvacker.* Detta ord ingår sannolikt i bynamnet *Skvagerfall* (Törnsfall), under medeltiden skrivet Sqwakrafal o. d. Enligt uppgift växte det förr "skvackra" på sumpmarkerna vid Skvagerfall.

Ett studium av ortnamnen ger vid handen, att faunan i äldre tid i stor utsträckning varit en annan än i våra dagar. Bävern är nu utrotad i hela Sverige (om man undantar inplanteringar på senaste tiden). Ortnamnen visa, att den förr var spridd över så gott som hela Sverige. Bäverns gamla nordiska namn är *bjur* (ordet *bäver* är lånord). Namnet *Bjursund* (Loftahammar), år 1381 skrivet (i) Byurasunde, betyder således 'sundet där bävrar hålla till'. *Bjurvik* (Hjorted) har tydligen också varit känt som tillhåll för bävrar.

Hjorten torde numera icke förekomma i våra trakter. Att förhållandet varit ett annat i gammal tid, visar namnet på de två sjöarna *Hjorten* i Tjust, av vilka den ena givit namn åt socknen *Hjorted.* Hjorten är detsamma som *Hjortsjön.* I V. Ed finns ett kärr med namnet *Hjärtkärret.* Förleden kan vara en gammal böjningsform av ordet *hjort.* Det säges, att hjorten gärna söker upp kärrpölar under den varma årstiden för att få svalka och skydd mot besvärande insekter.

Djursnäs, namn på en gård i V. Ed, innehåller icke ordet *djur,* som annars är vanligt i ortnamn i betydelsen 'hjort'. Namnet

skrives på 1300-talet Jursnæs, och detta förbjuder varje tanke på att sammankoppla namnet med ordet djur. Troligen är förleden ett ord med betydelsen 'vildgalt', den nordiska motsvarigheten till tyskans *Eber*. Vi skulle alltså i ortnamnet Djursnäs ha ett vittnesbörd om förekomsten av vildsvin i Tjust i gamla tider.

Giódr var den fornisländska benämningen på den rovfågel, som vi kalla *fiskgjuse*. Den fornsvenska motsvarigheten till isl. *giódr* bör ha lytt *giudher* men finns inte belagd i den fornsvenska litteraturen. Ordet har emellertid anträffats i småländskan, närmare bestämt vid sjön Nömmen i Västra härad, där "judar" = 'fiskgjusar' upptecknats av prof. E. Hellquist. Dessutom har Hellquist visat, att det småländska gårdnamnet *Djuvanäs* (Östra hd), vars fornsvenska form var *Giudhanæs,* är bildat på ett fsv. *giudher* 'fiskgjuse'. Ytterligare några fall ha framdragits av prof. J. Sahlgren. Det har emellertid hittills undgått forskningen att ett av de allra äldsta beläggen på fiskgjusens gamla namn (giudher) står att finna i namnet på en Tjustgård. Enligt ett i "Västervik" (= Gamleby) utfärdat originalbrev köpte drotsen Bo Jonsson Grip den 23 maj 1383 bl. a. fyra alnar jord "j gyudhøyo mala". Detta "Giudhøyo mala" har man icke kunnat identifiera, men man har antagit, att det legat i Gamleby socken. Till detta antagande har man förletts därav, att samma brev omtalar, att drotsen även köpt jord "jnnan stækom", vilket man trott åsyfta Stäket invid Gamleby, men som säkerligen syftar på "stäket" vid Stegeholms slott (jfr nedan). "Giudhøyo mala" är enl. min mening också att söka i Västerviks omedelbara närhet. Namnets förra del identifierar jag nämligen med *Judön,* namn på en ö vid det numera bekanta Lysingsbadet utanför Västervik. Innanför Judön ligger på fastlandet en gård, som numera heter *Marielund* men som förr kallades *Judehagen* — så benämnes gården så sent som på Gustaf Ljunggrens Atlas öfver Sveriges städer 1853—1861. I "Giudhøyo mala" (=Judömåla) ha vi funnit det fornsvenska namnet på Judehagen (nuv. Marielund). Gården fick sitt ursprungliga namn efter den strax utanför belägna Judön, vars "etymologiska" stavning vore "Gjudön", vilket betyder "Fiskgjusön", d. v. s. 'ön där fiskgjusar hålla till'.

Ortnamnen ge också intressanta upplysningar om kommunika-

tionsväsendet i gammal tid. På en tid, då landsvägarna voro ytterst primitiva, hade vattenlederna desto större betydelse. I detta avseende var Tjust synnerligen gynnsamt ställt med sina djupt in i landet skjutande vikar, sina långsträckta ådalar och många sjöar.

Om vattenvägarnas betydelse i våra trakter vittna bl. a. de många ortnamn, som innehålla ordet *ed*. Detta ord, som ännu kan beläggas i Tjustmålen i formen *ede*, betecknar i ortnamn 'mellan två farbara vatten belägen landtunga, över vilken man måste gå' (ordet *ed* är släkt med latinets *ire* 'gå'). Man kunde dra eller bära båten över näset, eller också kunde man lämna båten och ta en ny på andra sidan näset. Om ett dylikt "gångställe" vittna sockennamnen *Ed* och *Hjorted*. I det förra fallet är det fråga om landtungan mellan Syrsan och Storsjön eller kanske snarare mellan Storsjön och den å, som mynnar ut i Syrsan. Hjorted by ligger på ett "ed" mellan sjöarna Hjorten och Långsjön. Vi återvända till V. Ed och påträffa där ytterligare ett *ed*-namn, nämligen *Tindered*. Byn ligger på landtungan mellan Syrsan och sjön Omen, vid en bäck, som förenar de två vattnen. Bäcken har förmodligen varit alltför strid för att vara segelbar; på en sträcka av 600 à 700 m. faller den 16,2 m. Det är på denna grund tänkbart, att bäcken en gång hetat *Tinder* e. dyl. 'den glänsande, gnistrande' — jfr *Tinnerbäcken* vid Linköping — och att *Tindered* sålunda betyder 'edet vid Tinderbäcken'.

I Överums socken ligger mellan sjöarna Såd(d)uggen och L. Vrången byn *Sedingsjö*. Namnet skrives 1379 (i) Sidhunxedhe. Efterleden är således ursprungligen ordet *ed*, som under tidernas lopp förvanskats till *-sjö*. Ett liknande fall möter oss i *Slingsö*, namn på en by mellan Slingsöviken och Maren i Västrums socken. Namnet skrevs vid 1500-talets mitt Slingzede.

I Tjustmålen kan *ede* även betyda 'smalt och grunt sund (som kan övervadas)'. Denna betydelse möter i en del yngre *ede*-namn, men det är ovisst, i vilken utsträckning man vågar räkna med den i äldre namn (se angående denna fråga Ivar Modéer, Färdvägar och sjömärken vid Nordens kuster s. 90 ff.).

Då så kunde ske, drog man båtarna över det smala "ed", som skar av vattenleden. Sådana båtdrag ha använts ännu i sen tid.

Ett torp, benämnt *Draget,* ligger vid den innersta ändan av en vik av Gudingen, den s. k. Kuggviken. Här, där Loftalandet är som smalast, drog man enligt traditionen båtarna över till Gamlebyviken. Namnet Kuggviken ges härigenom en intressant belysning. Det förefaller sannolikt, att namnet innehåller ett ord *kugg* = *kogg* 'lastskepp'.

Ropareudden eller *Roparеberget* är namnet på en udde på Kvädö i Tryserum. Det uppges, att man står där och ropar på båt, när man vill komma över till det utanför belägna fiskeläget Källskär. *Ropsudden* är ett färjställe på västra sidan av Edsviken i Ö. Ed. Verbet *kalla* kunde i äldre tid även betyda 'ropa på'. *Kallernäs,* gård i Gladhammar, kan alltså tolkas på samma sätt som Ropareudden.

När det gällde att ta sig över grundare vattendrag och sankmarker, var det enklast att vada över. Det vanliga namnet *Vadet* betecknar naturligtvis gamla vadställen. Likaså *Vabo* (Odensvi) och *Vadsbro* (V. Ed). Namnet *Vassbäck* (Gladhammar) skrives 1405 Wadzbæk, och det är därför troligt, att bäcken, som namnet givetvis från början tillkommit, fått sitt namn med anledning av ett vadställe över den.

Det behövdes emellertid också broar för att komma över vattendragen och sankmarkerna. I alla tider har det varit så, att den som anlagt en bro varit föremål för en särskild tacksamhet. Flera av våra runinskrifter berätta om sådana allmännyttiga företag. Det är därför inte underligt, att bronamn, särskilt de äldre, ofta äro sammansatta med personnamn, d .v. s. namnet på anläggaren. Sålunda är *Kolsebro* i Ukna uppkallat efter en viss *Kol* (namnet skrevs 1381 Kolsbro). Knappast är det här fråga om den biskop Kol, som i slutet på 1100-talet skall ha låtit bygga *Kolsbron* nära sjön Tåkern i Östergötland.

Vid *Kavelbrotorp* i Tryserum måste ha funnits en s. k. kavelbro, bestående av långtimmer, "kavlar", lagda bredvid varandra.

Om tillvaron av (nu försvunna) spänger över vattendragen berätta namn som *Spånga, Spångdalen, Gårdspånga* m. fl. I sin enklaste form bestod spången av en enda timmerstock, lagd över bäcken eller ån. Därav kommer det sig, att *stock* i ortnamn ofta har betydelsen 'spång', ex. i *Stockebäck* (Tryserum).

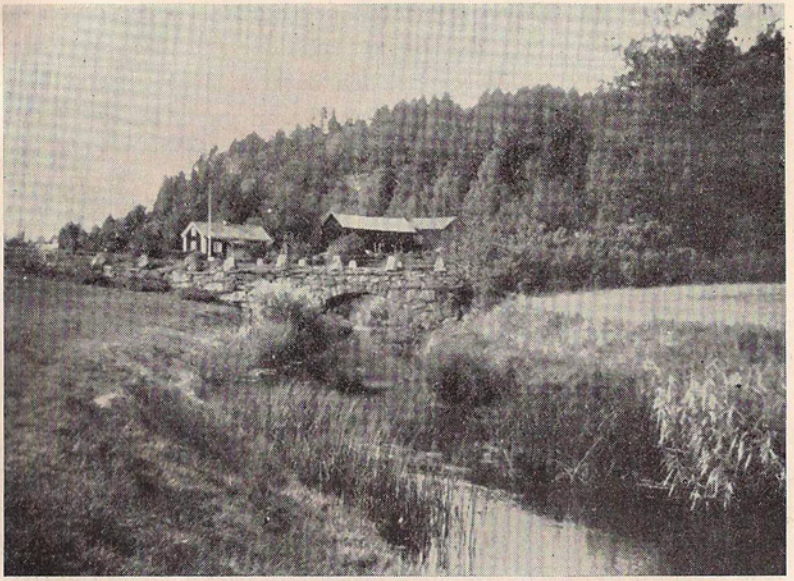

Bro vid Kolsebro, Ukna.

På en "passage" av något slag syftar namnet *Fårhult* i Gladhammar. Namnet har ingenting med fåravel att göra, ty det skrives på 1380-talet Fardhult. Förleden är ett ord *fard,* som endast är belagt i ortnamn och som uppenbarligen är besläktat med verbet *fara.* De svenska ortnamnen på gammalt *Fard-* ha behandlats av professor J. Sahlgren (dock ej Fårhult, vars medeltida form blivit känd först på senare tiden). Enligt Sahlgren betyder *fard* 'ställe där man går (över) eller far (över)', speciellt 'vatten eller vattendrag, som man kan vada över'. Fårhult ligger drygt 1 km. från sjön *Färgaren.* Sjönamnet uttalas *Fäljarn,* och det är tänkbart, att även det är bildat på stammen *fard-* (dock mycket osäkert).

På den ganska smala landtungan mellan sjöarna Skrikegallen och Öbälen i Hjorted ligger gården *Melgäng* (även skrivet *Meljäng).* Namnet, som vid 1500-talets mitt skrives Medelgenge, innehåller som senare sammansättningsled dialektordet *gänge* 'smal gång' och betyder i fri översättning "Mellanpassagen".

Ortnamnen ha åtskilligt att förtälja om forna tiders näringar. Om åkerbruk i gammal tid berätta bl. a. namn, som innehålla ordet *åker*. Om *Maråker*, det gamla namnet på Sundsholm i Gladhammar, har ovan talats. *Källsåker* (Törnsfall) skrives år 1474 Kætilsaker; förleden är det vanliga fornsvenska mansnamnet *Kætil*, numera *Kjell*, identiskt med ordet *kittel*. *Kålåker* (Törnsfall) innehåller icke ordet kål utan ordet *kol;* namnet skrives på 1380-talet Kolaker, (i) Kolakre och borde rätteligen stavas *Kolåker*. *Kålåker* kallades förr en gård i Gamleby socken, som numera riktigare benämnes *Kallåker:* så uttalas namnet på platsen och skrives i slutet av 1400-talet Kaarlaker, Karlaakær. Förleden är det fornsvenska ordet *karl* 'fri enskild man, bonde'. Man kan jämföra *Bokalla*, det gamla namnet på Åkerholm i Lofta, vilket säkerligen är bildat på det fornsvenska ordet *bokarl* 'bonde'. Idåkra i Överums socken innehåller däremot ursprungligen icke ordet åker, som vi sett i det föregående. Om vad man odlat på åkrarna berättar bl. a. *Råberga* i Lofta. Namnet, som i slutet av 1400-talet skrives Rwgbergh, innehåller ordet *råg* och berättar sålunda om gammal rågodling på platsen.

Boskapsskötseln spelade i våra förfäders ekonomi en om möjligt ännu större roll än åkerbruket. Om tillgång på betesmark berätta de namn, som innehålla ordet *löt*. En gård med namnet *Löt* finns i Hjorted, en annan i Ukna; nuvarande Stjärneberg i Tryserum hette förr *Löt*. Slutligen kan nämnas *Löta* i Odensvi. Den ursprungliga betydelesn hos *löt* var 'lutning, sluttning' (jfr *luta)*, varur sedan betydelsen 'äng, betesmark' utvecklat sig. Om fäbodväsen i gammal tid vittna ortnamnen på *-säter* (= 'fäbodvall, slåtteräng') och *-boda* (= 'fäbodar'). Till dessa namntyper återkomma vi nedan.

För alla folk med primitivare åkerbruk och boskapsskötsel spela inhägnader och stängsel en oerhört stor roll. Detta har särskilt framhållits av professor Sahlgren, som jag i det följande citerar: "Gick boskapen, som förr var vanligt, fritt i skogarna, måste alla lösa åkerlappar göras till *lyckor*, d. v. s. omges med stängsel, för att ej skörden skulle fördärvas. Ville man ha djuren i närheten av gården, måste ju deras betesmarker förses med inhägnader. Det har också visat sig, att i våra ortnamn

— från de äldsta till de yngsta — förekomma ord med betydelsen 'stängsel, inhägnad' synnerligen ofta såväl ensamma som såsom sammansättningsleder." Till denna kategori höra bl. a. namnen på *-gärde,* ex. *Segersgärde* (Lofta) och *Ramnegärda* (Hallingeberg). Liksom *gård* betyder *gärde* ursprungligen 'inhägnad' (jfr gärdsgård) och sedan 'inhägnat jordstycke'. Här kan också nämnas *Gållösa* (Tryserum), i slutet av 1400-talet skrivet (i) Gardaløsa, där förleden är en fornsvensk böjningsform av ordet *gård.*

I Lofta socken finns en by med namnet *Hägg,* vilket i formen Hæg anträffas i en urkund av år 1350. Det osammansatta *Hägg* (i obest. form) är, såvitt jag kunnat finna, unikt bland svenska ortnamn. Namnet är säkerligen icke bildat på trädnamnet hägg. I stället ha vi enligt min tanke att göra med ett ord med betydelsen 'hägnad, stängsel, hage'. Ett dialektord *hägge* med denna betydelse har uppvisats av prof. Sahlgren. Vi få alltså de synonyma ordparen *hag* n. — *hage* m., *hägg* n. — *hägge* m.

Fisket har sedan gammalt varit ett viktigt näringsfång i våra trakter. Gamla platser för notdragning utmärkas av de otaliga namnen på *-varp(et),* ex. *Licknevarp* (1368 Likwidavarp), *Bodvarpet, Gistervarpet, Bastevarpet, Holmvarpet etc.* För fiskfångsten nyttjade man även fasta fiskebyggnader av olika slag. En *verke* utgjordes av ett slags fångstarm av störar och ris, längs vilken fisken leddes till fångstredskapet. Om tillvaron av en sådan verke talar namnet *Verkebäck* (Gladhammar). En annan term för i vattnet uppförd fast fiskebyggnad är *stäk (stek).* Detta ord ingår i *Steksholmen* (Ö. Ed) och *Steket* el. *Stäket* (Lofta, Västrum).

Den plats, där det nya Västervik växte upp, hette under medeltiden *Stäkelöt.* Löt betyder som nämnts 'betesmark', eg. 'sluttning'. Förleden i Stäkelöt måste vara densamma som i *Stegeholm,* den nu i ruiner liggande medeltidsborgen vid inloppet till Gamlebyviken, vars medeltida namn var Stækaholm. Till sin förled är namnet Stegeholm identiskt med det östgötska *Stegeborg* (fsv. Stækaborgh), den bekanta medeltidsborgen i Slätbaken till skydd för den i gammal tid rika handelsstaden Söderköping. Man har menat, att *stäk* i dessa namn haft betydelsen 'i vattnet nedslagna

pålar' och att dessa pålverk använts i försvarssyfte för att i de smala sunden hindra fientliga anfall. Enligt docenten Ivar Modéer är det emellertid ovisst, om ordet *stäk* någonsin haft betydelsen 'förpålning i försvarssyfte'. Modéer menar, att även Stegeholm och Stegeborg ha sitt namn efter inrättningar i vattnet för fiskfångst. Frågan är inte lätt att avgöra.

I den hittillsvarande framställningen har ortnamnsmaterialet grupperats efter sakliga synpunkter. Vi ha till olika grupper sammanfört namn, som berätta om naturförhållanden, näringar, samfärdsel, forntida religion etc. I det följande skola vi närmare studera de namn, som äro sammansatta med vissa bestämda ortnamnselement, såsom *-stad, -by, -rum* etc. För att undvika upprepning ha exemplen i den föregående avdelningen företrädesvis valts bland sådana namn, som falla utanför dessa bestämda typer.

Vad åldern beträffar, fördela sig de olika ortnamnstyperna — som antyddes i inledningen — på två huvudgrupper: en förkristen och en medeltida. Till den förra gruppen höra namnen på *-hem, -inge, -stad, -by* m. fl., till den senare namnen på *-torp, -rum, -säter, -boda, -ryd, -hult, -fall* m. fl. De namn, som behandlats i den föregående avdelningen, d. v. s. de som icke äro sammansatta med ett stående ortnamnselement, tillhöra högst olika åldersskikt. De mytiska namnen härröra naturligtvis från förkristen tid, och även bland de övriga finnas åtskilliga, som ge intryck av hög ålder (t. ex. Ed), medan andra äro helt unga.

Bland de äldre ortnamnstyperna i Tjust kan ingen i talrikhet mäta sig med namnen på *-stad*. Detta sammanhänger med att typen är ytterst vanlig i Östergötland. Man kan göra den iakttagelsen, att *stad*-namnen, vilkas kärnområde är de centralsvenska landskapen kring Mälaren, koncentrera sig till de bördiga lerslätterna. Detta tyder på att grundarna av *stad*-byarna varit särskilt inriktade på boskapsskötsel. Lerslätterna gåvo nämligen ett utmärkt bete. Däremot lämpade de sig icke så väl för åkerbruk: den styva leran var alltför svårbrukad med forntidens primitiva åkerbruksredskap.

Betydelsen av ortnamnselementet *-stad* är icke helt klarlagd.

Möjligt är, att det helt enkelt betyder 'ställe', sekundärt 'bostad, gård'. Det bör observeras, att de många stadsnamnen på *-stad* icke höra hit (med endast ett par undantag). Dessa äro jämförelsevis unga namn, och senare ledens betydelse är här lånad från tyskan.

Förleden i de gamla *stad*-namnen är i de flesta fall ett hedniskt personnamn, d. v. s. namnet på den person, som grundat gården. Genom *stad*-namnen få vi alltså en uppfattning om folkvandringstidens och vikingatidens personnamnsskick, inte bara vad det gäller rena dopnamn utan även öknamn, ty det är alldeles tydligt, att vi i vissa stadnamnsförleder ha att göra med personbinamn (öknamn). Många av de personnamn, som i dessa avlägsna tider voro vanliga, äro numera alldeles ur bruk. Modets växlingar göra sig gällande här liksom på alla andra områden. Det torde följande lilla urval *stad*-namn från Tjust kunna ge oss en föreställning om.

Blackstad, det enda sockennamnet på -stad i Tjust, innehåller som förled det fornsvenska mansbinamnet *Black,* egentligen samma ord som adjektivet 'black'. Namnet har förmodligen givits personer med "black", d. v. s. blek hårfärg (jfr hästnamnet Blacken!).

Bankestad (V. Ed) och *Bråne*stad (Lofta) ha som förled mansnamnen *Banke* resp. *Bråne* (fornsvenskt *Banke* resp. *Bruni, Broni).*

Dråpstad (Lofta) och *Dröppstad* (Hallingeberg) innehålla samma förled, nämligen ett fornsvenskt namn *Dropi* (= Droppe). *Valstad* i Gladhammar och *Valstad* i Gamleby socken innehålla däremot icke samma förled. Valstad i Gladhammar skrives på 1380-talet Walastadhum o. d. Förleden är här mansnamnet *Vale,* som möjligen ursprungligen haft betydelsen 'främlingen' (jfr *välsk* 'utländsk, romansk, keltisk' och *valnöt* eg. välsk nöt, d. v. s. nöt från de romanska länderna). Valstad i Gamleby socken skrives år 1412 Hwalastadha, vid mitten av århundradet Hwalstadum o. dyl. Vi ha här tydligen att göra med ett mansnamn *Hwal(e),* förmodligen samhörigt med djurnamnet val(fisk), ursprungligen namn på den stora sötvattensfisk, som nu kallas mal.

Dvärgstad (Gamleby socken) uttalas i genuint mål som "Vär-

sta", men det är inget tvivel om att förleden är ordet *Dvärg*, här använt som mansbinamn. I genuin Tjustdialekt uttalas i ljudförbindelsen *dv* endast *v;* det heter alltså *värj* 'dvärg', *vale* 'dvala' etc.

Dövestad (Blackstad) innehåller väl ett öknamn *Döve* = "den döve".

Gökstad (Lofta), *Hummelstad* (Hallingeberg) och *Hägerstad* (Hannäs) ha som förled mansnamnen *Gök, Humle* och *Häger* (el. *Hägre),* icke motsvarande djurnamn, vilka emellertid ligga till grund för mansnamnen. På samma sätt med *Ramstad* (Gamleby socken). Här möta vi mansnamnet *Ramn,* vilket egentligen är ett gammalt appellativ med betydelsen 'korp' (jfr *ramsvart* 'korpsvart').

Förleden i *Kälkestad* (Hallingeberg) torde vara ett mansbinamn *Kälke.* Ordet *kälke* betydde i gammal tid även 'käke', och det är väl den betydelsen, som ligger bakom ordets användning som binamn. I *Mulestad* (Odensvi) ingår sannolikt mansnamnet *Mule,* som bl. a. är anträffat på en dansk runsten från vikingatiden och i Norge är belagt från 900-talet.

Ogestad uttalas numera som det stavas. Vid mitten av 1500-talet skrevs emellertid namnet Oxstada och år 1445 Vxstadhom. Det är därför sannolikt, att förleden utgöres av ordet *oxe,* använt som mansnamn (ev. binamn). Det är i denna funktion belagt på Island alltifrån 900-talet.

Om *Solvestad* i Hannäs berättar lokaltraditionen, att namnet förr var Selvestad och att detta namn syftar på en silverådra, som går fram under byns hus. Dylika ortnamnsförklarande sägner äro av stort intresse, men man får inte alltför mycket lita på deras namntolkningar. Solvestad skrives år 1349 Søluostadh. Det är tämligen säkert, att vi här ha att göra med namnet *Sölve* (ev. *Sölva),* ett urgammalt namn, som under vikingatiden och medeltiden var mycket brukat (det förekommer bl. a. på en östgötsk runsten, och i Norge finns det belagt från 800-talet).

Bynamnet *Trostad* i Lofta skrives år 1370 (i) Throstathum. Namnet innehåller säkerligen samma förled som *Troserum* i Västra Ed, som år 1385 skrives Throsrum. Man har (ehuru med tvekan) i dessa båda namn trott sig se ett personnamn **Throidh.*

Man kan också jämföra det isländska *Thrór,* som bl. a. förekommer i Eddan som binamn på guden Oden och som namn på en mytisk dvärg.

Namn som *Mejstad* (Lofta) och *Krejstad* (Gamleby socken) verka egendomliga. Som de medeltida skriftformerna visa, ha båda namnen undergått genomgripande förändringar under tidernas lopp. Mejstad skrives år 1385 Mæghinstadhum, vilket avslöjar, att förleden är ett gammalt mansnamn *Mæghin,* bildat på det fornsvenska substantivet *mæghin* 'kraft, styrka', som ännu finns bevarat i ordet *dagsmeja* av äldre *dagsmägen,* egentligen = 'dagens kraft'. På nuvarande Krejstad syftar säkerligen det Krækilstadhum, som möter i ett pergamentbrev av år 1352. Den ursprungliga förleden *Krækil-* bör väl uppfattas som ett personbinamn, och det kan då antingen höra samman med namnet *Krake* — jämför den bekante danske konungen Rolf Krake — eller också med namnet *Kråka* (= fågelnamnet kråka) — jämför konung Ottar Vendelkråka.

Huvudmassan av *stad*-namnen äro sålunda sammansatta med personnamn i förleden, men man brukar räkna med att vissa namn på *-stad,* som måhända tillhöra ett annat åldersskikt, innehålla förleder av annan art.

Bynamnet *Fästad* i Lofta skrives år 1383 Fitzstadh, och det är frestande att i förleden se en motsvarighet till fornisländskans *fit* 'sidländ jordsträckning vid vatten, strandäng', som även anses ingå i ortnamnen *Fettjestad* i Östergötland och *Fittja* i Södertörn och Uppland.

Hässelstad, ävenledes i Lofta socken, skulle man tro innehålla ordet *hässle* 'hasselskog'. Namnet uttalas "Hässelsta" och skrives Heslestada år 1559. Men går man tillbaka till år 1385, så finner man, att byn benämnes Hæssiostadhum. Förleden har ursprungligen varit ordet *hässja* 'inrättning för torkning av hö, säd m. m.', men av olika anledningar har den ursprungliga förleden "spårat ur" och kommit att associeras med ordet *hässle* 'hasselskog', vilket, som vi sågo, skett redan vid 1500-talets mitt.

Kvigestad i Odensvi uttalas på orten *"Kvista"* (med långt *i* och utan *g*) och skrives 1430 Quiasta, 1480 Quiestadha. Namnet har således ingenting att göra med ordet *kviga* utan torde vara

sammansatt med det från olika nordiska dialekter kända *kvi(a)* 'kreatursfålla, teg'. Namnet synes antyda, att gården ursprungligen varit ett slags fäbod. För att den värdefulla gödseln skulle komma till nytta, lät man kreaturen, åtminstone om natten, hålla till i flyttbara fållor. En sådan fålla kallades och kallas än i dag på sina håll för en *kvi(a)*. Där en kvia hade stått, blev jorden gödslad och gav ett utmärkt bete.

I Ukna socken finns en by, som heter *Tjustad,* vilket år 1411 skrives (i) Thyustastadhum. Bynamnet är av ett speciellt intresse, då det ju förefaller att på något sätt hänga ihop med häradsnamnet Tjust. Till detta svårtolkade namn återkomma vi nedan.

Från de egentliga ("äkta") *stad*-namnen måste man skilja ett namn som *Tingstad,* by i Lofta socken. Här är det helt enkelt fråga om det fornsvenska appellativet *thingsstadher* "tingsplats", som sedan övergått till ortnamn. Det fornsvenska ordet *thingsstadher,* som bl. a. möter i de gamla landskapslagarna, betyder som nämnts 'tingsplats'. Genom sitt namn utpekar sig således Tingstad som gammal tingsplats. Den där belägna ståtliga dubbla domarringen pekar i samma riktning.

Tingstad är säkerligen en mycket gammal by, i ålder jämbördig med de "äkta" *stad*-byarna, kanske äldre. Betydligt yngre är *Båtsta,* en fiskarelägenhet på Kvädö i Tryserums socken. Med Tingstad har Båtsta det gemensamt, att namnet ursprungligen är ett sammansatt appellativ, som sekundärt blivit ortnamn. Båtsta är ingenting annat än det numera bygdemålsfärgade ordet *båtstad* 'tilläggs- eller landningsplats för båtar'.

Namnen på *-hem* räknas till våra allra äldsta ortnamn. Som nämnts förekommer typen allmännast i västra Sverige. I våra bygder liksom i Östergötland är den sparsamt företrädd (det bör observeras, att det här är fråga om gamla by- och gårdnamn, icke unga lägenhetsnamn av typen Solhem o. dyl.).

Frågan om vad efterleden *-hem* i ortnamn ursprungligen betytt, är mycket omstridd. Somliga mena, att ortnamnselementet *-hem,* som är identiskt med det vanliga ordet *hem,* betyder 'trakt, område'. Numera synes man dock allmännast luta åt den uppfattningen, att *-hem* i ortnamn ursprungligen haft betydelsen 'gård',

Blekhem från sjön Bleken.

'by', i vissa fall 'hemvist' (i namn på större områden). Enligt den vanliga meningen är ordet *hem* besläktat med grekiskans *keîmai* 'ligger'. Den ursprungliga betydelsen kan alltså ha varit 'liggplats, läger'. De enskilda *hem*-namnen äro ej alltid så lätta att tolka, vilket sammanhänger med typens höga ålder.

Bland gamla *hem*-namn i Tjust märkes främst sockennamnet *Dalhem,* vilket ju inte erbjuder några tolkningssvårigheter: det betyder helt enkelt gården eller byn i dalen (jfr vad som ovan sagts om sockennamnen i allmänhet).

Blekhem i Törnsfalls socken har sitt namn efter sjön *Bleken,* vid vars strand herrgården ligger. Sjönamnet Bleken hör samman med adj. *blek* i betydelsen 'glänsande, skinande'. Namnet visar, att sjön sedan gammalt utmärkt sig för en skinande, d. v. s. lugn och stilla, vattenyta.

I närheten av sjön Rummen i Gamleby socken ligger en by med namnet *Sothem.* Byn omnämnes på 1390-talet i diplom, där det talas om "Sothema skog", d. v. s. 'sothembornas skog'. Namnet gör ett mycket ålderdomligt intryck. Det med en viss tvekan framställda förslaget att uppfatta förleden som det fornsvenska mansnamnet *Sote* är ur flera synpunkter oantagligt. Enligt min mening råder det inget tvivel om att förleden är ordet *sot* i betydelsen 'det sotfärgade, det mörka'. Då jag icke varit i tillfälle att på ort och ställe studera byns läge, är det svårt att med säkerhet yttra sig om anledningen till benämningen "Mörkhem". Att döma av kartan är trakten kring Sothem kuperad och skogig, och det är möjligt, att namnet åsyftar ett ev. skuggigt läge. Men en annan möjlighet till förklaring förefaller mig även tänkbar. Som nämnts ligger Sothem vid stranden av sjön Rummen. Vid samma sjö ligger byn Rumma (år 1368 skrives namnet i Rumum). Professor J. Sahlgren håller det för sannolikt, att sjön fått sitt namn efter byn Rumma, icke tvärtom. Är detta antagande riktigt, får man räkna med att sjöns ursprungliga namn gått förlorat, ty Rummen är en ganska betydande sjö och har säkerligen haft ett namn, innan byn Rumma kom till. Det ev. äldre namnet på Rummen *kan* ha varit Sotsjön, Soten e. d., d. v. s. "Mörksjön" — stammen Sot- är välkänd i namn på sjöar och vattendrag. Bebyggelsen Sothem skulle då ha fått sitt namn av läget vid *Sotsjön.

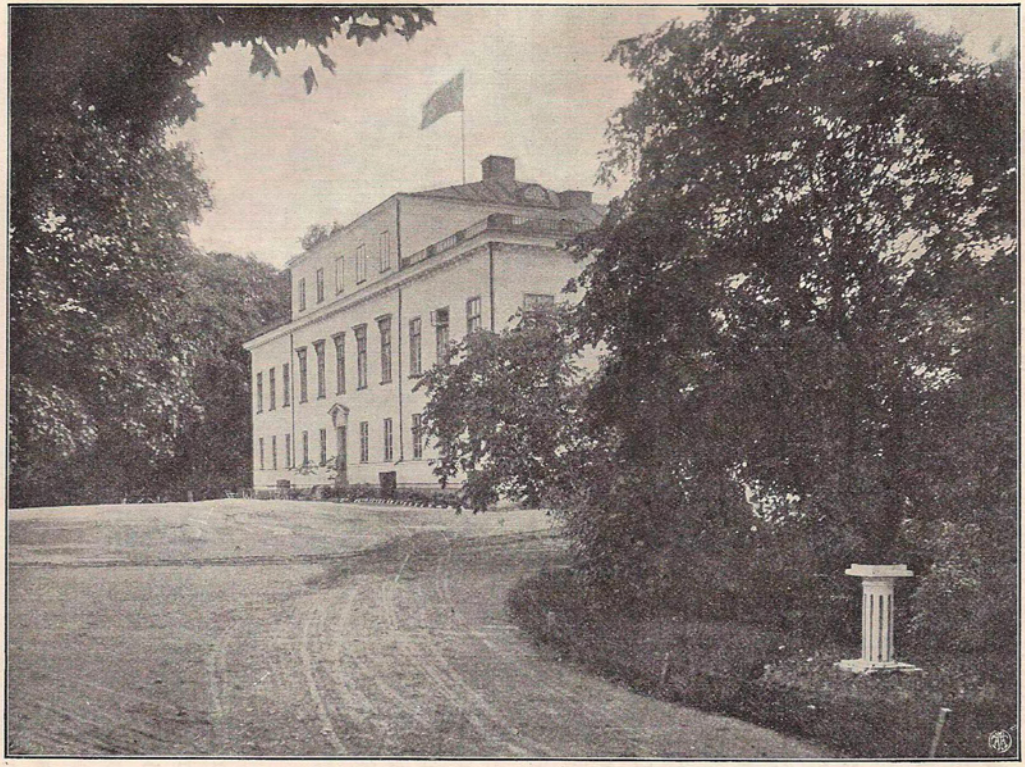

Kasimirsborg från gårdssidan.

Lidhem i Locknevi socken ligger uppe på en ganska kraftig sluttning mot sjön Hunningen, och ingenting vore naturligare än att tolka förleden som *lid* 'långsluttande backe'. Man blir emellertid betänksam, när man får se de medeltida skrivningarna av namnet: Liem år 1382, Lyem år 1419; enligt excerpter i Svenska ortnamnsarkivet uppträder skrivning med *d* första gången år 1535 (pa lida), men ännu 1558 skrives namnet Lyem. Det är således frestande att överväga en annan tolkning. Men då *d*-bortfall så tidigt som omkring 1400 väl inte är alldeles orimligt och då de topografiska förhållandena så starkt stöda tolkningen lid-hem, avstår jag från mer eller mindre sannolika spekulationer i annan riktning. Men tolkningen är oviss.

I Tjust finnas två byar med namnet *Skälhem*, den ena i Hallingeberg, den andra i Odensvi (Stora och Lilla Skälhem). Namnet är belagt från 1380-talet och skrives då Skælem. Det finns olika möjligheter att tolka förleden *Skäl-*, men närmast till hands ligger det att räkna med det *skäl*, som vi ha i *vägskäl* och som med betydelsen 'rågång' ingår i ett stort antal ortnamn.

Ett annat gammalt *-hem* döljer sig säkerligen i *Mem* el. *Mäm*, det ursprungliga namnet på godset Kasimirsborg vid Gamlebyvikens östra strand. Namnet Kasimirsborg förskriver sig från omkring 1630, då det urgamla Mäm (Mem) döptes om efter dåvarande ägaren, greve Johan Casimir Leijonhufvud, och fick sitt nuvarande namn. Det uråldriga namnet Mäm (Mem) är nära nog unikt; utanför Tjust är det endast känt från Vikbolandet i Östergötland, där vi anträffa säteriet Mem vid innersta ändan av Slätbaken samt byarna Östermem, Norrmem och Södermem i Östra Ny socken. (Norrmem och Södermem äro utbrytningar från moderbyn Östermem, som ursprungligen hette enbart Mem.) Mäm i Tjust omtalas åren 1379 och 1380, då namnet skrives Mæm. Den medeltida namnformen ger således ingen hjälp vid tolkningen, ett bevis på namnets höga ålder. Emellertid torde man kunna återföra Mäm (Mem) på ett äldre **Mœ-hem*. Vi ha alltså med största sannolikhet att göra med ett *hem*-namn. Men vad betyder förleden *Mœ-?* Den frågan har professor Gösta Franzén sökt besvara. Han menar, att *Mœ-* är en biform till det fornsvenska adjektivet *mio(r), miø(r)* 'smal', och tolkar Mäm (Mem)

*Mæ-hem som "det smala landområdet". Tolkningen är formellt mycket rimlig, och det är möjligt, att den kan realt motiveras, om man tar vederbörlig hänsyn till den av landhöjningen betingade förändringen av landskapsbilden. Men om man — som i de flesta hem-namn — tilldelar elementet *-hem* betydelsen 'gård', 'by', är det svårare att föreställa sig den realitet, som varit anledningen till namngivningen.

Elementet *-hem* är i Tjust bevarat oförändrat både i skrift och uttal. Så icke på andra håll i vårt land. Där uppträda *hem*-namnen vanligen mer eller mindre maskerade, därigenom att *-hem* utvecklats på olika sätt, exempelvis till *-em, -im* (Ålem, Askim) eller *-um* (Tanum, Längjum). Åtminstone ett sådant fall torde föreligga från våra bygder, nämligen i *Härnum,* gård i Västra Eds socken. Professor Hjalmar Lindroth ser i Härnum ett äldre *Härn-hem.* Att Lindroths antagande är riktigt, framgår av den medeltida namnformen, som Lindroth icke känt till: i ett brev av den 12 juni 1431 skrives namnet *(j) hernnem.* Förleden *Härn-* hör enligt Lindroth samman med ordet *hjärna* och har betydelsen 'huvud, hjässa, kulle' — i norrländska dialekter finns ett ord *härna* 'panna, skalle; pannhud (på vissa däggdjur)', vilket kanske ingår i stadsnamnet *Härnösand.* I samtliga fall anses *Härn-* syfta på bebyggelsens läge på eller vid berg och höjder. På samma sätt skall bynamnet *Herna* i Hycklinge socken, Kinda härad, Östergötland, tolkas. Detta namn uttalas med slutet *e* (stavningen är alltså "ljudenlig") och skrives 1366 (i) Hirne, 1441 (i) Hyrne. Enligt min mening ha vi i detta fall att göra med ett fornsvenskt **hirne* n. < **hernia-* 'samling berg eller kullar'. Att döma av kartan omges byn av kullar och bergknallar.

Till våra allra äldsta ortnamn höra de, som sluta på *-inge (-unge).* I motsats till hem-namnen men i likhet med stad-namnen har denna typ en mera markant östlig utbredning. Centrum är Mälarlandskapen och Östergötland. I Småland äro inge-namnen på det stora hela taget fåtaliga och glesa. Undantag utgör bl. a. Tjust. Här är typen tämligen väl representerad.

Tidigare ansåg man, att huvudmassan av inge-namnen äro avledningar av personnamn. Ett namn som *Steninge* uppfattade man som en bildning på mansnamnet *Sten.* Släktnamnet "stening"

betydde, menade man, 'avkomling av en person Sten', och ett ortnamn som Steninge tolkades som 'Sten-ättlingarnas gård (by)'. Senare forskningar, främst av docenten C. I. Ståhle, ha emellertid till full evidens visat, att majoriteten av inge-namnen är bildad på vanliga appellativer, ofta av terrängbetecknande art. I ett namn som Steninge ingår säkerligen (i de flesta fall) det vanliga ordet 'sten'. Steninge, d. v. s. "steningarnas by", betyder "deras by som bo vid (på) stenbacken" e. d.

Namnen på *-inge* äro ofta mycket besvärliga att tolka; det gäller även dem i Tjust. Det är emellertid tydligt, att de i första hand skola tolkas toponymiskt.

Den förnämsta gården i Dalhem, *Tyllinge,* omnämnd redan 1318, ligger vid stranden av sjön *Tynn.* Gårdnamnet är säkerligen bildat på det urgamla sjönamnet. Tyllinge betyder således "deras gård som bo vid Tynn".

Åninge i Locknevi ligger vid en å, och det är frestande att tolka namnet som "deras by som bo vid ån". Möjligen kan dock sjönamnet *Anen* ingå i bynamnet.

Kasinge, namn på en gård i Ukna socken, skall säkerligen förknippas med det vanliga ordet *kas(e)* '(uppkastad) hög, vårdkase' m. m.

Namn som *Skarpinge* (V. Ed) och *Gröninge* (Lofta) ge upplysningar om jordmånens beskaffenhet. Skarpinge, år 1383 skrivet (i) Skærpinge, innehåller adjektivet *skarp* i betydelsen 'torr, ofruktbar (om jord)'. *Gröningen* är ett vanligt namn på bl. a. åkrar och ängar; ordet är förstås bildat på adj. *grön* och betyder 'gräsbevuxen plats, gräsplan'. Bynamnet *Vittinge* i Lofta innehåller väl färgadjektivet *vit,* men hur namnet närmare skall förstås, är ovisst.

Namnet *Hycklinge* (Lofta) skrives år 1361 (i) Høklinge, 1368 (i) Hyklingæ, 1390 (i) Øklinge. Namnet kan tolkas på flera sätt. Möjligen innehåller det ordet *hök* (eller ett med *hök* sammansatt naturnamn). På samma sätt kan *Ölvinge,* prästgård i Odensvi, vara bildat på ett med *ulv* 'varg' sammansatt ortnamn. Om dessa tolkningar äro riktiga, får man således veta, att hökar resp. vargar i äldre tider haft sitt tillhåll vid Hycklinge resp. Ölvinge.

Bynamnet *Hysinge* i Odensvi socken är sannolikt bildat på det

vanliga ordet *hus,* som i ortnamn vanligen åsyftar stenhus, befäst hus. Om detta tolkningsförslag låter sig förena med äldre förhållanden på orten, är mig obekant.

Av ett speciellt intresse är gårdnamnet *Ottinge* i Lofta. Det är troligt, att namnet innehåller ordet *åtting* (fornsvenskt *attunger).* Detta ord, som egentligen betyder 'åttondedel', användes i de gamla landskapslagarna som kameral term. Den medeltida Södermannalagen stadgar, att prästbolet skall bestå av en åtting. Nu har den intressanta upptäckten gjorts av dem, som sysslat med Södermanlands ortnamn, att namnet *Åttinge (Ottinge)* i Södermanland tillkommer endast prästgårdar eller andra kyrkojordar. Visserligen har man inte rätt att utan vidare förutsätta samma praxis i det forntida Tjust som i Södermanland. Nu är det emellertid så, att en tradition berättar, att sockenkyrkan ursprungligen legat i Ottinge och senare flyttats från denna plats till den nuvarande. Till yttermera visso anträffas på Ottinge ägor en lägenhet med namnet *Kyrkkullen* och ett järnåldersgravfält, kallat *Kyrkelen.* Jag är inte i stånd att bedöma traditionens sanningsvärde. Lofta gamla kyrka låg i varje fall på den nuvarandes plats. Men den gamla kyrkan kan ju ha haft en föregångare. Hur som helst så förefaller det, som om Ottinge på något sätt varit förknippat med kyrkan.

Innan vi lämna inge-namnen, återstår att nämna några s. k. äkta inge-namn, d. v. s. sådana namn, som se ut att höra till gruppen men som vid närmare påseende visa sig ursprungligen ha haft en ändelse av helt annat slag. Sådana namn äro *Gölinge* och *Näringe* i Odensvi socken. Gölinge skrives på 1370- och 1380-talen Gylæng. Efterleden är tydligen ursprungligen ordet *äng,* som i uttalet försvagats till *-ing* och därefter utbytts mot *-inge* genom attraktion från de äkta inge-namnen. Förleden i Gölinge är ordet *göl* (fornsvenskt *gyl*) — c:a 300 m. ost-sydost om gården finns en göl, som kallas *Gölinge göl.* Även *Näringe* innehåller ursprungligen ordet *äng.* Namnet skrives Næærengh 1482, Nædherængh 1488, Nerængh 1489. Innebörden ser ut att vara "Nederängen", "den nedre ängen". Fråga är, om inte *Norringe,* det gamla namnet på Prästgården, vad beträffar efterleden skall bedömas på samma sätt som Gölinge och Näringe. I avsaknad av

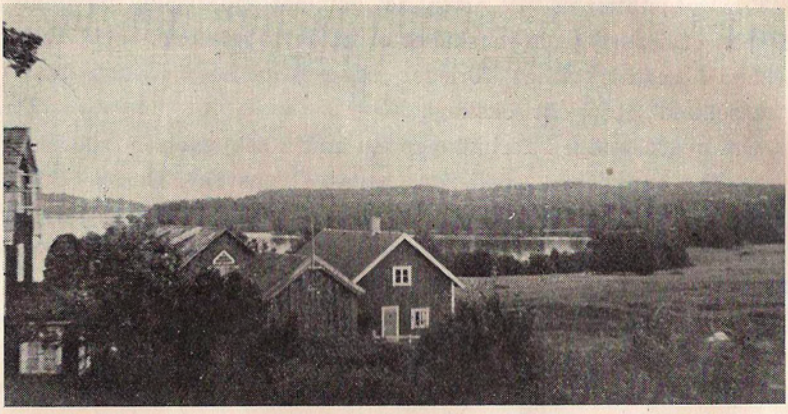

Säby vid sjön Kogaren, Hallingeberg.

äldre namnformer kan jag inte uttala mig med bestämdhet i frågan.

Av de svenska ortnamnstyper, som tillkommit i heden tid, är *-by* den största. Namn på *-by* förekomma över hela landet, men liksom *stad*-namnen koncentrera de sig starkast till Mellansverige.

Den egentliga innebörden hos ortnamnselementet *-by* är inte helt klarlagd. Somliga mena, att den från början varit 'by' i modern mening, andra däremot hålla före, att den varit '(enstaka) gård'. Det fornsvenska *by(r)* betecknar såväl enstaka gård som by.

Första sammansättningsleden i *by*-namnen kan vara av olika slag. Ofta betecknar den terräng- eller naturförhållanden.

Åby, den gamla minnesrika gården invid Gamleby, vilken omtalas redan år 1275 såsom ett av konung Magnus Ladulås' gods, ligger vid Gamlebyån, och namnet betyder helt enkelt 'byn vid ån'. *Sundby* i Västra Ed (skrivet Sundby år 1321) innehåller ordet 'sund'. *Forsby* (omtalat år 1379) har sitt namn efter forsen vid *Forsby kvarn,* där kartan anger ett fall på tre meter. *Säby* i Hallingeberg ligger vid norra stranden av sjön Kogaren. Förleden *Sä-* betyder just 'sjö', Säby alltså 'Sjöbyn'. Vid västra stranden av Kogaren ligger *Greby.* Namnet skrives i slutet av 1400-talet Grydby, Grødby, Gredby o. dyl. Utgångsformen är sannolikt *Grytby,* där förleden är *gryt* 'stenig mark'.

Om vegetationen på orten (i gammal tid) tala bynamnen *Eneby* (Odensvi), som innehåller ordet *en(e), Hasselby* och *Ekeby* (båda i Lofta), vilkas förleder utgöras av *hassle,* äldre *hässle* 'hassellund', resp. *eke* 'ekskog'.

Om byarnas läge i förhållande till andra bebyggelser tala namn som *Oppeby, Sörby* = Söderby (båda i Odensvi), *Ytterby* (Locknevi) och *Överby* (Törnsfall) — den sistnämnda byn ligger på en höjd ovanför Kårby. Ukna och V. Ed ha var sitt *Melby,* i äldre tider skrivet Mædhelby o. dyl. Namnet betyder 'mellanbyn 'och anger, att byn anlagts mellan två äldre bebyggelser.

Vissa *by*-namn innehålla slutligen personnamn i första sammansättningsleden. *Kårby* i Törnsfalls socken skrives 1386 Karaby; namnet berättar, att byn en gång i tiden grundats (el. ägts) av en man *Kåre* (på fornsvenska *Kare).* Att prof. Hellquist för namnet till typen *Karlaby* 'karlarnas, d. v. s. de frie männens by', måste bero på en lapsus.

I Magnus Ladulås' gåvobrev av år 1275, där gården Åby finnes omtalad och där f. ö. namnet Västervik (= nuv. Gamleby) möter för första gången i handlingarna, nämnes även en ort *Gyrdaby.* Namnet har icke kunnat identifieras. Det råder emellertid inget tvivel om att Gyrdaby åsyftar nuvarande *Hjulby* i Lofta socken. I 1540- och 1550-talets jordeböcker skrives bynamnet Giordaby, Gioleby, Giuleby o. dyl. Här har *Gyrda-* givit *Giorda-,* alldeles som *kjortel* kommer av ett äldre *kyrtel, skjorta* av *skyrta.* Vi se också, att *rd* redan i början av 1500-talet givit "tjockt" *l* (jfr dialekternas *jol* i stället för *jord).* 1500-talets Giuleby är alltså den "ljudlagsenliga" motsvarigheten till 1200-talets Gyrdaby. Av vad som anförts förstå vi, att Hjulby inte har någonting med ordet 'hjul' att göra. Förleden är i stället det i äldre tid över hela Norden vanliga mansnamnet *Gyrdh,* senare *Giurdh* eller *Giordh,* vilket väl hör samman med ordet gördel. Byn ägdes alltså äldst av en person, som hette *Gyrdh,* och bynamnet borde egentligen skrivas *Gjulby.* Den oriktiga stavningen med *Hj-* har uppkommit på det sättet, att *Gjulby* under tidernas lopp kommit att uttalas *Julby,* alldeles som g:et förstummats i t. ex. *(sadel)gjord.* Men när uttalet väl blivit *Julby,* associerades förleden med det vanliga ordet *hjul.* Det är typiskt, att den etymolo-

giskt oriktiga stavningen med *Hj* första gången möter i en icke lokal källa: Gustav Vasas registratur 1547, där det talas om "hiuleby" och "Hiuleboer".

Ett bynamn för sig är *Gamleby*. Namnet är ungt; det kan tidsfästas till omkring 1400. När borgarna i det gamla Västervik (= nuvarande Gamleby) någon gång i 1400-talets början flyttade ned till Stäkelöt invid det på 1360-talet tillkomna fästet Stäkeborg, togo de namnet Västervik med sig. Till skillnad från det nya Västervik kallades det gamla Västervik för "gamla byn" och därav blev ett ortnamn Gamleby.

Gamleby är alltså som *namn* icke gammalt. Vida äldre är bynamnet *Nybbla* (Lofta sn), trots att det ordagrant betyder 'den nya gården'. Namnet, som 1383 skrives Nybele, är sammansatt av adj. *ny* och subst. *böle* 'bostad, gård'. *Nybbla* betyder alltså detsamma som *Nygård*. Ang. det äldre namnet på Nygård i Lofta, Långaharg, se ovan s. 11.

I och med vikingatågens upphörande vidtog en tid av expansion för det svenska jordbruket. Tidigare hade man genom gårdsklyvning sökt bereda den alltmer växande befolkningen livsuppehälle, men denna utväg var i längden otillräcklig. Man hänvisades till nyröjning. Om den väldiga erövring av ny bygd, som ägde rum under den äldsta kristna tiden, berätta ortnamnen på *-torp, -ryd, -rum, -säter, -boda* och *-måla*. "Med ledning av nybyggarnas dopnamn, binamn och yrkesnamn, som i en mängd fall bevarats i ortnamnens förleder, har man trott sig kunna göra den iakttagelsen, att det icke var bondeklassens söner utan folk i låg social ställning — ofta av trälbörd — som dominerat i de bebyggelsevågor, som under dessa århundraden sköljt över landet. Mot bakgrunden av tidigare förhållanden skulle man kunna tala om ett demokratiskt genombrott inom den svenska bebyggelsehistorien i och med medeltidens inträde."

Den ojämförligt största av de ortnamnstyper, som minna om denna medeltida nyodling, utgöra namnen på *-torp*. Dessa förekomma i stora mängder över Göta- och Svealand. Just i våra bygder är typen inte så vanlig, beroende på konkurrens från *-rum*.

Betydelsen av ordet *torp* i ortnamn anses vara 'nybygge, ut-

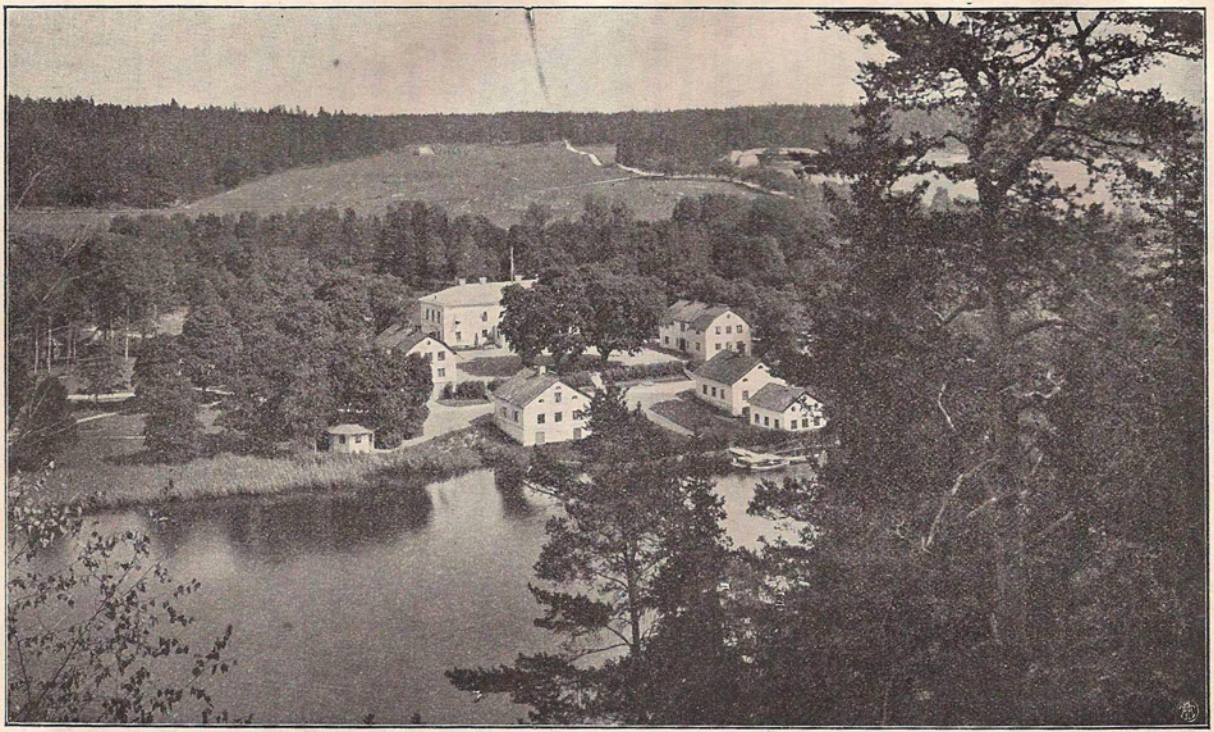

Nygård, Lofta.

flyttargård'. Att *Torp(a) (-torp)* numera, särskilt i sydligaste Sverige, där typen är äldst, i vissa fall betecknar ansenliga byar (t. o. m. socknar och härader), beror på att den ursprungliga bebyggelsen kraftigt vuxit ut. I namnen på *-torpet* (i bestämd form), vilka säkerligen äro yngre än de på *-torp,* torde man kunna räkna med den vanliga betydelsen 'dagsverkstorp'.

I våra bygder är som nämnts typen icke så överväldigande rikt företrädd som i det övriga Syd- och Mellansverige, men det hindrar inte, att vi ha åtskilliga *torp*-namn.

Byar och gårdar med det enkla namnet *Torp* finnas i Gamleby, Dalhem, Ukna och Hannäs' socknar.

I de sammansatta *torp*-namnen utgöres förleden vanligen av ett personnamn, d. v. s. namnet på den person, som anlagt nybygget. Ofta rör det sig om tillnamn eller öknamn. *Karlstorp* (på Västerviks stads område) innehåller förstås namnet *Karl, Olstorp* eller *Olofstorp* i Dalhem namnet *Olov,* fsv. *Olaver* (namnet skrives på 1380-talet Olafsthorp). *Oltorp,* gård i Tryserum, skrives år 1344 (in) Ollæthorpe. Förleden är mansnamnet *Olle,* kortform till *Olov* och känt redan från medeltiden.

Botorp i Ukna innehåller icke namnet *Bo,* ty det skrives 1383 Bowathorp, vilket visar, att vi ha att göra med det fornsvenska mansnamnet *Bove,* troligen egentligen ett öknamn med betydelsen 'stor, klumpig person'. Man kan jämföra *Fläsketorp,* som Botorp nr 2 kallas. Namnet är känt från 1413 (Flæskiathorp) och kan innehålla ett öknamn *Fläske* (om en fetlagd person). *Bastorp* i Gärdserum skrevs 1383 Bassathorp. *Basse,* som egentligen betyder 'vildsvinsgalt', har i dialekterna även betydelsen 'stor, grov och ohyfsad karl', 'bjässe'. Ordet förekom i äldre tid både som dopnamn och tillnamn. *Bråstorp,* likaledes i Gärdserum, skrevs år 1428 Brauidztorp och innehåller mansnamnet *Bravidh.* I *Hjultorp* (Lofta) återfinnes möjligen det gamla mansnamnet *Gjurd (Gjord),* som utgör förleden i Hjulby (se ovan). *Hjulbytorp* i samma socken har däremot grundats genom utflyttning från Hjulby. I *Puttorp,* Odensvi socken, år 1423 skrivet Pukathorp, ingår mansnamnet *Puke,* samma ord som dialekternas *puke* 'djävul'. *Hållerstorp* i V. Ed innehåller möjligen namnet *Haldor,* och förleden i *Gällerstorp* (Odensvi) är väl det

fsv. mansnamn *Gælle,* som vi konstaterat i *Gällerskulla* (ovan s. 22). Namnet *Julaftonstorp* (Hannäs) gör ett skämtsamt intryck. Förleden kan vara ett namn (öknamn?) *Julafton.* Från fornsvenskan är *Långfredag* (Langafreadagh) känt som tillnamn.

Bynamnet *Tingetorp* (Gärdserum) kan av flera skäl icke tolkas på samma sätt som Tingstad (ovan s. 37). Namnet skrives år 1377 Thingathorp. Förleden kan vara ett mansnamn *Thinge,* kortform av *Thingbiorn, Thingulf* e. dyl.

Men *torp*-namnens förleder kunna också vara av annan art. Om naturförhållandena på platsen berätta *Fäntorp* i Tryserum och *Fäntorpet* i Hannäs. De ligga på var sin sida av ett *fän,* som betyder 'ofruktbar mosse, sidländ mark, kärr'. Detta urgamla, samgermanska ord är numera så gott som utdött i svenskan men lever ännu kvar i Kalmar län. Vid samma kärrområde ligger *Fängemåla* (Hannäs), som också innehåller ordet *fän.* Om naturförhållanden av liknande art berättar sannolikt *Sylltorp* i Törnsfall. Namnet skrevs år 1411 (i) Syltatorpe. Förleden kan höra samman med ordet *sylta* 'smörja, smuts', i dialekterna även 'träsk' o. d. ("morasig äng"). Gården ligger vid ett omfattande kärrområde norr om sjön Bleken.

Om mänsklig verksamhet av olika slag berätta t. ex. *Smedstorp* och *Smältaretorpet. Mjöltorp* (Hallingeberg) innehåller icke ordet *mjöl,* som man skulle kunna tro. Vid mitten av 1500-talet skrevs namnet Mölatorp, Möllatorp o. d.; förleden är ordet *mölla* '(vatten)kvarn' (gården ligger vid en å, Mjöltorpeån, som förbinder Kogaren med Långsjön). Genom folketymologisk anslutning till ordet mjöl har Mölltorp ombildats till Mjöltorp. På samma sätt har det gått med stadsnamnet *Mjölby,* som i fornsvensk tid löd Mølloby (Mølnoby).

Namnet *Rotorp* (Gärdserum), år 1500 skrivet Roffwetorp, är bildat på ordet *rova,* antingen i dess vanliga betydelse eller i betydelsen 'svans'; fornisländskans *rófa* 'svans' är även känt som personbinamn. *Stuttorp* i Lofta, år 1559 skrivet Stutatorp, innehåller väl ordet *stut* 'ung oxe'.

Tretorp i Odensvi skrives omkring 1560 Trägetorp. Man skulle kunna gissa, att förleden hör ihop med fornsvenskans *trægh* 'sorg, bedrövelse, ånger'.

Mycket mera vore att säga om *torp*-namnen i Tjust, men jag sparar utrymmet åt namnen på *-rum,* som för oss äro av ett särskilt intresse.

Rum-namnens utbredningsområde är ganska begränsat: det omfattar södra och östra Götaland, företrädesvis kusttrakterna, men ingenstädes ligga *rum*-namnen så tätt som i Tjust. Icke mindre än fyra av våra sockennamn höra till denna typ, nämligen Gärdserum, Tryserum, Överum och Västrum. Professor Hjalmar Lindroth, som behandlat namnen på *-rum* i en utförlig monografi, har sökt göra sannolikt, att denna ortnamnstyp uppkommit i Danmark och att den spritts därifrån med en dansk invasion i Tjust under folkvandringstiden. Denna teori har icke vunnit någon anslutning. Professor Jöran Sahlgren har uttalat sig i rakt motsatt riktning. Han skriver: "Theustes (d. v. s. Tjustborna) synes ha varit en kraftig stam, då förmodligen de talrika ortnamnen på *-rum* ha avsatts ur en kulturström från deras ättlingar i Tjust. Lindroths antagande att de glesa danska *rum*-namnen äro de äldsta och att *rum*-namnen i östra Sverige äro minnen från en dansk invasion, är i och för sig osannolikt." (Rig 1920, s. 167.) Den nyligen fullbordade arkeologiska inventeringen av Kalmar län har visat, att det forntida Tjust var en synnerligen betydande kulturprovins. Efter vad förste antikvarien dr Gustawsson meddelat mig, har fyndmaterialet en högst egenartad prägel och pekar på främmande inflytande. Utan kännedom om tiden för denna kulturpåverkan är det emellertid omöjligt att dra några slutsatser för ortnamnens vidkommande.

Elementet *-rum,* vilket är samma ord som det vanliga ordet *rum,* har i ortnamn betydelsen 'avröjd plats, röjt ställe', i vissa fall kanske 'öppen plats'. Det enkla *Rumma* förekommer som by- och gårdnamn i Västrum, Hallingeberg, Gamleby och Hannäs. I Tryserum finns en gård med namnet *Rummet.*

Förleden i de sammansatta *rum*-namnen kan vara av olika slag. Ofta är den ett person- eller binamn. *Stenserum* (Hallingeberg) och *Toverum* (Locknevi och Tryserum) innehålla mansnamnen *Sten* och *Tove.* I *Troserum* (V. Ed) återfinna vi sannolikt samma mansnamn, som ingår i *Trostad* (se ovan). *Olserum* el. *Olofsrum* i V. Ed innehåller icke namnet Olov utan *Ulv,* såvida denna by

åsyftas med det Ulvsrum (skrivet Vlfsrwm), som omtalas i ett pergamentbrev av år 1385. Ytterligare finnas åtminstone ett par Olofsrum eller Olserum i Tjust, ett i Överums socken och ett i Loftahammar (under Bågvik). Dessutom omtalas i 1560 års jordebok ett — såvitt man kan se — numera försvunnet Olsrum i Dalhems socken. Ettdera åsyftas väl med det Oolsiorum, som anträffas i ett medeltida diplom av år 1390. Förleden ser ut att vara ett sjönamn, sammansatt med ordet sjö. Vid Olofsrum i Överum, finns icke, så vitt man kan se av kartan, någon sjö, som här skulle kunna komma ifråga.

I Tjust finnas fyra gårdar (byar) med namnet *Löckerum* (i Gamleby, V. Ed, Ukna och Tryserum). Förleden är mångtydig, men Lindroth håller det för troligast, att det är fråga om ett gammalt mansnamn *Löke*. *Himmelsrum* och *Segelrum,* båda i Gamleby socken, äro enligt Lindroth också bildade på mansnamn, men då tillräckligt gamla skrivformer saknas, är det svårt att ange namnens exakta form. I bynamnet *Karrum* (Odensvi) ingår troligen också ett mansnamn, vilket är svårt att säga; möjligen fsv. *Kare*.

I Gärdserums socken ligger en gård med det egendomliga namnet *Könserum*. Gården omtalas redan i början av 1300-talet, då namnet skrives (K)yrunxruum (1305), Kyningsrum (1307), Kyruingxrwm (1312). Med Lindroth är förleden säkerligen att uppfatta som det fornsvenska mansnamnet *Kyrning* (yngre *Kørning),* trots att det ingenstädes framträder i sin äkta form.

Hörtingerum (Gladhammar) skrives år 1382 Hirtingarum. Förleden **hirtingar* är namnet på bebyggarna. Detta är bildat på samma stam som sjönamnet *Hjorten*. **Hirtingar* skulle alltså kunna betyda 'de som bo vid sjön Hjorten'. Emellertid ligger Hörtingerum omkr. 2 km. från Hjorten men i omedelbar närhet av Verkebäcksviken. Det är därför inte troligt, att det är sjönamnet, som direkt ingår i inbyggarnamnet. Hörtingerum ligger vid den å, som förbinder Hjorten med Verkebäcksviken. Denna å kan ha hetat *Hjortån e. dyl. De som bodde vid *Hjortån (d. v. s. ån från Hjorten) kallades **hirtingar*. *Hörtingerum* kan alltså ursprungligen ha betytt 'deras röjning som bo vid Hjortån'.

Förleden i *rum*-namnen utgöres i många fall av ord, som ange

natur- och terrängförhållanden. *Sniperum* i Gamleby socken ligger vid randen av en trång dal — jämför *snipa* 'liten spetsig båt, liten gädda' m. m. Om *Averum* har talats ovan s. 17. Namnet *Göljerum* (Västrum) är bildat på ordet *göl* 'mindre sjö', och gården ligger mycket riktigt vid en göl, kallad Göljerumsgölen. Gölen har sålunda fått sitt (moderna) namn efter gården, men ursprungligen är det gölen, som givit namn åt gården. *Råserum* i Lofta ser ut att innehålla dialektordet *rås* 'kärr, sumpmark' (jfr ovan).

Ett i Västervik välbekant namn är *Örserum,* ursprungligen avseende tre gårdar, Lilla, Mellan- och Närmaste Örserum. Samma förled finna vi i den strax intill liggande gården *Örbäcken,* från början namnet på den numera uttorkade bäck, vid vilken gården ligger. Bägge namnen innehålla det i ortnamn ytterst vanliga ordet *ör* 'grus, sandbank'. På Västerviks stads område finna vi också *Målserum.* Namnet, som år 1337 skrives (de) Malsrume, är bildat på det fornsvenska ordet *mal* 'avmätt jordstycke', som ligger till grund för ortnamnen på *-måla* (ang. dessa se närmare nedan). Gärdena vid Målserum kallas ännu i dag för *Målen.*

Elmarsrum i Hallingeberg, år 1382 skrivet Elmesrum, ligger vid sjön *Elmaren;* det är alltså tydligt, att bynamnet hör ihop med sjönamnet. Förleden utgöres i båda fallen sannolikt av ordet *älme* 'almdunge'. Jämför *Askerum,* by i Loftahammar, som väl innehåller trädnamnet *ask* (i plur.). Möjligt är, att socken- och bynamnet *Tryserum* också innehåller ett växtnamn, nämligen *try* 'Lonicera Xylosteum', såsom professor Lindroth föreslagit. Tryserums kyrka uppfördes på sin nuvarande plats vid sjön Rånen först på 1780-talet; tidigare låg den nära en mil åt nordväst, vid den s. k. *Kyrksjön,* vars namn minner om de gamla förhållandena. Det är minst sagt sannolikt, att Kyrksjön haft ett äldre namn. Detta kan ha varit **Trysjön* el. dyl. Namnet Tryserum, som omkr. mitten av 1300-talet skrives Trysrum (en gång äv. Trisrum), kan utgå från ett **Trysjörum,* d. v. s. 'röjningen vid *Trysjön'. En stam *try-* är känd från norska och svenska sjö- och vattendragsnamn, men det är ovisst, om den överallt har samma ursprung och betydelse. I Ukna finns t. ex. en sjö med namnet *Tryn.* Vid en bäck, som rinner från Tryn till Vindomen, ligger gården *Trysbäcken,* som alltså ytterst har sitt namn av sjön *Tryn.* Det

är emellertid ingalunda säkert, att *Tryn* och *Trysbäcken* i Ukna skola tolkas på samma sätt som *Tryserum*. Tryn är ganska utpräglad till formen: den har tre armar eller vikar. Det ligger nära till hands att i namnet misstänka räkneordet *tre* (fsv. *thri, thre* och *thry*). En sådan tolkning är av formella skäl icke tillämplig på Tryserum. Det är därför möjligt, att Lindroth träffat det rätta, d. v. s. att förleden i Tryserum är växtnamnet *try* (ev. med mellanledet **Trysjön* 'sjön där det växer try'). Lindroth påpekar, att try av ålder använts till harv- och räfspinnar (på grund av dess hårda ved) och att växten således haft "tillräckligt intresse för att ge namn åt en lokalitet".

Sockennamnet *Gärdserum* skrives år 1365 Giæluisrum, år 1370 Giæluesrum, år 1383 Gælwisrwma (socken). Professor Lindroth räknar med två möjligheter: antingen är förleden ett personnamn *Gælwir* eller också ett äldre namn (Gælwir) på den invidliggande sjön, som nu har det ganska intetsägande namnet *Båtsjön*. Då ifrågavarande personnamn synes vara ytterst klent belagt, är det andra alternativet enligt min mening att föredra. Att Båtsjön haft ett äldre namn, är, som Lindroth också framhåller, mycket rimligt. Gärdserum kan alltså tänkas betyda 'röjningen vid sjön *Gælvir'. Stammen *Gælw(ir)* ser ut att höra samman med ordet *gul* (jfr tyskans *gelb*). Ett sjönamn med innebörden 'den gula', d. v. s. 'sjön med det gulaktiga (ev. gulgröna) vattnet', ger ju god mening.

Fråga är, om icke också *Skörserum*, gård i Överums socken, är bildat på ett sjönamn. Gården ligger vid sjön *Skörsummen*, även kallad *Skörsummesjön*. Gårdnamnet har behandlats av professorerna Hellquist och Lindroth. Hellquist menar, att gårdens namn varit *Skörsjörum, där förleden är ett supponerat ursprungligare namn på Skörsummen, nämligen *Skörsjön; angående betydelsen av sjönamnet anser sig Hellquist ej kunna uttala någon bestämd mening. Lindroth däremot finner ingen anledning att i gårdnamnets förled se ett sjönamn. Enligt Lindroth är gårdnamnet i stället sammansatt med personnamnet *Skørir*. För min del är jag snarast benägen att följa Hellquist. Enligt min tanke kan sjön ursprungligen ha hetat **Skirsjön*, ett mycket vanligt sjönamn, bildat på adj. *skir* 'ren, klar'. I Svenska ortnamnsar-

kivets samlingar ges den värdefulla upplysningen, att Skörsummen har klart vatten. Gården vid *Skirsjöns strand har kallats *Skirsjörum. Det erbjuder inga fonetiska svårigheter att anta en utveckling *Skirsjörum (med tidig förkortning av i) till *Skyrs(e)rum och slutligen Skörserum (jfr ordet körsbär av fsv. kirse-, kyrsebær). Gårdnamnet möter i en medeltida handling av år 1431 och skrivs då (i) Skyisrum. Den tydligen korrumperade namnformen kan inte andras som stöd för någon särskild av de här framlagda tolkningsmöjligheterna.

Ankarsrum, namnet på vårt bekanta järnbruk, har ursprungligen ingenting med ordet ankare att göra. Namnet skrives år 1544 Ångersrum, Ångisrum, Ångelsrum, år 1559 o. 1560 Ångersum, 1562 Angersrum och ännu 1634 Ångersrum. Man har enligt Lindroth två tolkningar att välja på. Förleden kan vara ett sjönamn *Angir, åsyftande den "trånga" och smala sjö, vid vars strand orten ligger (jfr dial. ång 'trång') — benämningen skulle passa, vare sig man tänker på Långsjön eller Hällesjön. Men det är också möjligt, att förleden är det fornsvenska mansnamnet Angul.

I Tryserums socken finns en by med namnet Skrickerum. Enligt folktraditionen uppkom namnet under digerdödens dagar. För att undvika smitta stego byborna upp på de omkringliggande bergen och meddelade sig med Ålängsborna genom att skrika till dem. Namnförklaringen är naturligtvis oriktig, vilket är lätt att visa. Digerdöden nådde Sverige år 1349, och det egentliga peståret var 1350. Men namnet Skrickerum är belagt redan år 1344, skrivet Scrikurum. Att förleden hör ihop med verbet skrika, är nog riktigt, men hur namnet närmare skall förstås, är ovisst. Som vi nämnde apropå sjönamnet Skrikegallen i Hjorted, förekommer stammen skrik- stundom i nordiska sjö- och ånamn, syftande på vattnets sorl eller brus. Prof. Hellquist tänker sig därför, att ett ånamn *Skrika ev. kunde ingå i Skrickerum. Med prof. Lindroth är jag dock snarast böjd att i förleden se ett personbinamn Skrika (eg. = 'den högröstade, skrikige'). Detta binamn är säkert styrkt, bl. a. från Tjust: i en handling av år 1386, utfärdad i Gamleby, omtalas en viss Olov Skrika. I Tryserum finns också en gård med namnet Skrickekärr, numera lagd under

Hornsberg. I detta fall kan anledningen till namnet vara något knarrande ("skrikande") läte i kärrmarken, eller också kan det vara fråga om "gastars" skrik. Men också i Skrickekärr kan förleden vara personbinamnet Skrika.

Om anläggningar av olika slag vittna namnen *Stämmerum* (Gamleby), *Stuverum* (Lofta) och *Larum* (Dalhem och Hannäs). *Stämmerum,* som ligger nära Rumma- eller Gamlebyån, innehåller fsv. *stæmma* 'fördämning i vattendrag' (för fiske). Man erinrar sig den gamla Västgötalagens bestämmelse: "Eigh ma fiskiæ i stæmmum manz", d. v. s. "icke må någon fiska i någon annans fördämning". Namnet *Stuverum,* år 1382 skrivet Stufurum, innehåller väl ordet *stuga,* som i dialekten har bevarat det gamla fornsvenska uttalet med *v.* Namnet skulle alltså betyda 'röjningen där det finns en stuga (boningshus) uppförd'. Från formell synpunkt mindre tilltalande är det att räkna med en förled **stuva,* biform till *stuv* 'stubbe'. *Larum,* som under medeltiden skrevs Ladhurum o. dyl., innehåller ordet *lada.* En betydelse 'röjningen där det finns en lada' låter mycket väl tänka sig. Det har emellertid visats, att ordet *lada* i ortnamn även kan ha betydelsen 'vägbank, bro' (över vattendrag och sankmarker) ur en äldre betydelse 'något uppstaplat, upplagt' (ordet *lada* i dess vanliga användning utgår från samma grundbetydelse; jfr fsv. verbet *ladha* 'lägga i hög, lasta'). Det förtjänar enligt min tanke att övervägas, om inte åtminstone *Larum* i Dalhem kunde tolkas 'röjningen vid vägbanken'. Larum ligger invid en å, som mynnar ut i sjön St. Vrången. Platsen ligger mycket lågt. Där östra grenen av Linköpingsvägen skär ån ett par hundra meter från gården, är höjden 2 dm. över St. Vrångens yta. Det förefaller inte osannolikt, att det förr kan ha funnits ett slags "bro" över ån och de sanka markerna däromkring, varav Larum kunde ha sitt namn. Det är svårt att träffa ett avgörande mellan de båda tolkningsmöjligheterna.

Falerum (Gärdserum) uttalas i dialekten med "tunt" *l.* Detta visar, att trots det långa *a*:t något ord *fal* eller *fala* icke kan utgöra förleden. Namnet skrives år 1631 Fallerum. Med Lindroth håller jag det för sannolikt, att det är fråga om ordet *fall,* som i dialekterna betyder 'sluttning', 'plats där man fällt träd' o. dyl.

Namnet *Bõljerum* (Gladhammar) skrives på 1400-talet Bolgarum. Förleden kan vara en stam *bolgh-* med betydelsen 'uppsvälld' (jfr fisl. *bolgi, spenbolgi* 'svullnad i spene el. bröstvårta'). Syftar månne namnet på den ganska markanta höjdsträckning, vid vilken Böljerum är beläget? Tolkningen är dock mycket oviss. *Böllerum* (Locknevi) har ett helt annat ursprung. Namnet skrives 1429 Byrlerum, 1544 Börlarum. Tolkningsmöjligheterna äro, abstrakt sett, många, men då jag icke kan träffa något val mellan dem, avstår jag från att diskutera dem..

I Dalhem finns en gård med namnet *Vårum,* år 1544 skrivet Wådarum. Förleden ser ut att var ordet *våda,* och Lindroth tänker sig, att namnet antingen betyder 'den arbetsamma, "knogiga" röjningen' eller 'den stora, väldiga röjningen'. Man kan jämföra det ovan anförda Tretorp (Odensvi), på 1500-talet skrivet Trägetorp (fsv. træghi 'sorg, bedrövelse').

Ortnamnen på *-ryd,* som äro synnerligen vanliga i större delen av Småland, förekomma sparsamt i Tjust, beroende på konkurrens från *-rum.* Efterleden *-ryd* framträder vanligen icke i sin ursprungliga form utan har omtolkats på olika sätt. Sålunda är *Hällerö* i V. Ed ett säkert ryd-namn. Det skrives 1378 Hellærydh, 1385 Hællarydh. *Ryd* betyder 'röjning i skog' och är släkt med verbet *rö(d)ja.* Förleden i Hällerö är sannolikt ordet *häll;* kartan visar, att berget går i dagen vid Hällerö. Namnet torde alltså betyda 'röjningen vid berghällarna' (dock är även det fsv. personnamnet *Hælle* tänkbart som förled).

Gamla *ryd*-namn äro sannolikt också *Yxered* i Hjorted och *Tångered* i Loftahammar. Förleden i det sistnämnda namnet är väl ordet *tånge* 'spets' (i t. ex. rumpetånge) som i ortnamn vanligen har betydelsen 'framskjutande del av terrängen, udde', även 'kilformig äga' *Tånge* kan också vara ett gammalt mansbinamn.

På de fornsvenska orden *rydhia* resp. *rydhsla* 'röjning i skog' äro bildade namnen *Rödja* (Gamleby) resp. *Rössle (Rödsle), Bockrödsle, Dockrödsle, Hamprödsle* etc (Gladhammar, Törnsfall och Odensvi).

Minnen av gammal fäbodrörelse ha vi i namnen på *-säter* (= fäbodvall, slåtteräng) och *-boda* (= fäbodar). *Säter*-namnen äro relativt fåtaliga i Tjust. Talrikast äro de i Norra Tjust, där de

i regel dock beteckna smärre bebyggelser. I hela Tjust finns inte mer än tre jordeboksgårdar av denna typ, nämligen *Grävsätter* i Hannäs, *Fisksätter* i Hallingeberg och *Sjösätter* i Locknevi. Grävsätter har sitt namn efter *Grävsjön,* nu till större delen torrlagd.

Vida talrikare äro namnen på *-boda.* Dessa äro bildade till ordet *bod* i betydelsen 'fäbod'.

Det osammansatta *Boda* uppträder som ortnamn på flera håll i Tjust (bl. a. i Blackstad, Odensvi och Hallingeberg). Nuvarande *Bodaström* i Tryserum hette förr *Boda* rätt och slätt.

Som andra sammansättningsled har ändelsen *-boda* i yngre tid förkortats till *-bo.* Utan äldre belägg kan man således icke säkert skilja namn på *-boda* från dem på gammalt *-bo.*

Mycket ofta utgöres förleden i *boda*-namnen av ett personnamn eller personbinamn, d. v. s. namnet (eller öknamnet) på den person, som anlagt bebyggelsen. *Valsbo* (Dalhem), *Ringsbo* (Gladhammar), *Dagsbo* (Västrum) och *Gunnebo* (Gladhammar och Locknevi) ha en gång i tiden ägts av män vid namn *Val* (sidoform till *Vale* i Valstad), *Ring, Dag* och *Gunne.* I *Basebo* (Hjorted), år 1381 skrivet (i) Bassabodhum, föreligger samma personbinamn *Basse* som i Bastorp i Gärdserum (se ovan). *Kolsebo* i Ukna förefaller att innehålla samma mansnamn *Kol* som Kolsebro i samma socken (se ovan). Förleden i *Gullebo* (Tryserum) är det fsv. mansnamnet *Gulle,* som bl. a. anträffats på en berömd runsten i Östergötland.

I många fall har namnet starkt förvanskats, och först sedan man gått till de fornsvenska källorna, är man i stånd att bedöma förledens karaktär. *Halsebo* (Gärdserum) skrives under senare hälften av 1400-talet Halstensboda och innehåller sålunda namnet *Hallsten. Unnersbo* i Dalhem och *Stormbo* i Hallingeberg äro bildade på mansnamnen *Unnolf* och *Storbjörn.* Namnet *Tuvebo* (Dalhem) har ingenting med det poetiska ordet *tuva* att göra. Namnet skrevs 1383 Tubbobodhe och är bildat på mansnamnet *Tubbe.*

I Gladhammar finns en by med namnet *Tjursbo.* Namnet har ingenting med ordet *tjur* att skaffa. Skrivningen (i) Thyudhrikxbodhum år 1384 visar, att Tjursbo från början är sammansatt med det fornsvenska mansnamnet *Thiudhrik,* samma namn som

Teoderik och *Didrik*, vilket egentligen betyder 'folkhärskare'. Denne nybyggare i det forntida Tjust hade alltså äran att bära samma namn som östgoternas berömde konung Teoderik den store, även kallad Didrik av Bern, vilken levde omkring år 500 e. Kr. Detta gamla bynamn *Thiudhriksbodhum* är av ett speciellt intresse i det avseendet, att det ger oss den mig veterligen hittills icke uppvisade genuint svenska motsvarigheten till det latinsk-germanska Theodericus, tyskans Didrik, Dietrich.

I åtskilliga fall utgöres förleden i *boda*-namn av ett ord, som anger naturförhållanden o. d. Vid *Bergebo* i Gladhammar är bergigt (förr fanns där ett litet stenhuggeri). *Åsebo* i Gärdserum har sitt namn efter den långsträckta ås, vid vilken gården är belägen.

Vid *Måsebo* i Gamleby socken lär finnas gott om mossmark. *Kärrebo*, likaledes i Gamleby, vittnar om liknande förhållanden. *Mabo* (å Tyllinge i Dalhem) ligger vid sjön *Maden*, vid vars västra strand *Mabo mosse* utbreder sig. Namnen innehålla ordet *mad* 'kärräng'. Ordet *fän* 'mosse, kärr', varpå bl. a. namnet Fäntorp(et) (ovan) är bildat, ingår även i *Fängebo* (Locknevi); namnet skrives 1559 Fänieboda.

I *Risebo* liksom i *Risefall*, båda i Dalhem, har förleden *ris* betydelsen 'småskog'. Om vegetationens art berätta namnen *Granebo* (Gamleby) och *Bjerkebo* (Hannäs); det sista innehåller en böjningsform av ordet *björk* (jfr ovan s. 25).

I Tryserums socken finns en gård med namnet *Bålebo*. Namnet skrives under senare hälften av 1400-talet Bolgaboda o. d. och synes vara bildat på samma förled *Bolg-* som Böljerum (ovan s. 57). Ett *Bålebo* finns också i V. Ed (vid sjön Malmingen). I ett medeltida brev på lågtyska (19/11 1370) nämnes en gård (to) Boldebodas. Eftersom samma brev upptar ett Windøø, som torde åsyfta Vindö i Ö. Ed, är det tänkbart, att vi i Boldeboda(s) funnit den medeltida formen till Bålebo i Ed, vilket i så fall har ett annat ursprung än Bålebo i Tryserum. Förleden hör möjligen samman med ordet *bolde* 'böld'. Gården ligger vid foten av en liten cirkelrund höjd, som kunde förtjäna benämningen "bolde".

I Törnsfalls socken finns en gård med namnet *Svinnersbo*.

Strax intill ligga två små sjöar, som kallas Stora och Lilla *Svinnarn*. Prof. Hellquist, som sökt tolka sjönamnet, sammanställer detta med isl. *svinnr* 'rask', tyskans *geschwind* o. s. v. Sannolikt har sjönamnet, menar Hellquist, bildats på ett numera utdött ånamn **Svinn* eller **Svinna* 'den raska'. Detta tolkningsförslag kan icke vara riktigt. Sjönamnet Svinnarn och gårdnamnet Svinnersbo höra naturligtvis ihop (så menar också Hellquist). Det senare skrives alltifrån 1442 och långt fram i tiden Swinabodom, Svineboda o. d., senare Svinebo. Det äldre, genuina uttalet uppges vara Svimbo (med långt *i*). Såvitt jag förstår, behöver det inte råda något tvivel om att förleden är ordet *svin*. Namnet synes ange, att gården uppstått vid fäbodar, där bl. a. svin hållits i bet (jfr ortnamnet Svinsätter). I vissa "svinnamn" har *svin* betydelsen 'vildsvin', men därmed torde ej vara att räkna i detta fall. Det ursprungliga *Svinebo* har uppenbarligen i sen tid ändrats till *Svinnersbo*. På grund av tamsvinets osnygga levnadssätt har ordet svin fått en dålig klang, och därmed ha också de ortnamn, som ha vildsvinet eller tamsvinet att tacka för sin tillkomst, råkat i misskredit. På olika sätt har man sökt maskera namnen. Svinavad i Närke har t. ex. ändrats till Svennevad, och Svinabo i Marks härad har utbytts mot Finabo (!). En sådan lätt uppsnyggning som *Svinebo* till *Svinnersbo* är ingenting att säga om utom det, att den fatalt nog lett en av våra mest framstående ortnamnsforskare på villospår.

Namnet *Hatterbo* (Hallingeberg) skrives 1371 Hattaraboda. Förleden har väl betydelsen 'hattmakare'. Det gamla namnet på *Skönero* i Tryserum var *Skinnebo*, år 1560 skrivet Skinneboda. Förleden torde vara en motsvarighet till isl. *Skinni*, känt som mansbinamn från 900-talet, sannolikt liktydigt med *skinnare* 'skinnberedare, körsnär'.

Ortnamn på *-hult* äro mycket vanliga i Götalands skogsbygder. Liksom namnen på *-ryd* beteckna de ursprungligen röjningar i skogsmark; ordet *hult* betyder 'liten skog, skogsdunge', på vissa håll även 'trädbevuxen höjd'. Av de båda Tjusthäraderna förefaller Södra Tjust att äga de flesta *hult*-namnen.

Första sammansättningsleden utgöres i de flesta fall av ord, som ange växtlighet eller andra naturförhållanden. *Björkhult*

(Hjorted och Locknevi) uttalas i den genuina dialekten *"Berkhult"*. Namnet skrevs på 1460-talet Birkhulth och är bildat på ordet *birke* 'björkskog' (jfr ovan s. 25). *Göljhult* i Hjorted ligger vid en göl, som kallas *Skärgöl* (= 'den rena, klara gölen'). *Gölj* är detsamma som *göl*. I Hjorted fanns förr två Marsgölar, Övre och Nedre. Nedre *Marsgöl* är nu torrlagd, men dess namn lever kvar i bynamnet *Marsgölehult*. Vid den lilla sjön *Virveln* i Hjorted ligger gården *Virvhult*. Sjön har en tydligt avrundad form, varav namnet. Sjöar med långsmal form bära ofta namnet *Mjösjön*, där förleden är det fsv. adj. *mio(r)* el. *miø(r)* 'smal'. Mjösjön betyder alltså 'den smala sjön'. Strax söder om sjön Hjorten i Hjorted ligger en sådan långsmal sjö med namnet Mjösjön. Efter sitt läge vid denna sjö har gården *Mjöshult* sitt namn (av **Mjösjöhult* = 'hultet vid Mjösjön'). Ett Mjöshult ha vi också vid den lilla Mjösjön söder om Hästhagssjön nära Västervik. Vid Hästhagssjöns sydända ligger *Sjöshult*, där namnet direkt anger läge vid en sjö.

I Ukna finns en by med namnet *Skedshult*. Namnet ser ut att vara bildat på ordet *skede* 'gräns, rågång', här kanske snarast (såsom doc. C. I. Ståhle föreslagit) i betydelsen 'landtunga, (skiljande) åsrygg' — Skedshult ligger vid en rad långsmala höjdsträckningar.

Mörhult i Västrum innehåller möjligen samma förled som namnet på det sydligaste häradet i Kalmar län, (N. o. S.) Möre. *Möre* anses vara en avledning av de svenska dialekternas *mor* 'skogbevuxet myrland' (jfr namnet Mora). Namnet *Mörghult* (Gladhammar) skrives år 1382 (i) Mørgilhulte. Namnet kan tolkas på åtminstone två olika sätt. Förleden kan vara sammansatt av orden *mör* (jfr Mörhult) och *göl* (fsv. *gyl)* — Mörghult ligger intill en göl, Mörghultegölen. Mörghult skulle alltså vara sammandraget av *Mör-göl-hult*. Men första sammansättningsleden i fsv. Mørgilhult kan också vara en avledning av dialektordet *morg* 'smolk, något smått, söndergnuggat eller söndertrampat'. Det finns många paralleller till att ord med denna grundbetydelse även kunna ha betydelsen 'sandjord', 'fuktig jord' o. d.

Svinhult i Lofta är liksom Svinnersbo i Törnsfall bildat på ordet *svin*. Det har väl funnits något "hult" med god tillgång på

ekollon åt svinen. Till husdjuren höra på sätt och vis bina. Honungen spelade en stor roll även i våra förfäders hushållning. Namnet *Skruvhult* i Locknevi bär vittne om biodling (eller i varje fall bifångst) i gammal tid. Det fornsvenska *skruver* betydde även 'bikupa' (eg. 'fångstkärl av konisk form som sattes upp i träd ute i skogen för att fånga bin'). Namnet *Höckhult* (Locknevi), år 1382 skrivet (i) Høkhulte, berättar, att detta "hult" en gång i tiden varit tillhåll för hökar.

Slutligen kan nämnas, att det vanliga namnet *Möckelhult* betyder 'det stora hultet'. Förleden är fsv. *mykil* 'stor', samma ord som *mycken, mycket.*

Namnet Fårhult har behandlats ovan s. 30.

Av övriga ortnamnstyper äro *-fall* och *-måla* de vanligaste i våra trakter

Ordet *fall* betyder i dialekterna dels 'sluttning', dels 'plats där man fällt träd (för svedjning)' — jfr *svedjefall* och *(svedje)-fälla.* Det anses, att ordet i ortnamn vanligen har den senare betydelsen. Bland namnen på *-fall* märkes främst sockennnamnet *Törnsfall.* Namnet skrives Thørnefalla (sokn) åren 1382 och 1385. Förleden är säkerligen det fornsvenska ordet *thørne* 'törne, törnbusksnår'.

Till grund för ortnamnselementet *-måla* och *-målen* ligger ett subst. *måle* med betydelsen 'uppmätt jordområde'. *Måla*-namnen anses vara något yngre än namnen på -torp, -ryd, -boda och -hult. Talrikast förekomma de i södra Smålands skogsbygder, där *-måla* är den dominerande gårdnamnstypen. I våra trakter representera *måla*-namnen mestadels smärre bebyggelser.

Vi ha nu nått till slutet av denna korta översikt över ortnamnen i Tjust. Det återstår bara att stanna ett ögonblick inför häradsnamnet självt.

Tjust är ett uråldrigt och svårtolkat namn. Det anträffas i medeltidshandlingarna första gången år 1269 och skrives då Thiust. I samma form möter namnet i ett brev av år 1275, där Västervik (= nuv. Gamleby) för första gången nämnes som stad. Men vi ha ännu äldre underrättelser om Tjust och Tjustborna. Den gotiske krönikeskrivaren Jordanes, som levde på 500-talet e. Kr., alltså för snart 1500 år sedan, berättar i sin på latin

skrivna gotiska historia, att halvön "Scandza" (d. v. s. Skandinavien) var bebodd av ett flertal folkstammar, och nämner jämte suehans (svearna) och andra även *theustes*. Visserligen har man från en del håll velat göra gällande, att Jordanes' theustes icke skulle syfta på Tjustborna utan på folket i den lilla skånska Tjuteåns dalgång, men detta är mycket osannolikt. Man anser numera att Jordanes med theustes avser Tjustborna. Dessa ha alltså varit kända som en självständig folkstam redan på 500-talet.

Vad betyder då namnet Tjust, Jordanes' theustes?

Det kunde för lekmannen vara frestande att härleda namnet ur ordet *kjusa* 'trång dal', som t. ex. H. J. Sivers gör i sin Westerwiks stads historia. Men att så göra är av språkliga skäl otillåtet.

Det har framlagts två från vetenskaplig synpunkt antagbara försök att tolka namnet Tjust. Enligt det ena är namnet bildat på fsv. *thiudh* 'folk', vilket bl. a. ingår som andra sammansättningsled i *Svitjod* 'Sverige', eg. 'svearnas folk'. Tjust skulle efter denna tolkning betyda ungefär 'folkland'.

Det är emellertid att märka, att *Tjust* som simplex eller ingående i sammansättningar uppträder som ortnamn på andra håll i Götaland. På ön Bolmsö i Småland finns en by med namnet *Tjust,* och samma namn bär en gård och kvarn *(Tjusta kvarn)* i Ryda socken, Skaraborgs län. Från Misterhult känna vi bynamnet *Tjustgöl,* och på gränsen mellan Döderhults och Fliseryds socknar ligger byn *Tjuståsa. Tjusthult* är namnet på en gård i Ökna socken, Jönköpings län, och utom *Tjustad* i Ukna finns det en gård med namnet *Tjustad* i V. Eneby socken i Kinda hd, Östergötland.

Det förhållandet, att Tjust är så pass vanligt som ortnamn i Götaland, utgör onekligen ett visst hinder för tolkningen 'folkland' (ur *thiudh* 'folk'). Så menade i varje fall professor Otto von Friesen, och han föreslog år 1926 en annan tolkning av namnet Tjust.

Enligt von Friesen utmärkas alla byar och gårdar med namnet *Tjust-* därav, att de ligga intill vattenfall, i vissa fall också intill en större sjö. v. Friesen menar, att man skall söka förkla-

ringen till namnelementet Tjust- i denna omständighet. Han för *Tjust* samman med verbet *tjuta* och menar, att Tjust egentligen betyder 'tjut', d. v. s. dån av brusande vatten (från vattenfall eller av stormen upprörd sjö). Man kan jämföra sjönamnen *Tjutingen* "Tjutaren" (Gladhammar) och *Skrikgallen* "Gallskrikaren" (Hjorted).

Frågan blir då, vilket brusande och dånande vatten som kan ha givit namn åt häradet Tjust (Tjust var under medeltiden ett odelat härad; uppdelningen på två härad är av ganska sent datum). För att ha någon möjlighet att komma tillrätta med den frågan måste man försöka fastställa, var häradets äldsta tingsplats varit belägen, ty det är en allmän regel, att häradet får sitt namn efter tingsplatsen (liksom socknen efter kyrkbyn). Valet står enligt v. Friesen mellan två platser: Tingstad i Lofta och Gamleby eller dess närmaste omgivningar.

Så långt de historiska källorna räcka bakåt i tiden, har Västervik, d. v. s. nuvarande Gamleby, varit tingsplatsen i Tjust. Som nämnts i det föregående finns det en by i Lofta, som genom sitt namn direkt utpekar sig som gammal tingsplats, och det är *Tingstad*. Går man tillräckligt långt tillbaka i tiden, upptogs dalgången, där Loftaån nu flyter fram, av en tämligen djupt inskjutande fjärd av Östersjön. Det har beräknats, att denna fjärd ännu under de första århundradena e. Kr. var segelbar upp till Tingstad. Det är enligt v. Friesen möjligt, att denna fjärd och den närbelägna tingsplatsen en gång i tiden kallats Thiust och därmed givit namn åt häradet.

Vi veta inte, hur länge Tjustbornas tingsplats varit förlagd till Tingstad. I och med landhöjningen försämrades platsens läge från kommunikationssynpunkt: den en gång djupt inträngande fjärden uppgrundades så småningom, och man kunde inte längre med båt ta sig till Tingstad. Man måste utse en ny tingsplats. v. Friesen menar, att man nu valde innersta delen av Gamlebyviken och dess fortsättning, Dynestaviken. Här, vid gården Gursten, stod en gång rest en märklig runsten, den s. k. Gurstensstenen, vars inskrift kan dateras till omkr. år 900. Runinskriften uppfattas av v. Friesen som ett slags i sten hugget tingsprotokoll över en avgjord rättssak. Gursten ligger intill ett 14 m.

högt vattenfall. Det är enligt v. Friesen tänkbart, att den supponerade tingsplatsen och därmed häradet fått sitt namn av dånet från det brusande fallet. Detta förutsätter, att tingsplatsen låg vid Gursten redan vid mitten av det första årtusendet, eftersom redan Jordanes (omkr. år 550) benämner Tjustborna theustes.

I valet mellan Tingstad och Gursten som namngivare åt häradet ger v. Friesen företräde åt Gursten, tydligen av det skälet, att det där belägna vattenfallet bäst stöder v. Friesens formella tolkning av Thiust som 'dån (av vatten)'. Härtill bör dock anmärkas, att alternativet Gursten har en betänklig sida: det finns inte något som helst vittnesbörd om att tingsplatsen någonsin varit förlagd till Gursten. Hur än Gurstens-stenens inskrift tolkas, kan inte den begagnas som något bevis för att Gursten varit gammalt tingsställe. Såvitt jag förstår, finns det inte skäl att räkna med någon annan föregångare till det gamla Västervik som tingsplats än Tingstad. Om v. Friesens formella tolkning av Tjust är riktig, kan möjligen den förhistoriska fjärden över Loftaåns dalgång upp mot Tingstad vara anledningen till namnet, som ju v. Friesen själv alternativt räknat med. Men kan det inte tänkas, att det brusande vatten, som ev. givit anledning till namnet Tjust, varit den s. k. Gamlebyån eller Rummaån, som mynnar ut alldeles vid Gamleby köping?

Beträffande namnet Tjust få vi alltså stanna med ett frågetecken. Och så ha vi måst göra också inför andra namn. Ortnamnen äro nu en gång ett synnerligen svårbearbetat material. Det är dock min förhoppning, att de ortnamnsförklaringar, som fått plats i denna översikt, kunnat ge en föreställning om att ortnamnen, rätt tolkade, ha mycket av vikt och intresse att berätta om för alltid svunna tider. Ett ord av professor Jöran Sahlgren, den främste företrädaren för den svenska ortnamnsforskningen, må anföras i detta sammanhang: "När de svenska ortnamnen blivit fullständigt upptecknade och förklarade, då skall vår historia börja ett tusen år tidigare än nu."

ORTNAMNSREGISTER:

Aleglo 16
Ankarsrum 55
Askerum 53
Averum 17, 53
Aveslätt 17

Baldershammar 13
Baldersrum 13
Ballersberg 13
Bankestad 34
Basebo 58
Bastevarpet 32
Bastorp 49, 58
Bergebo 59
Berke 25
Bjerkebo 59
Bjursund 26
Bjurvik 26
Bjärka 25
Björka 25
Björke 25
Björkhult 25, 60 f.
Björkö 25
Blackstad 34
Blanka 16
Blankaholm 16
Blekhem 39
Bockrödsle 57
Boda 58
Bodaström 58
Bodvarpet 32
Bokalla 31
Botorp 49
Bredal 24
Bredglo 16
Bränestad 34
Bråstorp 49
Bålebo 59
Båtsta 37
Bällsjö 17
Böljerum 57
Böllerum 57
Börslekärr 24

Dagsberg 19 f.
Dagsbo 58
Dalhem 24, 39
Djursnäs 26 f.
Dockrödsle 57
Draget 29
Dråpstad 34
Dröppstad 34
Dvärgstad 34 f.
Dämkärr 24
Dövestad 35

Ed 28, 33
Ekeby 25, 46
Ekenäs 25
Eknö 25
Elmarsrum 53
Emtö 17
Eneby 46
Erneberg 20
Errenäs 20

Fagerdal 24
Falerum 56
Fisksätter 58
Fläsketorp 49
Forsby 45
Frö 11
Frösvi 11
Fuld 18
Fårhult 30, 62
Fängebo 59
Fängemåla 50
Fäntorp 50
Fäntorpet 50
Fästad 36

Gamleby 47
Gistervarpet 32
Gladhammar 20
Granebo 59
Greby 45
Grundemar 17
Gränsten 23
Grännäs 26
Gränsö 26
Grävsätter 58
Gröninge 43
Gullebo 58
Gunnebo 58
Gursten 23 f., 64 f.
Gållösa 32
Gårdspånga 29
Gäddeglo 16
Gällerskulla 22
Gällerstorp 49 f.
Gärdserum 51, 54
Gökstad 35
Gölinge 44
Göljerum 53
Göljhult 61

Hallingeberg 6, 7, 19
Halmare 17
Halsebo 58
Hammar 20
Hamprödsle 57
Hannäs 6, 7 f.
Harg 10 f.
Hasselby 25, 46
Hatterbo 60
Havet 25
Helgenäs 14
Helgerum 14
Herna 42
Himmelsrum 52
Hjorted 26, 28
Hjulby 46 f.
Hjulbytorp 49
Hjultorp 49
Hjärtkärret 26
Holmvarpet 32
Hula 24
Hult 25
Hulta 25
Hultsfred 8
Hulö 24
Hulöhamn 24
Hummelkärr 24
Hummelstad 35
Hunnekärr 24
Hunsala 18
Hycklinge 43
Hyllela 22
Hysinge 43 f.
Hållerstorp 49
Hägerstad 35
Hägg 32
Hälleberg 14
Hällerö 57

Härnum 42
Hässelstad 36
Höckhult 62
Hörtingerum 52

Ideshult 26
Idåkra 21 f., 26
Idö 26

Judehagen 27
Judön 27
Julaftonstorp 50

Kaggeberg 21
Kallernäs 29
Kallåker 31
Karlstorp 49
Karrum 52
Kasimirsborg 41
Kasinge 43
Kavelbrotorp 29
Kila 26
Kilmare 17
Klev 22
Kleva 22
Knappekulla 22
Kolsebo 58
Kolsebro 29, 58
Krejstad 36
Kuggviken 29
Kvigestad 36 f.
Kålåker 31
Kårby 46
Käggla 21
Kälkestad 35
Källsåker 31
Kärrebo 59
Könserum 52

Larum 56
Lerglo 16
Licknevarp 32
Lidhem 41
Litslekutt 21
Locknevi 11 f.
Loftahammar 20
Luddet 12
Luddgöl 12
Långaharg 11
Långvik 16
Löckerum 52
Löt 31
Löta 31

Mabo 59
Maren 17
Marielund 27
Marnäs 17
Marsbäcken 17
Marsgölehult 61
Maråker 17, 31
Mejstad 36
Melby 46
Melgäng 30
Meljäng 30
Mem 41 f.
Mjöltorp 50
Mjöshult 61
Mjösjön 61
Mommehål 24
Muleglo 16 f.
Mulestad 35
Målilla 22
Målserum 53
Måsebo 59
Mäm 41 f.
Möckelhult 62
Mörghult 61
Mörhult 61
Mörkvik 16

Navelsvik 16
Nelhammar 8, 13, 20
Norringe 44 f.
Norrsjö 18 f.
Nybbla 47
Nygård 11, 47
Nåtekil 25 f.
Näringe 44
Nävelsvik 16

Odensvi 10
Odensviholm 10
Ogestad 35
Olofsrum 51 f.
Olofstorp 49
Olserum 51 f.
Olstorp 49
Oltorp 49
Oppeby 46
Ottinge 44

Porsnäs 26
Puttorp 49

Ramnegärda 32
Ramstad 35

Ringsbo 58
Risebo 59
Risefall 59
Roparebergeт 29
Ropareudden 29
Ropsudden 29
Rotorp 50
Rumma 39, 51
Rummet 51
Råberga 31
Råsdal 24
Råserum 24, 53
Råshult 24
Rödja 57
Rödsle 57
Röhäll 22

Sedingsjö 28
Segelrum 52
Segersgärde 32
Sjöshult 61
Sjösätter 58
Skaftekulla 22
Skarpinge 43
Skedshult 61
Skinnebo 60
Skrickekärr 55 f.
Skrickerum 55
Skrikgallen 18, 64
Skruvhult 62
Skvagerfall 26
Skälhem 41
Skönero 60
Skörserum 54 f.
Slingsö 28
Slätvik 16
Smedstorp 50
Smältaretorpet 50
Sniperum 53
Solberga 9, 19 f.
Solvestad 35
Sothem 39
Spånga 29
Spångdalen 29
Stegeholm 32 f.
Steket 32
Steksholmen 32
Sten 22, 23
Stenbo 23
Stenserum 51
Stensnäs 22 f.
Stjälkhammar 20 f.
Stjärneberg 24, 31
Stockebäck 29

Stora Ved 25
Storhammar 20
Stormbo 58
Stuttorp 50
Stuverum 56
Stäket 32
Stäkelöt 32
Stämmerum 56
Sundby 45
Sundsholm 17, 31
Svinhult 61
Svinnersbo 59 f.
Sylltorp 50
Säby 45
Södersjö 18 f.
Sörby 46

Tindered 28
Tingetorp 50
Tingstad 37, 64
Tjuk 21
Tjursbo 58 f.
Tjust 62 ff.
Tjustad 37, 63
Tjutingen 18, 64
Torp 49
Toverum 51
Tretorp 50, 57
Troserum 35 f., 51
Trostad 35 f.
Tryn 53 f.
Trysbäcken 53 f.
Tryserum 51, 53 f.
Tuvebo 58
Tyllinge 43
Tångered 57
Törnsfall 62

Ukna 6, 7
Uknö 7
Ullevi 13
Unnersbo 58

Vabo 29
Vadet 29
Vadsbro 29
Valsbo 58
Valstad 34
Vassbäck 9, 29
Venaholm 24
Venefall 24
Veneholm 24
Venerna 24
Verkebäck 32
Vida 25
Vinäs 9, 13
Virvhult 61
Vittinge 43
Vittvik 16
Vivelsjö 18 f.
Vårum 57
Värmvik 16
Värnvik 16
Västervik 9, 14, 16
Västerviken 16
Västrum 51

Ytterby 46
Yxered 57
Yxnevik 16

Åby 45
Åkerholm 31
Åninge 43
Åsebo 59

Ämten 17
Ämtöholm 17
Ärnäs 20
Äskekärr 24

Ölvinge 43
Örbäcken 53
Örserum 53
Överby 46
Överum 51

BONDELIVET I TJUST FÖR 100 ÅR SEDAN

Några bilder upptecknade av *Hjalmar Johansson*

SÅ ENKELT LEVDE ALLMOGEN.

Redskapsuppsättningen på ett bondehemman var ej stor. Ett auktionsprotokoll för 1847 och en bouppteckning för 1848 hos samma lantman visar, att han varit gift två gånger med kort mellanrum, och att han på auktionen inropat de flesta sakerna samt att dessa komma igen i bouppteckningen. Denna har nära etthundra saker upptagna, men av åkerbruksredskap ej mer än följande: 1 järnaxelvagn, 1 par skokälkar, 1 par oskodda kälkar, 1 veddrög, 1 bulthjulskärra och 2 åder. Det fanns troligen minst 1 harv men denna hade, om den var något använd, knappast något värde. De enda harvar, som användes bland småbönderna voro gjorda av fyra stockar 3″×3″ hopsatta med två slär och iborrade grangrenar till pinnar. Bland järnsakerna voro upptagna bl. a. 1 skräyxa, 1 handyxa, 2 sköryxor, 1 fällerisk, 3 torvhackor, 2 navrar, 1 järnborrskaft med borr, 1 kjexa, 2 liar, 3 lövhackor och 2 skäror. En lantman gjorde på den tiden det mesta av redskapen och verktygen själv.

Till sina verktyg och redskap använde de mycket ofta vidjehankar och dessa vill jag nu beskriva samt hur de gjordes. Till varje ok användes minst fem hankar. Tvärsom oket på mitten var en dubbelhank, som drätten ikördes med en pinne utanför. Dubbelhanken var gjord som en lång hank, sedan stacks änden med ygeln igenom ringen och träddes tillbaka så, att det blev en hank i var ände. I varje ände av oket var en krokig stör fastsatt med en vidjehank, så att stören kunde vikas kring stutens hals och läggas mot horntyglarna, som voro av vidjehankar. I varje kälke var en vidjehank, som skakeln eller drätten träddes igenom

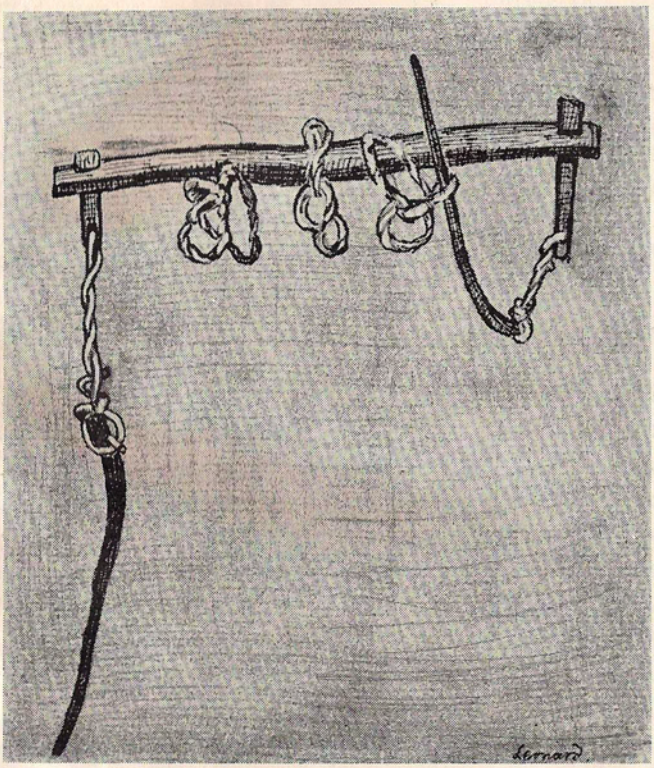

Stutok med vidjehankar.

i ett hål nedom med en kraftig pinne. Emellan kälkarna var också en mellanstång med krok av järn i framändan och en vidjehank i bakkälken, där stången träddes igenom och låstes med en pinne bakom. Till marvidjor att hålla ihop målstakarna på kälkar och rungor på vagnar nyttjades ju alltid hankar. Då man körde åt skogen eller längre sträckor med stockkälken för att släpa timmer hade man alltid en ree cirka två meter lång, d. v. s. en smal träslana med ett hål i änden för vidjehanken att trädas igenom, och sedan hängde man den om en målstake. Att binda timmer med hade man, i stället för som nu en järnkedja, alltid en längre vidja med storänden iordninggjord med en ring att träda vidjan igenom. Som binderep hade man alltid vidjor.

För att beskriva huru det gick till att göra vidjor, vill jag taga min 1892 avlidne farfar som exempel. Han gick till skogen och jag var med honom; han skar cirka 10 lagom stora björkar i en tät björkdunge på något suraktig mark, där det fanns långa smala björkar. Sedan kvistade han upp dem men lämnade två cm kvar av varje kvist för att han vid snoningen skulle kunna få ett fastare grepp om vidjan. Därefter gingo vi hem med björkarna och stucko upp dem i den öppna spisen i storstugan, där det var eld i spisen; där fick de stå en stund, varvid han rörde omkring med dem ibland, varvid vidjorna blevo ljumma i träet. När farfar tyckte det var lagom, tog han ned en efter en och snodde den. Han började i lilländan, med foten på den grövre delen, först vred han med fingrarna sedan med båda händerna i krok som en borrsväng. Då en vidja var färdig vred han en ygla i storändan och lät den ligga tills alla voro i ordning. Då alla voro snodda började han lägga ihop. Ett av oss barn, det starkaste, som för tillfället var inne, fick taga i vidjan och hålla, varefter han mätte så att vidjehanken kunde bliva så lång som möjligt. Pojken fick hålla

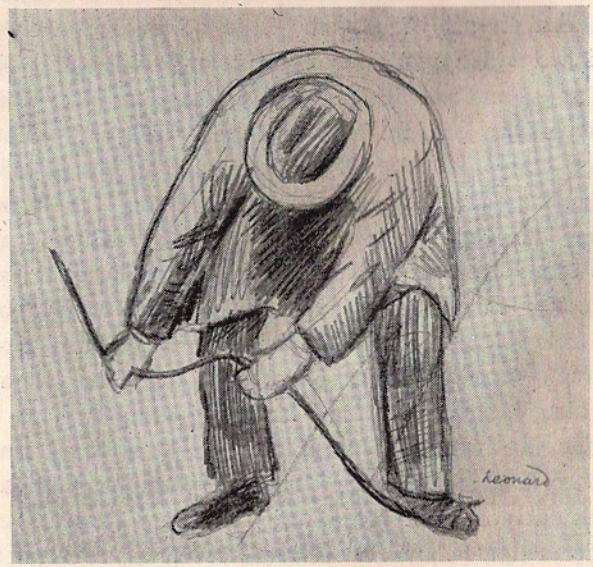

Vidjan snos.

i själva ringen medan han snodde och lade ihop. Så fortsatte han tills alla vidjorna voro färdiga, en hel hög. Somliga skulle vara till skag för bindning av djuren. Han trädde då in lilla änden av vidjan och knäppte fast i ringen så att det blev som två yglor och satte ihop två hankar med en björkbit med hål i för skaget i ena änden, och en klave av en grangren, som gjorts iordning med ett knäppe av björkträ i den andra. Skaget bestod av klave och två hankar, som båda gjorts så att de blevo som två hankar, vardera med en träbit att slå i väggen. Vidjorna lades i saltlake för att de skulle bliva starkare. Vidjor till bindrep gjordes tredelade, d. v. s. voro hopslagna av tre björkar. Min far påstod att den svåraste hanken att sno var till en drög eller kälke, ty den måste snos avigt.

Förutom till ovannämnda ting användes vidjehankar till fäste för den stång, som hängde i taket framför spisen att torka strumpor och andra kläder på, till säd, som skulle malas vid skvaltan, till att fästa upp brädet med krokarna för fläsk och korv så att inte råttorna skulle nå det, samt till skag att hålla i handen som styre för harven. Vidjor användes också till höbågen (bujan), ett verktyg för bärning av ved och hö. Här var det fem vidjor, fyra i bågarna och en att bära med. I de större korgarna var det en vidja vid sidan mellan handtagen under korgen. I vidjor hängde karhyllan fast vid taket i köket. En mjölkflaska av trä, ett vattenämbare och en dragkälke hade alltid vidjehankar att bära eller leda i. På Gårdspånga marknad i Locknevi socken eller på andra marknadsplatser i Tjust kunde man få se vidjor i olika modeller. Varje par oxar hade en vidjehank om halsen på varje oxe och en grövre vidja hopslagen mellan halshankarna. Varje ungdjur eller ko, som leddes hade också en hank om halsen samt en rak vidja med en liten hank i andra änden att hålla i. Var djuret svårt att leda hade det en särskild hank om hornen med ett skag i, som användes ibland.

Hövidjor var kanske det som användes längst av småbönder och torpare. Det gjordes alltid några stycken, som ibland lades i en bäck eller ett kärr för att ej torka upp. De användes för att till de många ladorna bära ihop höet i de naturliga ängarna eller kärren. Storleken på ängar och kärr nämndes alltid efter

antalet lador, t. ex.: "den ängen var åtta lavaller." Då vi i våra dagar ser de många ladorna som finnes i Norrland, tycka vi att det är underligt, men det var ju likadant här nere för 100 år sedan. Till hankar att binda stänger på halmdösar, om kolmilor och till att binda halmtak, användes alltid vidjor. Till att fästa grinden vid grindstolpen så att det gick att öppna, användes mången gång en vidjehank. Brunnsstången vid vattenämbaret och även själva brunnsvågen var fästad med vidjor. Raffterna på taken och mesarna eller sadlarna fasthöllos med vidjor vid klövjning. Selarna voro mycket tidigt delvis av vidjor, från selkroken ned till selknäet var vidjehank. Tvagor som användes att skubba golv med voro av granris som sammanbundits med vidjor. Kvastar av björkris på samma sätt. Andra kvastar och vispar voro ibland bundna med vidjor och i andra fall med granrötter som kluvits. Djur av olika slag, såsom kor, stutar, kalvar, getter och får tjudrades alltid med vidjehankar, som i en del fall kunde vara flera meter långa. Ibland voro dessa fästade i en hank om halsen, i andra fall var ena änden fästad om framfoten. Djur som "flöjade" hade olika slag av hinder fästade vid sig, såsom en tjuga som släpades under halsen, fästad med en vidjehank. En flöj, en brädlapp, hängdes på pannan framför ögonen, fästad med en vidjehank vid hornen för att djuret ej skulle se och kunna flöja. Ett djur som stångade ned gärdesgårdarna fick i många fall bära en liten banke med två hjul, som fastsattes med en vidjehank vid hornen. En bagge, som ej gick stilla utan "flöjde", fick ibland en vidjehank med en ring på mitten, så att det blev någon fjädring i skaget, fästad ex. vid vänstra framfoten och högra bakfoten. Kolryssar och andra häckar voro delvis hopbundna med vidjehankar. Ryssjor, mjärdar, båtar och andra fiskredskap voro fästade med vidjor på ett eller annat sätt.

En lie var alltid fästad vid orvet med en vidja. Man tog en gren av en slät vidja i en vidjebuske, som klövs i mitten, den barkades och täljdes jämn och fin, sedan sattes liens tånge i ett hål i ändan av lieorvet och den halva vidjegrenen snoddes om, därefter slog man en större träkil under vidjeringen över själva änden. På kilen var en liten kloss under, som höll vidjekvistens ände kvar. Denna vidjehank kunde hålla flera år om man fick

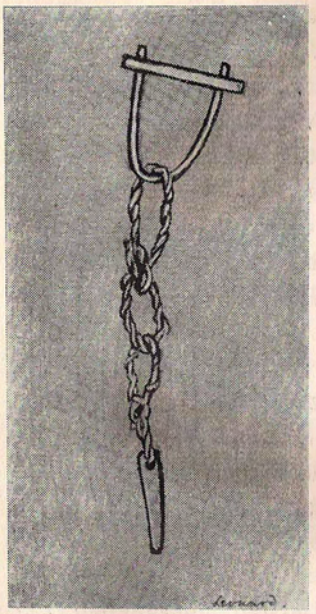

Skag och klave som band djuren vid väggen.

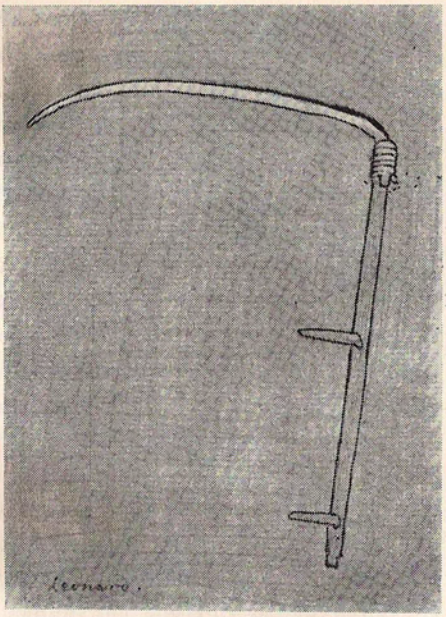

Lien bunden med vidjehank.

den bra och hade tur. Ibland kunde man nog få göra nya hankar oftare.

Förutom de vanliga vidjorna, som varje lantman kunde göra själv, fanns det hantverkare ute i socknarna, som stodo till tjänst med allehanda korgar, sädingar och ressel, sällingar och såll, som ej voro gjorda som vidjor, men de voro ju i alla fall gjorda av spingade träspöt eller rötter.

Jag vill tro, att bland det första den vilda människan lärde sig var att skaffa en yxa eller kniv och sedan att sno vidjor, som användes till allting.

LEKAR OCH NÖJEN.

Under 1800-talet kunde nöjeslivet på landsbygden te sig ungefär så här. Jag vill återge, vad ett par systrar födda omkring år 1840 i Blidstena berättade för mig. De ligga sedan tjugosju

och tjugo år under den gröna torvan på Västra Eds kyrkogård. "Som barn klädde vi midsommarbrud och gingo i stugorna och sjöngo. Bruden var klädd med krans av blåklint och slöja av en gammal tunn schal, även tärnorna hade blåklint i håret. Vid midsommar hade ungdomarna roligt. Blidstena och Hernum hade midsommarfest vartannat år. Då var det mycket folk samlat. Flickorna togo med en kaka bröd och en kanna mjölk var. Av mjölken gjorde vi "kläsost". Pojkarna drogo not och fingo mycket fisk, som stektes, och sedan hade pojkarna brännvin med. De som hade råd togo även med ost och smör. Till festen bryggdes dricka, så att vi hade sår fulla. Festen började midsommarafton med att vi klädde och reste midsommarstången. Festen varade två dagar med mat och dans. Det var roligt. Vanligen var det två spelmän, de sista vi hade voro Anders Gummen i Skedshult och Anders i Hulta. De blåste klarinett och spelade fiol. Till betalning åt spelmännen togo vi upp spelmansskål. Först gick en man, som bjöd ost och bröd, därefter bars en kittel med brännvin och man bjöds att dricka med en förläggaresked, och sist gick en pojke med en tallrik och tog upp pengarna. Samtliga sjöngo under tiden: "Lite ost och brö, lite ost och brö, lite ost och brö och brännvin, gör ett lustigt sinn, gör ett lustigt sinn, det gör så gott i kroppen." Samtidigt dansade man slängpolka. 1873 var det sista året som midsommarstång restes i Blidstena, men då voro festerna redan ur bruk."

Johan Olsson från Almvik, död 1833, har berättat om seden vid Almvik. Här kläddes stugor och spisar med löv midsommarafton. Sedan samlades man vid Malmkällan, som sedan hedenhös varit en midsommar- eller offerkälla; inte bara sockenbor utan även många utsocknes kommo dit. Man ur huse, far och mor med barnen vid handen, alla gingo till källan, där man drack vatten och gjorde lekar. Den jämntrampade marken vid källan påminner ännu om århundradens lekar, som här pågått vid midsommar.

Tills för omkring 60 år sedan firades en stor fest i två dagar vid Almviks by. Festen började med klädning och resning av midsommarstång lördagen efter midsommar; stången var klädd med löv och blommor, överst en stor träflöjel, överklädd med tyg

Med fiollåda och klarinett går spelmannen igenom byarna till festen.

i granna färger och med årtalet utbroderat i tyget. 1904 anskaffades en järnflöjel till stången. Vid den tiden voro festerna avskaffade. Festerna voro delvis lika som i Blidstena, pojkarna drogo not och fingo så mycket med fisk, att de till och med sålde för att köpa andra saker. Fisken stektes och utgjorde huvudrätten. Bönderna släppte till litet var, så det fanns gott om både mat och dryck. Ungdomarna bjödo bekanta från alla håll, så att festen, som hölls i det gröna var talrikt besökt. Den siste spelmannen, som tjänstgjorde här, var den bekante fiolbyggaren Lindgren.

Det var inte bara vid midsommar som man lekte och hade roligt. "Lekstugor" ordnades ofta på vintern och våren; det gick till som vid Blidstena på midsommarafton, men festen varade nu inte mer än en kväll. Jag har talat vid en spelman, som på 1850-talet brukade spela vid dylika lekstugor. Han berättade att vid en sådan lekstuga fick han 40 kronor i spelskålen, något som han tyckte var mycket pengar då.

Julkvällarna lekte man ju och hade roligt, vanligen lektes då sittlekar samt "nöttrades" med nötter, vilka plockats på hösten. Ett vanligt sätt att nöttra var t. ex. detta: man skulle gissa om man hade udda eller jämnt med nötter i handen, sade man fel fick man lägga dit samma antal, ty frågan var "udda eller jämnt eller lika många igen?" En annan "Nötanubbe": motparten säger "jag ska bli din gubbe", den första frågar "hur många år?"; blir det fel så skall den som gissar fel lägga dit en nöt.

Gissgåtor var ett annat sätt att roa sig på. Några exempel: "Uppför backe och utför backe men kröker ej sin nacke?" Svar: Gärdesgård. "Lapp inom och lapp utom och lapp långt upp i Lappland?" Svar: Kålhuvud. "Vad får rum i ett äggrede men inte i oxbås?" Svar: en hummelstång. Många flera mer eller mindre grovkorniga gissgåtor kunde anföras.

TRO OCH SED.

Mycket har förändrats av tro och sed under det sista århundradet. Bl. a. rörde man sig med en mängd olika väderlekstydor. Här några ex.: Så många soldagar i advent, så många snö- och ovädersdagar i fastan. Vackert väder och soligt i advent gör att det blir god skörd nästa år. Om hönan kan dricka i droppet från kyrkotaket kyndelsmässodagen kan oxen dricka i bäcken vårfrudagen den 6 april. Efter den gamla vårfrudagen, den 6 april, skall gollkon och gollgeten taga sin föda ute, ett gott år. Om det regnade vid midsommar var det bra. Vid Korsmässa är regn som etter på jorden.

För att "få tur" med saker och ting hade man olika tillvägagångssätt. Skärtorsdagsnatten t. ex. satt många bondhustrur på gödselhögen och kärnade smör. De trodde att därmed skulle

smörlyckan bliva stor under året. Skärtorsdagsnatten ströks också tjärkors på ladugårdsdörren för att få tur med djuren. Då man bytte ostmjölk eller tömde mjölk i en kruka eller stäva ritade man alltid ett kors över i krukan. Om man räfsade kring sädesrökar drogs alltid ett kors vid röken. Då djuren släpptes ut på våren sprang en man före och lade knivar och andra eggjärn åt djuren att gå över. Detta för att få tur med djuren.

Jag fick tag i ett skrivet blad, som låg i en gammal bok för omkring 10 år sedan, och där stod följande trolldom: *När man tager i betslen säger man Herre fräls mig ifrån ondo, sedan säger man Orde o Torde o Frige. Sedan lägger man på betslen och kör fritt.* — — —

En gammal man, född i Ukna och död i Värmland för mellan trettio och fyrtio år sedan, har berättat, att han som mycket ung var med då den sista missdådaren halshöggs vid Stegla i Gamleby och då såg huru folket, sedan huvudet fallit, sprang fram och tog blod på trasor för att använda det att bota sjukdomar med.

Om Kalle Tölpa, som var kusk på Troserum, har berättats, att han kunde skämma hästarna för en, och honom kunde ingen köra om. Om någon annan körde hans häst och han inte fick vara med, så kom hästen hem.

Tölpa skodde hästar. En gång kom det en person, som lät honom sko sina hästar och tänkte fara utan att betala. Då han hade kommit till Eds marknad vände hästarna om och gick ned i lergropen mitt för Tölpas stuga. Då fann bonden för gott att betala skoningen men Tölpa sade: "Det blev inte billigare än om Du hade betalt marrera förut".

Tölpa hade tagit en spik, som var använd vid Stegla, Gamleby, där de steglat en som var halshuggen och därför kunde han mer än andra.

HUSFÖRHÖR.

Berättat av min far Johan Ohlsson, född 1850, död 1935. Skildringen härrör sig till 1850-talet.

Varje större by var sin egen husförhörsrote, och de mindre byarna voro sammanlagda till större enheter, där husförhör höllos

en gång varje år. Vid husförhören förrättades årets mantalsskrivning eller rättare sagt förskrivning; prästen höll bön och förhörde de ogifta ungdomarna i deras kristendomskunskap och satte deras kristendomsbetyg.

Vid dessa högtidligheter, som höllos i tur och ordning hos varje besutten lantbrukare i byn, ordnades husförhörskalas efter olika gamla traditioner. I en del byar voro samtliga som voro vid husförhöret inbjudna, andra ordnade så, att torparna med ungdomar fingo ost, bröd och svagdricka, medan däremot i andra byar åter torpare ooch andra obesuttna fingo gå hem utan förplägnad. En sådan by var Mjösjöhult i Södra Vi socken, som denna berättelse är ifrån. Anledningen till att Mjösjöhult, som tillsammans med Lindefall alternerade om plikten, ej höllo kalas för alla, torde vara den att i roten funnos omkring tjugofem torpare och endast nio bönder och därtill att torparna aldrig hade någon plikt att bjuda igen.

Olaus Nilsson, född 1810 och hustrun Catarina, Kari, född 1815, hade mycket arbete innan husförhöret skulle vara. Olaus malde mjölet på sin skvalta, vägen på gård och gata måste sopas, löv skulle tas hem och sättas upp i spisen och på båda sidor om ingången till stugan. Förut hade Olaus hjälpt till med slakt, som denna gång gällde årets bagge. Han hade också varit åt sjön med en gammal not för att fiska, men detta slog mindre lyckligt ut. Kari hade i visthusboden med en tagelsikt siktat mjölet och bakat, tidigare hade hon gjort ost, smör och svagdricka i ordning. Med en björkriskvast, sand och vatten skrubbade hon golvet rent, blötte det med en trasa, strödde sand ovanpå och tog sedan en stor björkriskvast, som hon blötte i vatten, lade på golvet och satte sedan foten på och skrubbade med, för att sedan blöta vatten på och sist torka rent med en trasa. Vid dörren fanns ett hål i golvet där det använda vattnet rakades ned.

Huset bestod av ett rum i var ända och två kök på mitten, en dubbel stuga som Olaus och hans bror Måns, då de köpte gården gemensamt, hade apterat till två bostäder, så att var och en kunde bo obehindrat i var sin ände.

Rummets möblering var som följer: ingången med förstuga på mitten gemensamt för båda, vattensån till vänster om dörren mel-

lan dörrarna till förstuga och köket, sedan spisen med rund kåpa i hörnet. Framom spisen var vedvrån. Inom muren var bakugnen med ingång från köket, och över bakugnen i rummet var en trälucka, som kunde öppnas och där förvarades bland annat spingstickor, som man hade att lysa sig med i stället för lampor. Närmast vedvrån på långsidan var på vintern hönsburen med mattavlan utanför. Nu var hönsburen utburen och mattavlan inskjuten till väggen; sedan kom sängen, en blåmålad ståndsäng, där Olaus och Kari lågo. I sängen var halm eller ibland tallris då det var dåligt med halm för djuren . I år var det halm, ovanpå halmen ett kluttäcke, vävt som trasmattor och därovanpå lakan, kudde och täcke eller fäll om vintern. På våren medan hönsen voro inne, lyftade Kari upp sängkläderna och blottade halmen, där hon gjorde rede med balägg för hönsen, sedan hon undersökt om de värpte. Nu var här pålagt ett fint överdragstäcke i rutiga och lysande färger. I gaveln stod närmast sängen en snedklaffbyrå, mitt fram stod ett brunaktigt slagbord med uppfällbara skivor på var sida, sammansatta med gångjärn av trä; därnäst en mindre blå snedklaff och en blåmålad ståndsäng, som stod på andra långväggen för barnen, vidare en blåmålad utdragssoffa med två lådor nere vid golvet för diverse verktyg och dalklockan som Olaus köpt 1837 på Vimmerby marknad av en kringvandrande dalmas. Denna hängde på två konsoler (klockstol) på väggen med blottade lod. Längst nere vid dörren stod ett skåp rakt med grov list och årtalet 1792.

Nu var det stora bordet framdraget och båda skivorna uppslagna, två bräder voro placerade på var sida med bockar som stöd och i framänden ett par stolar. De som kommo först voro några gamla, som satte sig i sängarna. Det var högtidsstämning. Varmt och vackert väder, det var omkring den 1 juni och allt prunkade i sommarens fägring. Omkring byn voro då många lövängar som stodo fulla med blomster och ur skogen kändes frisk doft. Folk kommo från alla håll. Där kommo Anders i Lindmålen, Nils i Flogen och torparen i Lindhult med maka, som stannade vid Högmålen för att få sällskap. De voro tidigt ute, varför äldsta dottern ännu satt i vävstolen då de kommo in i stugan. Sedan de hälsat "Guds frid" och fått svaret "Gud sinner",

gav hustrun skäl: "så högt skäl, så högt skäl må denna väven gå både länge och väl" och samtidigt lyfte hon och slängde till först med ena benet och sedan med det andra. Så fort Högmålstorparens blivit i ordning gingo samtliga och fingo så småningom sällskap med flera och flera. Från en annan väg kom Kari i Lindkullen och August. Kari uppmanade August att tänka på vad som skulle förehavas. August lovade att vara bättre än förra året. Komna till Mjösjöhult gjorde alla fruntimren sig i ordning. De flesta hade svarta klänningar med vita förkläden, mössa och stycke på huvudet och andra togo på sina silkeskläden. Dock funnos en del av de yngre, som hade samma schalett på huvudet som under vägen. De äldre fruntimren hade handnäsduk, psalmbok och sitt fina huvudkläde insvepta och bar detta i händerna under vägen. Snart voro alla komna och sutto andäktigt väntande på att präst och klockare skulle komma. Om en stund fingo de höra ljud av åkdon, det var arrendator Anders Petter i Hornebo, som kom med prästen och klockaren. Olaus sprang ut med mössa i handen och hälsade på prästen och klockaren samt bar väskan med husförhörsboken. Då prästen jämte klockaren tagit plats vid stora bordet, lade de boken på bordet och prästen satte sig att liksom fundera ett tag, han såg sig omkring på folket, på golvet och på andra föremål. Golvet var hopvretat av krokiga plankor, vilket Olaus själv gjort. Prästen frågade huru tiljorna voro hopfogade och Olaus fick redogöra för det rätta förhållandet. Husförhöret började med en psalm, som klockaren angav, men först frågade klockaren om Olaus kunde blåsa melodien till nämnda psalm (Olaus var känd som en god musikant). Detta kunde Olaus och tog fram sin klarinett och blåste melodien. Prästen kallade sedan fram en efter en och förhörde dem i katekesen och gav frågor. Ungdomarna kände sig nervösa och voro glada när förhöret var över. Snart kom turen till August i Linkullen, och i dag kunde han som vanligt ingenting när han kom fram. Ibland svarade han ingenting eller på tok, prästen förmanade och sökte få honom att förstå någonting, men förgäves. Kari, Augusts mor, grät, suckade och torkade sig med sin näsduk. Även en del av de andra äldre kvinnorna deltogo i Karis sorg och undrade vad som skulle bliva av pojken. August blev på äldre dagar myc-

ket intresserad av sin bibel och kände mycket väl dess innehåll. Efter husförhöret förrättades husförhörsskrivningen. Här hade detta år ej blivit några större ändringar. Sedan gingo torparna och med dem jämställda hem. Olaus hade som vanligt skaffat rikligt med brännvin och Kari mycket mat, som nu serverades. Hon hade gjort i ordning tallrikar med två tjocka brödskivor tvärs över en stor kaka med smör pålagt på båda smörgåsarna och en stor bit av varje sorts ost, kokt fårkött, pudding, korv och kokt fläsk samt därtill rikligt med hembryggt svagdricka och brännvin. Man åt och drack, Katarinas drickesstånka gick runt flera gånger och Olaus var ej sen att bjuda brännvin. När mattallrikarna voro tömda och stämningen lagom, började gästerna tacka, och Kari, som var duktig i matlagning, fick mycket beröm för sitt kalas. Prästen sade till Olaus: "Vill Du, Olle, följa med och spela klarinett så långt som Mjösjöhults ägor räckes, så slipper Du att kosta skjuts till Skräddarefall". Det är knappast mer än 2,5 km mellan byarna gångvägen, men körvägen var mer än dubbelt så lång och dålig väg. Prästens förslag var gott och Olaus accepterade det gärna.

Innan sällskapet gick fick prästen sin linlock, som han skulle ha av varje lanthushåll. Dessa lockar hade var och en haft med i beredskap för prästen. Nisse i Klackebo, en yngling något under tjugo år, hade talat med prästen om att få göra tjänst i stället för att läsa, som han var förskräckt för. Han fick då lov att följa med och bära linsäcken. Vid avfärden gick först Olaus och spelade klarinett, sedan prästen och därefter klockare Gustafsson med husförhörsboken och därefter Nisse i Klackebo med linsäcken. Klockare Gustafsson hade stort lantbruk och var representant för bondeståndet vid den sista ståndsriksdagen. När sällskapet kommit till bäcken c:a 1 km från Mjösjöhult, där vägen gick över en spång ansåg Olaus tiden vara inne för att vända om. Prästen tog ej alla stegen jämna och han kunde ej hålla reda på var gränsen var. Glad över att allt var överstökat gick Olaus hem efter ett tack och adjö. Men nästa gång Olaus mötte komministern sade denne: "Du lurade mig, Olle, Du följde inte med till bygränsen."

Till berättelsen hör, att när prästen dagen efter skjutsades hem från Skräddarefall var linsäcken placerad bak i åkdonet. Någon skojare hade sedan under den en och en halv mil långa vägen kastat ur säcken och prästen kom hem utan linsäck. Efter undersökning återfanns dock linsäcken bredvid vägen och prästen fick den åter.

BERÄTTELSE ÖVER STYRELSENS VERKSAMHET ÅR 1946

Tjustbygdens kulturhistoriska förenings styrelse har under år 1946 utgjorts av överbanmästare Hjalmar Johansson, ordförande, sekreterare och museiföreståndare, jägmästare Tord Wæsterberg, vice ordförande, disponent Uno Steinholtz, grosshandlare Seth Jern, överlärare Nils Liljeholm, f. d. biblioteksföreståndare Algot Johansson, fil. d:r Harald Stale, Gamleby, redaktör Helge Åkerman, rådman Helge Anderson, godsägare Martin Elltorp, Segersgärde, stadsarkitekt Arre Essén och friherrinnan Josefa Armfelt, Kulla, Odensviholm.

Som kassör har bankdirektör B. Westman fungerat.

Medlemsantalet har glädjande nog ökat igen, nämligen med 17 till 512. Antalet besökande i museet har också ökat, så att de betalandes antal i år har varit 3,616 samt 408 skolbarn och 308 andra fribiljetter. Inträdesavgifterna i museet voro 1946 kronor 1,643: 80 mot 1,033: 85 1945. Köpman E. Hällsén hade utställning av gamla fotografier i museet under försommaren. Inkomsten härav delades lika mellan museet och hr Hällsén. Det var denna utställning och i någon mån även scoutlägret med den stora tillströmningen av folk, som gav den höga inkomsten.

Under året har fil. kand. fröken Kerstin Berg två månader arbetat med inventering i museet. Hon har inregistrerat flera hundra saker, som förut ej hade några nummer i museets huvudliggare.

Västerviks stadsfullmäktige har även i år visat sin välvilja och förståelse för föreningen genom att lämna sedvanligt anslag på 500 kronor till museets drift. Även från Kalmar läns norra landsting har föreningen rönt samma tillmötesgående som förut och fått mottaga det sedvanliga anslaget på 300 kronor. Till dessa institutioner ber styrelsen att få frambära ett vördsamt tack.

Skorstensfejaremästare J. Lundqvist har i alla år sotat skorstenspipan på museibyggnaden utan ersättning, för vilket vi vilja frambära vårt tack.

Under året har inregistrerats över etthundra nya föremål till museet. Några av dessa äro inropade på auktioner, men de flesta äro skänkta eller deponerade, nämligen av följande personer: (där ej annat anges, äro de bosatta i Västervik) bagare Bengtssons sterbhus, advokat Helge Qvarnström, fröken Emeli Jansson, herr Gustaf Svensson, Fågelmossen, Ankarsrum, redaktör Helge Åkerman, reparatör G. Kullander, herr Valfrid Johansson, lantbrukare Johan Olsson, Almvik, tullförvaltare Albert Hjorth, tunnbindare K. F. Elmstedt, herr Karl Johanssons dödsbo, herr Ernst Lagergren, herr Bertil Edblom, hemmansägare Einar Larsson, Målen, Locknevi, herr Axel Edling, herr V. Gustafsson, herr Eskil Karlsson, Alsborg, Nelhammar, fröknarna Olga och Ellen Westermark, Gamleby, herr Joel Björn, Janstorp, Loftahammar, herr Gunnar Thillsson, sista styrelsen för "Tillsynings- och Arbetsföreningen" i Västervik, ynglingen Åke Pettersson, köpman Carl Andersson, fru Ingrid Eriksson, Ankarsrum, lasararettsdirektionen, disponent Emrik Danielsson, Blankaholm, slöjdläraren Alfred Magnusson, herr Erik Berg och bagaremästaren Gottfrid Edström.

Bland gåvorna märkas främst en brudstass och en ungmorsstass från början av 1800-talet, skänkta av fröknarna Olga och Ellen Westermark, Gamleby, 2 st. stenyxor, hittade vid grundgrävning i Janstorp, Loftahammar, deponerade av herr Joel Björn, Tillsynings- och Arbetsföreningens i Västervik stadgar och protokollsbok från 1869 till 1945, kanonkula av järn, 7 cm i diameter, funnen vid stranden på Kulbacken, en slipsten från stenåldern, skänkt av herr Erik Berg, 6 st. mässingsinstrument, 12 notböcker och ett fotografi från Västerviks musikkår, skänkta av herr Karl Johanssons dödsbo och herr Ernst Lagergren, samt en flintdolk, hittad i en mosse vid Målen, skänkt av hemmansägaren Einar Larsson, Locknevi.

Styrelsen vill till slut framföra ett vördsamt tack till alla givare och gynnare, som på ena eller andra sättet bistått föreningen.

Å styrelsens vägnar
Hjalmar Johansson.

Undertecknade, utsedda att granska Tjustbygdens Kulturhistoriska Förenings räkenskaper för år 1946, få härmed avgiva fölmed avgiva följande

REVISIONSBERÄTTELSE:

Ingående Balans Konto den 1 jan. 1946.

Skulder:

Medlemsavgifter för kommande år	24: —
Låne Konto	5,000: —
Ständiga medlemmars fonds Konto	950: 66
Kapital Konto	33,903: 58
Kronor	39,878: 24

Tillgångar:

Postgiro Konto	116: 85
Bankräknings Konto	759: 27
Kassa Konto	2: 12
Fastighets Konto	39,000: —
Kronor	39,878: 24

Utgående Balans Konto den 31 dec. 1946.

Tillgångar:

Kassa Konto	2: 70
Bankräknings Konto	973: 48
Postgiro Konto	149: 40
Fastighets Konto	38,500: —
Kronor	39,625: 58

Skulder:

Låne Konto	5,000: —
Medlemsavgifter för kommande år	15: —
Ständiga medlemmars fonds Konto	950: 66
Kapital Konto	33,659: 92
Kronor	39,625: 58

Vinst och Förlust Konto den 31 dec. 1946.

Utgifter:

Omkostnads Konto	1,984: 40
Räntors Konto	161: 81
Avlöningars Konto	3,248: 30
Fastighets Konto	500: —
Kronor	5,894: 51

Inkomster:

Anslags och Gåvors Konto	800: —
Medlemsavgifters Konto	1,536: —
Inträdesavgifters Konto	1,643: 80
Kulbackens Konto	1,200: —
Muséets Konto	120: 30
Årsbokens Konto	350: 75
Kapital Konto (året förlust)	243: 66
Kronor	5,894: 51

Muséet, övriga byggnader samt föremålen i desamma äro brandförsäkrade till betryggande belopp. Dessutom finnas inbrotts- och ansvarsförsäkringar.

Inkomsterna av inträdes- och medlemsavgifter ha under år 1946 varit större än under 1945, vilket med tillfredsställelse konstateras.

Då räkenskaperna äro förda med omsorg och god ordning samt äro försedda med behöriga verifikationer, tillstyrka vi full och tacksam ansvarsfrihet för den tid, revisionen omfattar.

Västervik den 31 mars 1947.

Edvard Spångberg. *C. A. Söderström.*

MATRIKEL

Hedersledamöter:

Landshövding John Falk, Stockholm (1920)
Tullförvaltare A. H. Kihlberg, Örebro (1921)
Författarinnan Ada Rydström, Segersgärde, Västervik (1926) † 1932
Rektor Ernst Petersson, Västervik (1943) † 1943

Ständiga medlemmar:

Björck, Gunnar, direktör, Helsingfors (1940)
Falk, John, landshövding, Stockholm (1918)
Friberg, Th., direktör, Valdemarsvik (1918)
Friberg, V., disponent, Västervik (1918)
Guding, Astley, bankdirektör, Västervik (1942) † 1942
Häggblad, E., konsul, Västervik (1920) † 1935
Jacobsson, K., direktör, Stockholm (1918)
Kihlberg, A. H., tullförvaltare, Örebro (1920)
Kling, O. L., grosshandlare, Västervik (1918) † 1924
Odelmark, P., sjömanshusombudsman, Västervik (1918) † 1923.
Reuterdahl, P. A., fabrikör, Västervik (1918) † 1927
Rune, A., borgmästare, Västervik (1918) † 1927
Rydström, Ada, författarinna, Segersgärde, Västervik (1926) † 1932
Sjögren, Knut, direktör, Västervik (1918) † 1925
Tillberg, Erik W., bergsingenjör, Stockholm (1919) † 1940

Årligt betalande medlemmar år 1946:

Bosatta i Västervik:

Ahlstedt, H., landsfiskal
Ahnve, Holger, tandläkare
Albin, G., direktör
Ahlin, G., fabrikör
Ahlsiö, Olga, fru
Almqvist, Einar, landstingsman
Anderberg, Gotty, fröken
Anderberg, Gust., järnhandlande
Andersson, Andreas, disponent
Andersson, Börje, kontorist
Andersson, Carl, gasverksförest.
Andersson, Carl, köpman
Andersson, Ernst, handlande
Andersson, Ernst, faktor
Anderson, Eric G., juvelerare
Anderson, Einar, disponent
Andersson, A. W. H., köpman
Andersson, Gunnar, glasmästare
Anderson, Helge, rådman
Andersson, Henning, tapetserare
Andersson, Hugo, godsägare
Andersson, K. E., köpman
Andersson, Olof, personalchef
Andersson, Oscar, maskinist
Andersson, Thore, konditormäst.
Andersson, Uno, köpman
Andrén, Werner, järnhandlande
Andreason, Claes, exekutor

Annerstedt, Nils, stadsombudsman
Ardell, Hjalmar, sjökapten
Arkstedt, E. J., kamrer
Arvidsson, K. E., tandläkare
Axelsson, Helge, stenhuggeriägare

Banck, Lars, sjökapten
Bergh, Erik, bokförare
Berg, Sven, charkuterist
Bergenheim, C., 1:e länsskogvakt.
Berggren, V., bokbindarmästare
Bergholm, Ernst, snickarmästare
Berglund, Ernst, snickare
Bergman, Otto, hälsovårdsinspekt.
Beckman, H., kamrer
Bjurström, E., grosshandlare
Björkgren, Harald, köpman
Björk, G., trafikinspektör
Björck, Janne, ingenjör
Björck, Lars Gustaf, herr
Blide, Herbert, byggnadschef
Borgny, A., disponent
Boman, Einar, bankkamrer
Broberg, E. A., direktör
Broberg, Einar, tullförvaltare
Brusewitz, N., läroverksadjunkt
Brändström, H., borgmästare
Börjesson, Birger, direktör

Carenbäck, David, disponent
Carlén, Y., försäljningschef
Carlsson, Gustaf M., köpman
Carlsson, Martin, köpman
Carlson, Pehr, direktör
Carlsson, Sara, fröken
Carmfelt, Uno, avdelningschef
Cronvall, Th., eldare

Dahlberg, Oskar, målarmästare
Dahlin, Erik, charkuterist
Dahlström, Gottfrid, ingenjör
Danielsson, E., banktjänsteman
Danielsson, Karin, fröken
Dunér, Ernst, skeppsmäklare

Edén, Martin, inköpschef
Edenbrandt, K., kamrer
Edlund, J. E., grosshandlare
Edlund, Seth, direktör
Edsbäcker, D., disponent
Edström, Birger, försäljningschef
Edman, Henrik, bokhandelsmedhj.
Ekberg, E. A., affärschef
Ekberg, Edvin, skeppsbyggmäst.
Eklund, V., optiker
Eklund, T. Hj., disponent
Ekström, Georg, ingenjör
Ellerwik, B., avdelningschef
Emilsson, Irma, fröken
Engström, Helge, 1:e stationsskr.
Engström, John, handlande
Engström, Josef, handlande
Ericson, Allan, överingenjör
Eriksson, Fritz, disponent
Ericsson, Gustaf, grosshandlare
Eriksson, John, ingenjör
Eriksson, Lisa, fröken
Essén, Arre, stadsarkitekt

Fahlström, Sven, teckningslärare
Flink, Josef, disponent
Flink, Yngve, konsul
Flygt, Elias, grosshandlare
Franck, Svante, tapetserare
Francke, Gustaf, juvelerare
Fredin, Nils, tandläkare
Fridell, Thure, disponent
Fridén, Axel, doktor
Fridlund, Torsten, disponent
Frisell, G. S., direktör
Friberg, G., redaktör

Glans, Erik, köpman
Glemme, Hans, disponent
Grahnquist, F. H., skräddarmäst.
Grenander, Sven, lektor
Grevander, S., rektor
Guding, Svea, fru
Gullqvist, K., byggmästare
Gustafsson, C. G., vaktmästare

Gustavsson, Gunnar, målarmästare
Gustafson, H., handlande
Gustafsson, Harald, egnahemsdir.
Gustafson, Hugo, byggmästare
Gustafsson, John, vaktkonstapel
Gustafsson, Ragnar, kamrer

Hagström, Helge, komminister
Hallberg, Sven, eldare
Hallqvist, Erik, postmästare
Hansson, Axel, skeppsredare
Hanström, Erik, doktor
Heedman, S., tillsyningslärare
Hegardt, Gustaf, doktor
Heidenberg, E., direktör
Hermansson, K. E., skeppshandl.
Herndahl, H., överläkare
Hjorth, Alb., tullförvaltare
Holm, Erik, hamnkapten
Holm, Gunhild, fröken
Holmberg, Folke, rådman
Holmberg, Folke, eldare
Holmsäter, Ludv., körsnär
Holmström, Bengt, banförman
Hultgren, Erik, bokhandlare
Hultgren, Franklin, direktör
Hultgren, Fritz, stadskamrer
Hultgren, Nils E., köpman
Hultgren, Olle, direktör
Hårdstedt, A., maskiningenjör
Håkansson, Gunborg, fröken
Häggblad, Gordon, direktör
Högberg, Sven, folkskollärare
Hörndahl, Filip, apotekare

Idvall, Sven, konsulent
Ilstam, Bertil, veterinär

Jakobsson, Ragnar, järnhandlande
Jakobsson, Torvald, syssloman
Jansson, Axel, fabrikör
Jansson, Charley, boktryckare
Jansson, Henning, köpman
Jeansson, Carl, syssloman
Jern, Seth, grosshandlare
Johansson, Algot, bibliotekarie
Johansson, Art., handlande
Johansson, Axel, köpman
Johansson, Bertil, kontorschef
Johansson, Ernst, charkuterist
Johansson, Ernst, urmakare
Johansson, Evert, köpman
Johansson, Fritz A., kanslist
Johansson, G. A., byggmästare
Johansson, J. Fr., fabrikör
Johansson, Hj., överbanmästare
Johansson, Hugo, frisörmästare
Johansson, J. A., kontorschef
Johansson, Josef, trädgårdsmäst.
Johansson, K. E., charkuterist
Johansson, Markus, lantbrukare
Johansson, Tore, grosshandlare
Johansson, Torgny, hovrättsnot.
Johnsson, C., byggmästare
Johnsson, Henning, bokhandlare
Johnsson, Josef, handlande
Johnsson, Verner, maskinist
Jönsson, Knut, förrådsförvaltare
Jönsson, Louis, sjökapten

Karlsson, Herbert, skolvaktmäst.
Karlsson, John, köpman
Karlsson, O. S., köpman
Karlsson, Ossian, fabrikör
Karlsson, Otto, fabrikör
Kihlberg, V., köpman
Kinnander, Gösta, eldare
Kinnbom, J. G., maskinmästare
Kling, Axel, järnhandlande
Klintorph, Ruben, kontorist.
Knoblauch, W., frisörmästare
Kulling, J., lektor
Köhler, Tord, montör

Lagell, Ella, fru
Lagermark, Hilda, fröken
Lanner, Erik, grosshandlare
Lanner, Gust., köpman
Lapidus, H., köpman
Larsson, Britta, fröken

Larsson, Conrad, köpman
Larsson, Henrik, charkuterist
Larsson, Seth, handlande
Larsson, S., veterinär
Leander, Paul, advokat
Levihn, Gordon, handlande
Liedholm, G., doktor
Liljedahl, E., handlande
Liljeholm, N., överlärare
Linder, Arnold, hälsovårdsinsp.
Linderoth, N., redaktör
Lindskog, A., auditör
Lindström, Arne, redaktör
Ljungberg, Bertil, ingenjör
Ljungberg, H., lokförare
Ljungberg, Karin, dispensärsköterska
Ljungkvist, G., köpman
Lundberg, O., poliskonstapel
Lundberg, Tore, handlande
Lundgren, H., handlande
Lundqvist, J. E., skorstensfejaremästare
Lundström, G. O. M., fabrikör
Lönnberg, Ingrid, fröken
Lönnberg, Villehard, kamrer
Lönnerblad, L., doktor
Lövstedt, A., verkmästare

Magnusson, Carl, musikdirektör
Mansfeld, H., folkskollärare
Markström, Hj., major
Michaëlsson, Erik, lasarettsläkare
Moberg, Albert, köpman
Moberger, E., folkskolinspektör
Molander, Axel, bankkamrer
Myhrén, Ch., föreståndare
Möller, Harry, ingenjör

Nildin, Nils, urmakare
Nilsson, Carl, urmakare
Nilsson, Erik, skogvaktare
Nilsson, Einar, kontorschef
Nilsson, Edv., handlande
Nilsson, G. A., inspektor
Nilsson, Fritz, handlande
Nilsson, Gust., byggmästare
Nilsson, John, inspektor
Nilsson, Josef, chefsläkare
Nilsson, Lawe, folkskollärare
Nilsson, Nils, handlande
Nilsson, Ossian, disponent
Nilsson, Ragnar, skeppsredare
Nordenberg, G., köpman
Norberg, Hans, hamnkamrer
Nordstrand, L., lokmästare
Nordstrand, M., bankdirektör
Nordh, H., uppsyningsman
Norin, Fritz, disponent
Norlin, C. J., banktjänsteman
Nyberg, Åke, stadsfiskal
Nyström, O., 1:e exekutor
Näsberg, Carl, bankdirektör

Odén, Alb., överlärare
Ohlsson, Carl, mätarerevisor
Ohlsson, Birger, kakelugnsmakare
Olsson, Elias, kamrer
Ohlsson, Erik, trädgårdsmästare
Olsson, Ernst, ingenjör
Olsson, Fritz, bankkamrer
Ohlsson, Herbert, kassör
Olsson, K. I., grosshandlare
Olsson, Lars-Olof, tandläkare

Palén, Elna, folkskollärarinna
Palm, Bror, folkskollärare
Palmgren, Carl, läroverksadjunkt
Palmgård, Erik, trädgårdskonsul.
Paues, Erik, disponent
Persson, Anders, bankdirektör
Persson, Elof, sjukvårdare
Persson, Erik, folkskollärare
Perzon, Einar, ingenjör
Persson, Nils, kontorist
Petersén, Vivan, begravningsentreprenör
Pettersson, Arvid, fabrikör
Pettersson, Carl, fabrikör
Pettersson, Gerda, fröken

Pettersson, Gunnar, fabrikör
Pettersson, Gösta, begravningsentreprenör
Pettersson, John, V., grosshandlare
Pontén, L., disponent
Porsinger, K., glasmästare
Prim, G., köpman
Pylad, Ragnar, lagerchef
Pylad, Uno, plåtslagarmästare

Qvarnström, Allan, kontraktsprost
Qvarnström, Helge, advokat
Quarnström, Helge, tandläkare
Qvist, Gösta, stationsinspektor
Qvist, Willy, kontorist

Regnér, E., disponent
Rehlin, Gust., jägmästare
Reinhard, Martin, överlärare
Restorp, Karl, läroverksadjunkt
Risholm, Gösta, köpman
Rosenkvist, Ernst, ackvisitör
Rosander, K., lantbrukare
Roth, Oskar, skräddarmästare
Rundqvist, U., handlande
Rygran, A., disponent
Ryberg, Magnus, optiker

Sahlin, F., schaktmästare
Sahlström, Greta, körsnär
Salmonsson, S., direktör
Salvin, D., virkeshandlande
Samuelson, Carl, kamrer
Sander, Karl, sjökapten
Sandström, Einar, frisörmästare
Schierbeck, S., rådman
Schottenius, B., hamnkapten
Schreyer, Hans, disponent
Sjögren, A., häradsskrivare
Sjögren, D., sjömanshusombudsman
Sjöholm, Gunnar, byråassistent
Sköld, Karl O., direktör
Spångberg, Edv., rektor
Spångberg, Rob., ombudsman
Stark, Martin, köpman
Stenfeldt, J., verkmästare
Steinholtz, Uno, disponent
Stenström, E., direktör
Stjernberg, Einar, köpman
Strömberg, Ebert, köpman
Styrenius, Erik, disponent
Styrenius, Josef, kontorschef
Styrenius, David, fabrikör
Stämberg, O., fabrikör
Sund, Greta, fru
Sundblad, G., distriktslantmätare
Svensson, Bertil, disponent
Svensson, Fridolf, maskinist
Svensson, Gösta, tandläkare
Svensson, Sigfr., direktör
Svensson, Tore, köpman
Svensson, Uno, kontrollör
Söderberg, Carl R., fabrikör
Söderlind, Edv., direktör
Söderström, C. A., socialombudsman
Söderström, G., ingenjör

Telander, E., civilingenjör
Tengfeldt, Åke, kamrer
Thessing, Tage, omnibusägare
Teurneau, Gunhild, fröken
Thorén, Axel, köpman
Thorén, Sigrid, fru
Thorén, Åke, landstingsdirektör
Tufvesson, Pehr, detektivkonstapel
Törndahl, Henrik, konduktör

Ulfsäter, E., disponent

Wahlqvist, Sten, chefsläkare
Wahlström, H., handlande
Wallman, P. O., optiker
Wassgren, Gösta, direktör
Weman, J., major
Westberg, Bengt, sekreterare
Westberg, Torsten, ingenjör
Wæsterberg, T., länsjägmästare
Westerlund, Bertil, bokförare

Westerlund, P., kamrer
Westman, B., bankdirektör
Westrell, C., stadsnotarie
Victorin, J., bankdirektör
Victorin, Nils, direktör
Wiik, Axel, fastighetsmäklare
Wigren, Bo, jägmästare
Wikström, Nils, befraktare
Wretman, Nanny, fröken

Yourstone, A., kamrer

Zanton, Joh., fabrikör

Åkerman, H., redaktör
Åström, Axel, kontorist

Bosatta utom Västervik:

Adelgren, Edgar, folkskoll., Gamleby
Albinsson, Alban, godsägare, Solvesta
Almerstam, Sten, komminister, Fårhult
Anckarman, Thorgny, nämndeman, Nelhammar
Andersson, Erik, herr, Tallbacken, Almvik
Andersson, Fritz, herr, Karlberg, Almvik
Andersson, Henning, lantbrukare, Kålåker, Almvik
Andersson, Hj., lantbr., Lofta
Andersson, Karl, lantarbetare, Troserum, Vråka
Andersson, Olle, kyrkoherde, Gamleby
Andersson, Pauli, häradsdomare, Hallingeberg
Andersson, Robert, skomakare, Jenny
André, Seth, lantbr., Almvik
Antonsson, Peter, trävaruhandl., Blackstad
Armfelt, Jozefa, friherrinna, Odensviholm
Aurelius, Bengt, kyrkoherde, Odensviholm

Björk, Seth, disponent, Gamleby
Björkhagen, David, kyrkoherde, Törnsfall
Björkman, T., agronom, Misterhult
Bodegård, Helmer, kyrkoherde, Eds bruk
Bröme, R., agronom, Odensviholm

Carlsson, Manne, kamrer, Gunnebobruk
Cederlöv, M., kantor, Törnsfall, Almvik

Danielsson, Emrik, disponent, Solstadström
Danielsson, Herman, herr, Almvik
Delling, G., överingenjör, Gunnebobruk
Drott, Uno, fjärdingsman, Almvik

Elltorp, M., godsäg., Västervik
Embring, Yngve, stationsinspektor, Verkebäck
Engdahl, Gottfrid, lantbrukare, Jenny
Eriksson, H., virkeshandl., Gamleby
Ersson, Gerda, fröken, Jenny

Fleetwood, Astrid, friherrinna, Odensviholm
Fleetwood, Georg, friherre, Gräntzö
Fleetwood, Vera, fröken, Odensviholm
Frumerie, Erik, överstelöjtnant, Stockholm

Gatel, Gust., agronom, Larum, Gamleby
Gustafsson, Ida, fru, Almvik
Hansson, Ivar, hemmansägare, Blackstad

Hellqvist, E. R., folkskoll., Ankarsrum
Hemdal, Eric, folkskoll., Västervik
Henriksson, Emil, kantor, Odensviholm
Henriksson, Nils, fil. mag., Gamleby
Holmdahl, Ivan, kantor, Gladhammar
Holmström, Axel, disponent, Västervik
Hummerhielm, S. A:son, friherre, Gamleby
Hurtig, Hilma, folkskollärarinna, Misterhult
Håkansson, Sally, fru, Storängen
Häggé, Alg., bankdirektör, Lofta

Jansson, Valter, chaufför, Almvik
Jeppsson, Herman, agronom, Gamleby
Johansson, Algot, herr, Falla, Jenny
Johansson, Einar, tegelbruksarb., Törnsfall
Johansson, Fredrik V., direktör, Hummelstad
Johansson, Harald, lantbrukare, Almvik
Johansson, Herman, godsägare, Blackstad
Johansson, J., tegelmäst., Almvik
Johansson, Karl, lantbr., Gladhammar
Johansson, Lindor, chaufför, Almvik
Johansson, Severin, trävaruhandl., Blackstad
Johnsson, J., lantbr., Gamleby
Jonsson, Sigfrid, provinsialläkare, Mörtfors
Jönsson, Helge, folkskoll., Ankarsrum

Karlsson, Algot, hemmansägare, Västervik
Karlsson, Henrik, hemmansägare, Blackstad
Karlsson, Hugo, herr, Almvik
Kihlblom, Birgit, fru, Stockholm
Kjellberg, John, hovrättsnotarie, Gamleby
Knutsson, T., lantbr., Odensviholm

Lehman, Erik, ritare, Ankarsrum
Leijon, G., kamrer, Gunnebo bruk
Liljenstolpe, Maria, fru, Odensviholm
Lindén, Lars V., riksdagsman, Gamleby
Lindqvist, Sköld, ladugårdsförman, Jenny
Lindström, Bertil, kyrkoherde, Dalhem
Lindström, K. W., godsägare, Hjorted
Lokrantz, J., distriktsveterinär, Mörtfors
Looström, Isak, fiskare, Händelöp, Västervik
Lundén, R., nämndeman, Gladhammar
Lundgren, Axel, komminister, Blackstad
Lundman, J., kamrer, Loftahammar
Lundström, Hugo, kontorschef, Gamleby
Malmberg, Carl, godsägare, Vindö, Valdemarsvik
Malmberg, Gust., hovpredikant, Norrköping
Malmberg, Uno, tandläkare, Gamleby
Mobäck, Erik, kassör, Gunnebo bruk

Nilsson, Aron, kantor, Gladhammar
Nilsson, Gösta, herr, Gunnebobruk
Nilsson, Hans, lantbrukare, Odensviholm

Nilsson, Harald, chaufför, Odensviholm
Nilsson, John, fabrikör, Ekebostrand
Nilsson, Rickard, folkskollärare, Fyrås
Nivrell, Torsten, brukstjänsteman, Ankarsrum
Nordenfalk, J. A., friherre, Blekhem, Almvik
Nyman, Ernst, köpman, Gladhammar

Olsson, Ruben, skeppsredare, Verkebäck

Petersson, Alma, fröken, Almvik
Pettersson, Gunnar, godsägare, Storsjö
Pettersson, Helge, köpman, Gamleby
Petersson, Olof, folkskollärare, Almvik
Pettersson, Uno, hemmansägare, Almvik

Repvassa, Aug., kapten, Solstadström
Risberg, Gustaf E., agronom, Ryningsnäs
Roos, Eric, folkskollärare, Halmstad
Rydberg, E., folkskoll., Ankarsrum

Stackelberg, W., greve, Storsjö
Stale, H., fil. d:r, Gamleby
Sjöberg, Maja, fröken, Almvik
Sjögren, Arvid, folkskollärare, Misterhult
Spånberg, Ragnhild, fru, Ankarsrum
Stenholm, Ernst, folkskoll., Mörtfors
Sunström, R., disponent, Gunnebo bruk
Sundberg, Carl, disponent, Överum
Svensson, Carl, kassör, Eds bruk
Svensson, Erik, stationsinspektor, Verkebäck
Svensson, Karl-Gustaf, lantbrukare, Skvagerfall
Svensson, Sigrid, fru, Almvik
Svensson, Sture, stationsföreståndare, Tuna
Svenstam, Henning, apotekare, Gamleby
Synnerstad, Gösta, doktor, Motala

Torstensson, T. A., bankdir., Gamleby
Torstensson, Torsten, direktör, Gamleby
Trybom, G., kamrer, Solstadström

Uggla, Astrid, fru, Dröpshult, Almvik
Uggla, Claes-Ivan, godsägare, Dröpshult, Almvik

Wadell, C. P., godsägare, Skeppsgården
Wahlström-Dahr, Clary, fru Jönköping
Wiik, Astrid, fru, Källsåker, Jenny
Willskog, Jon, redaktör, Nyköping
Wirenfeldt, Gust., godsäg., Gamleby

Zackrisson, Britta, fröken, Mommehål
Zackrisson, Melker, lantbrukare, Mommehål

Åstrand, Karl, lantbrukare, Mommehål

Ölander, Axel, grosshandl., Solstadström
Österberg, G. A., kassör, Överum

ANNONSER

Tjustbygdens Kulturhistoriska förening

emottager tacksamt äldre föremål

lämpliga att utställas i Museet

på Kulbacken i Västervik

Till Eder tjänst!

Önskar Ni ett lån, vill Ni diskontera en växel, behöver Ni ett förskott, måste Ni placera en inteckning, skall Ni ställa en rembours, önskar Ni lägga upp ett byggnadskreditiv

vänd Eder då till oss

GÖTEBORGS BANK

Kontor: FALERUM, FIGEHOLM, GAMLEBY
KRISTDALA, VIMMERBY och **VÄSTERVIK**

Ekblads

står alltid till tjänst vid behov av alla slags

Trycksaker

modernt och omsorgsfullt utförda i en eller flera färger

AB C. O. EKBLAD & Co

VÄSTERVIK TEL 928

Om Ni bygger ny bostad —

eller moderniserar Eder gamla —

välj **elektrisk spis**

★

En elspis av modern effektiv och strömbesparande konstruktion med temperaturreglerad ugn och värmeskåp kostar inte mer än cirka 400 à 500 kronor, en summa som inbesparas genom minskade byggnadskostnader

★

Demonstration och upplysningar genom

Västerviks Kraftaktiebolag

Westerviks

PAPP

Man bezömmer

den goda maten och mjölken,
det välsmakande kaffet och
brödet i

Västerviks Mjölkbars

trivsamma lokaler

Bredgatan 8 Tel 860

Inga dickspengar

BAD

Västerviks stads Varmbadhus

VARMBAD - BASTUBAD - SIMHALL

Öppet alla vardagar från kl 12—7 em.

Kallbadhuset Öppet 15 juni—15 september

Lysingsbadet, friluftsbad

HAVSBAD - CAMPING - SERVERING

Öppet 1 juni—15 september

Res

i det vackra Tjust

A/B

SPIK

VÄSTERVIK

Telefon: Linjeväljare 384, 756, 899

A M
ANKARSRUM

Aktiebolaget

Totebo Hjulfabrik

— Totebo —

Tel 1 och 7

ÖVERUMS BRUK

tillverkar

TRAKTORPLOGAR

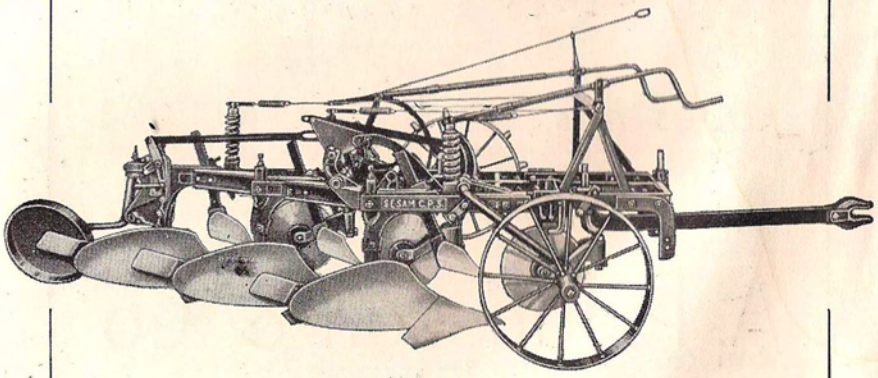

såväl burna som bogserade

av modernaste konstruktion

Den elektriska spisen

Det elektriska värmeskåpet

Det elektriska kylskåpet

köpes hos

A. P. Jonsson & Co

Västervik

Telefon namnanrop

Blekhems Egendom

rekommenderar sina välkända tillverkningar vid

ALMVIK belägna INDUSTRIER

TEGELBRUKET:

Murtegel
Taktegel
Dräneringsrör

SNICKERIFABRIKEN:

Verktygsskaft
Byggnadssnickerier
Inredningar m. m.

SÅGEN:

Sågade och hyvlade trävaror
Läkt och list
Gengasved

TELEFONER:

Gårdskontoret, Almvik 11, Bruket 3, Snickerifabriken 55

HAR DE RÄTTA RESURSERNA

Järn- och ståltråd
Stållinor
Ståltrådsstängsel
Kätting och kättingmanufaktur
Trådspik - Klippspik
Nit - Märlor

Erhålles genom järnhandlarna

GUNNEBO BRUKS AKTIEBOLAG

GUNNEBOBRUK

TRÄVAROR

hyvlade och ohyvlade samt alla
slags listverk för byggnadsbehov

Plywood

av furu och björk

Trätiberplattor

porösa och hårda av fabrikaten
Masonite - Treetex - Ankarboard

Ni köper alltid till förmånligaste priser hos oss

Infordra offert

Aktiebolaget

Västerviks Träindustri

Telefon 810

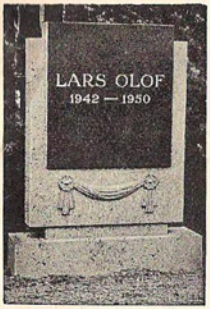

Vackra, stilrena

GRAVVÅRDAR

Svart granit från Källsåker i Törnsfall

Omsorgsfullt utförande - Bästa material

Förmånliga priser

BRÖDERNA STYRENIUS

STENHUGGERI AB.

VÄSTERVIK

VÄSTERVIKS STADSBIBLIOTEK

Aktiebolaget TANNIN

Tel. Namnanrop: "TANNIN"

Garvämnesfabrik

Furfurolfabrik

Kemisk-teknisk fabrik:

- Lack, kallim, bonvax
- Lösningsmedel

Eksågverk:

- Ekämnen av alla slag
- Ekblockvara
- Plank av lövträ

REDERIAKTIEBOLAGEN

Ragne & Ostenia

VÄSTERVIK

Tank- & Tramptonnage

Kommanditbolaget

FREDR. OLSSON & C:o

VÄSTERVIK

Aukt. skeppsklarerare, speditörer & befraktningsagenter

Tel 702, 712 & 713

Tel.-adr.: "Steamfred"

Pris 4: — kr